

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN

IX. 1988

Josef Jeltnek

O B S A H

Milan Uhde	Táhni odsud, ty smrade	[2]
Jan Trefulka	Mimosvět	[3 - 24]
Zdeněk Rotrekl	Z "Rukopisu Přemítání"	[25 - 29]
Lenka Procházková	Moji Arabové	[30 - 31]
František Pavlíček	S čím kdo zachází	[32 - 35]
Josef Brock	Gorbačov ve stínu srpna 68	[36 - 40]
Ludvík Vaculík	Moje Evropa	[41 - 50]
Pavel Tigrid	Konec slavnosti	[50 - 56]
Vilém Prečan	Lid, veřejnost, občanská společnost	[57 - 82]
Bohumír Janát	Světlo a stín českých dějin	[83 - 87]
Jiří Kratochvíl	Osud	[88 - 89]
Eva Kantůrková	Bratrům Arménům	[90 - 95]
Iva Kotrlá	Rituál a psaní	[95 - 97]
Milan Jungmann	Je jenom jedna pravda	[98 - 106]
Milan Šimečka	Stránky z deníku	[107 - 108]
Iva Kotrlá	Z Katalogu čtenářských záznamů	[109 - 119]
Ivan Kadlečík	Moreny	[120 - 122]
Ludvík Vaculík	Srpnový červenec	[123 - 125]
Ludvík Vaculík	Srpnový den	[126 - 128]
x x x	Komuniké	[129]

Srpen 1988

Copied from a mimeographed copy, bound, continuously numbered and made available by

DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN
TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and
information purposes. Copyright continues to be held by
each individual author and must be strictly observed. If
clarification is required, please consult the Centre
before publication of any item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM
SCHWARZENBERG 6
D-8533 SCHEINFELD
Tel. 09162/7761

O B S A H

Milan Uhde	Táhni odsud, ty smrade
Jan Trefulka	Mimosvět
Zdeněk Rotrekl	Z "Rukopisu Přemítání"
Lenka Procházková	Moji Arabové
František Pavlíček	S čím kdo zachází
Josef Brock	Gorbačov ve stínu srpna 68
Ludvík Vaculík	Moje Evropa
Pavel Tigrid	Konec slavnosti
Vilém Prečan	Lid, veřejnost, občanská společnost
Bohumír Janát	Světlo a stín českých dějin
Jiří Kratochvíl	Osud
Eva Kantůrková	Bratrům Arménům
Iva Kotrlá	Rituál a psaní
Milan Jungmann	Je jenom jedna pravda
Milan Šimečka	Stránky z deníku
Iva Kotrlá	Z Katalogu čtenářských záznamů
Ivan Kadlecík	Moreny
Ludvík Vaculík	Srpnový červenec
Ludvík Vaculík	Srpnový den
x x x	Komuniké

Srpen 1988

T á h n i o d s u d , t y s m r a d e

Milan Uhde

Přítáhl za noci. Zvonil jak hasič na svůj zvon.
Dral se nám do domu. Tři chlapi. Šestinohej slon.
"Domovní prohlídka." Štempl a podpis. Jo, pardon,
takže jsem neřekl: "Táhni odsud, ty smrade."

Začal číst dopisy, který jsem ženě kdysi psal.
Stojím jak na hanbě. Odpusť mi, láske. Čte si dál.
Zvykl jsem od mala, já že jsem nic, a on je král,
takže jsem neřekl: "Pracky spátky, ty smrade."

Zvykl jsem od mala čichat i doma tenhle smrad.
Smrad cizích vojáků. Smrad těch, co za smrad berou plat.
Smrad knížek ve sklepě, po kterejch právě pátrá kat.
Smrad, žes mu neřekl: "Táhni odsud, ty smrade."

Odtáhl za noci. Nechal tu plno čerstvejch stop.
Svrab, co se rozlívá. Strupy jak písmo z dávnějších dob.
Znám je už z paměti. Píšíou mně na stěny a strop
to, co mně neřekl: "Táhni odsud, ty smrade."

Píseň ze hry Party /1988/

Jan Trefulka

M i m o s v ě t

Vozidlo stálo pod oknem a jeho kdysi černá, funkcionářská karoserie byla potlučená i na střeše, blatníky sprohýbané, lak se odlupoval v plátech, kliky a chromované rámy byly rezaté, pavučinky po úderech se rozlézaly po předním i zadním skle. Auto vypadalo jako chroust, oklovaný ostrým zobákem čilého ptáčka, který není dost velký, aby mohl tučné sousto shltnout najednou, a tak jím všelijak pohazuje a převrací je, aby našel nejměkčí, nejzranitelnější místo.

-S tímhleťm křápem nemůžeme dojet do Prahy, -pomyšlel si Janák.

Na starém, rozložitém stromě v zahradě přes ulici dozrávaly podivné plody, hádal, že jsou to kdoule, ale jistý si nebyl. Mohly to být mlšpule nebo něco jiného, víceméně exotického. V této čtvrti bydlívali městští úředníci, akademičtí funkcionáři, šeditelé škol a primáři. V zahradách dosud rozkvétala růžová loubí, na skalkách květiny a keře, které by s jistotou mohl pojmenovat jenom odborník. Díval se na střechy rodinných domů a vil, na kupole hvězdárny a planetária a dál, na rztřesenou čáru obzoru, lesy a osady, které znal, venkovské hospody, kostelíky, stromořadí, to cituplně krásné vývařičtější libáňské sentimentality, pravé i vychytralé dobrosrdečnosti a do sebe uzavřené provinciálnosti, která nepotřebovala nic a nikoho, protože tento kraj byl dokonalý a úplný, borůvky i víno, len a řepa, blátes a žabinou páchnoucí luňní lesy, uhlí a nafta a rybníky, obrostlé vysokým rákosím.

"Nějak to dlouho trvá," řekl Rauch.

Janák se obrátil do pokoje. Bylo vidět, že se zde paní domu pokouší udržet pořádek jako v salónu pro návštěvy, ale její boj byl marný. U příborníku ležel rozlámaný šekřinák, na proležené pohovce odrbaná panenka a ušpiněná jupka, před dveřmi kolo od kočárku. Kulatý stůl byl pokrytý jakousi tenkou krajkovinou, pedloženou zeleným plyšem, na stěnách visely obrazy, a nebyly to masanice vyložených křesťů, ale svým způsobem perfektní díla přírodních uměleckých škol.

kteří se naučili výborně kreslit i pokládat barvy, ale dokázali namalovat vždycky jenom to, co jim krajina a město nabízely, bez sebe-menšího pokusu o vlastní myšlenku. Vcelku to byl přívětivý měšťanský pokoj, jenomže neharmonoval s mladým manželským párem, který zde bydlel.

"Spěcháš?"

"Ne, ale" Rauch významně pohlédl na dveře a Janák se k nim přesunul. Teď to slyšel i on. Nemohl rozlišit jednotlivá slova, kdeasi v předstíni nebo v kuchyni se šeptalo, ale kadence a intonace rozalovy byla jednoznačně pochopitelná, tak mluvila žena, která sice nechtěla před hosty zpochybňovat autoritu svého muže a také asi věděla, že její přesvědčování nebude nic platné, ale přece jenom musela tomu svému bláznovi, nemožnému hazardérovi a beznaděnému pitomci vysvětlit, že si nepřeje, aby v této době odjížděl, aby ji nechával samotnou v domě a sám se kdeasi potloukal po republice, zplavené vojáky, o nichž nikdo nevěděl, kam až sahá jejich pravomoc a jaké rozkazy budou muset plnit. Mužský hlas jí uklidňoval, ale Janák si užel předstevit, že jeho argumenty nemohly být příliš přesvědčivé. Samozřejmě, žena měla pravdu, jako jí ženy většinou mívají, protože se instinktivně přidržují nejjednodušších, nejzákladnějších vztahů a nutností. Co jiného má nakonec v tomto životě smysl, než sůstávat s lidmi, které máme rádi a kterým na nás záleží, co jiného může být důležité, než zabývat se prací, která přináší uspokojení a občas radost, co jiného je štěstí, než vzácné setkání všech takových příznivých okolností, které ovšem nikdy v plynoucím čase a nelítostném světě nemůže trvat dlouho?

"Mladá paní," zavolal Rauch přes dveře, "zítra se vás určitě vrátí!"

Co ty můžeš, u všech čertů, vědět, naštvál se na něj Janák, můžou nás chytit ještě v Libáni, a když budeme mít smůlu, nezbudě z toho kluka než kus prostřeleného masa, jak můžeš kšakru ručit za všechny vyjukané cizí vojáčky, kteří stojí v cizí zemi, v noci, u cizích silnic, o nichž nevědí, odkud kam vedou? Co ty víš, jak se mají bojít o svou kůži a jakého příchozího očekávají každým okamžikem z neznámých stranot?

"Hned to bude, soudruhu tajemníku."

Mladý muž s poučaným bíbren se objevil mezi dveřmi. I s těmi fousy nevypadal na víc, než na osmnáct, byl drobný, útlý, vlasy měl husté a kudrnaté jako kolich padla. V ruce držel veliký papírový pytlík.

"Jitka si myslí, že do zítřka zajdu hlady."

Žena vešla do pokoje s děckem v náručí.

"Takhle se tváří můj tatínek v jednapadesátém taky a jakživ jsme ho už neviděli. Byly jsme s maminkou samy a nikdo se k nám neznal. O nějaký školě jsem nemohla ani snít. Tak jsem pak umývala ve výzkumnáku aspoň schody."

"Teď to bude jinačí," řekl Rauch. "Teď všichni vědí, o co kráčí."

Janák pochopil, že vidí politika při jeho špinavé práci, když láká lidi, kteří pudově důvěřují jenom tomu, co vidí a cítí kolem sebe, co mohou pochopit a podržet, aby se vydali za pochybnými naděje, aby to málo, co si dokázali uchovat, obětovali ve prospěch nevyplnitelných snů, údajně jednotných v celém národě, ba v celém lidstvu.

Žena pokrčila rameny, přitiskla k sobě holčičku a vyšla z pokoje, muž se nejistě počíval na Raucha.

"Okamžik, to ona jen tak-" řekl a také zmizel za dveřmi.

Janák teď věděl, že to, co ještě vypácalo z ulice i pro náhodného návštěvníka jako trochu ošumělá vilka a příbytek zámožné rodiny, bylo ve skutečnosti útočištěm lidí na pokraji bída, z jednoho platu nemohl mladý muž uživit a ošatit rodinu a udržet rodinný dům, proto se zde nic nezměnilo k podobě nynějších obyvatelů, chtě nechtě museli žít v tom, co zde zůstalo po ženiných rodičích, nádobí, prádlo, obrazy, ba možná i ta panenka sloužila už třetí generaci.

"Snad abysme šli," řekl.

"To jiz tečka nemůžeme udělat. Nikdy by si to neopustili. A taky jiné auto nezám."

Janák v té chvíli jeho způsob myšlení a jednání nenáviděl, jistota a rozhodnost, s níž Rauch nasazoval sám sebe, ale také nebral nejmenší ohled na jiné, se mu přičily, litoval, že se k němu přidal a že okamžik si zase spravedlivě musel přiznat, že mu jeho sebevědomí imponuje a že se na ně vlastně přiklivil. Rauchova bezohlednost mu nebyla tak nerespektivní, jak by si sám rád nasluhvil. Samozřejmě, že ani na okamžik nepomyslel na to, že by se mohl chopit příležitosti a začít dělat kariéru jako stranický funkcionář a politik, naprosto nestál o to, aby mohl svými bližními manipulovat, ale často prožíval situace, kdy i pro něho byli lidé, jejich city, osudy, utrpení, sentimentální výlevy jenom materiálem, který mimoděk hodnotil a ukládal do peněti k posdějším sušitkování, pásl se na nehmotném listovní cizích lásek a nenávisť, šílencství a pokery, úskosti i soufalého fanfarón-

ství. Přidal se k tajemníkovi ne z mimořádné horlivosti dočasného funkcionáře, ale proto, aby víc a zblízka viděl. Styděl se I za svou zvědavost, ale zároveň byl na ni pyšný, věděl, že je součástí jeho talentu, že to, co jeho smyly zaznamenají, jeho mozek zvládná způsobem přebere a uchová, aby to jednou vydal v podobě, která snad vyjádří obecnou lidskou zkušenost. - Možná, že demonizuju sebe i politika, pomyslel si, - vždyť přece každý, kdo se ze své profese dostává do styku s publikem, naučí se jím také po svém způsobu manipulovat, řeznice, která ti nastrčí kus flácky tak, abys neviděl lůj a šlachy, prodavačka, která ti s nevšední ochotou zabalí i konzervu jenom proto, abys nezpozoroval, že je rezatá, a proto jaksi nedůvěryhodná, lékař, který ti neřekne, co všechno si myslí o tvých potížích, ani co jiného zas poškozují léky, jimiž je odstraňuje. A učitelé, trenéři, číšníci, každý má pro své profesionální figle, které mu umožňují snáze, rychleji a úspěšněji provozovat zaměstnání. Zač by se tedy měl stydět a proč by měl odsuzovat politikovy metody? Můj bože, je tady přece jen jistý nezanechatelný rozdíl: tady nejde o kus svíčkové, ale o lidské touhy a sny, můžeš je zneuhát i k tomu, abys zahnal své bližní do záhuby, můžeš na několik generací a třeba provždycky vykolejit život národa pro svou osobní moc, ale třeba i s nejnepřijatelnějšími úmysly, pořád je to též otázka, jestli máš právo dosadit do svých plánů, i když jsi o jejich správnosti setevic přesvědčený, lidi jako figurky tím, že jím vnutíš své nadšení, svůj příklad, dokonce i své sebeobětování. -

"Obdivuju tvou jistotu," řekl nahlas.

"To není jistota. To je nutnost. Prostě tam musím být.

Soféři ze sekretariátu měli plno svalnatých řečí, když se nic nadělo. Řečka jaksí nejsou. Mo mně to vyhovuje. U nichstejně nikdy nevíš, pro koho poslouchají."

"No a - Pichler?"

"Stačí se počívat na jeho auto."

"Právě. Potřeboval by natně lepší."

"Bude ho mít."

"Nerozumám ti. Všechno je přece prohrané."

"Naopak. Copak to nevidíš? Je to jejich první porážka. Puš se jim nevydařil. Mezili to pořádně připravené. Nezvládli to."

Janák mlčel. Věděl, že s Rauchen, když takhle vsplane, není řeč. Nemá smysl se s ním dohadovat. Snad doopravdy věří, že se ještě dá mimořádných sjezdem něco zachránit. Jistě věří. Jinak by nemohl tady

po Fichlerovi chtít, aby jel v noci do Prahy. Kdyby nevěřil, bylo by to zvinstvo.

-Ale já nevěřím, a přece jedu. Vezu se. Chci vidět a slyšet. A také, že bych nechtěl, aby lidé, kteří mne zvolili, závlí rukou a pomysleli si, že intelektuál je vždycky jenom dřeva plechová a zbabělec. Ve skutečnosti nevěřím ani v tuto svou odpovědnost: kdo z mých voličů by chtěl jet místo mne? Má prestiž bude zároveň vizitkou bláznů. Ale kdybych nejel, do sarti bych si to vyčítal. Konec konců, volil jsem sám sebe, když jsem delegaci vzal. I kdyby mě všichni voliči dobře pochopili a odpustili mně, sám bych si neodpustil. V řádu mého povolání je pochybovat o všem a vždycky. Politik musí jednat, aby byl věrohodný. Jednat znamená uhlčet nebo odložit své pochybnosti. Proto může být umělec politikem jenom v nejvyšší nouzi o politiky, dočasně a jako amatér.

Fichler pootevřel dveře.

"Můžeme jít."

Vyšli do haly. Paní Fichlerovou s dítětem nebylo vidět ani slyšet.

"Žena šla do zahrady," řekl Picškr.

Rauch přikývnul a zamířil k domovním dveřím.

-Třeba se právě teď roztřelo jedno mladé manželství, -pomyšlel si Janák, -a my jsme k tomu vydatně přispěli. Kdyby se byl Rauch na Fichlera neobrátil, nebyl by ho postavil před prestižní úkol, který vyžadoval charakter a odvalu. Fichler očividně chtěl být odvažný, mužný a rozhodný. Zdálo se mu, že musí takový být, protože jeho křehkost a chlapecký vzhled, které mu vydrží až do knetkého věku, ho neustále vyzývaly k důkazům mužnosti. Nemohl odzítnout, i když jeho žena už dávno po něm žádné takové důkazy nevyžadovala, naopak, připadalo jí, že se jí trápňuje. Mužský, který si je jistý sám sebou, netare při svém rozhodování v úvahu svou výšku a váhu s mladistvou pleť, ale jenom faktickou situaci a důsledky, které mu rozhodnutí přinese. Když má rodinu, v každém případě se vyhne nebezpečí, které nutně nesmí podstoupit. Člověče, ~~zůstaňte doma~~ zůstaňte doma, chtělo se Janákoví varovat útlá záda ve splihlém saku neurčité barvy, budete mít tichou domácnost, i když se vrátíte včas a v pořádku, což není pravděpodobné, -ale mlčel, protože čím víc by Fichlera přemlouval, tím spíš by musel jet, takže veškerá slova by byla šbytečná a nakonec jenom sprostě alibistická.-

"Rodíme tě domů, pak pojedeme pro benzin a na sekretariát."

Čekaj nás kolem desáté," řekl Rauch.

Auto stálo před vchodem a zblízka vypadalo ještě ubožeji, než z okna pokoje. Byl to prostě vrak, na toa nezohla nic znamenit ani skutečnost, že to bylo snad schápné jízdě. Oprýskaná místa na karoserii byla jenom ledabyly přetřená sušičem, z bývalé černé zbývalo už jenom málo, červená vlastně už převažovala. Špinavými okny se stopami mazacího tuku viděl Janák zborcená sedadla, na nichž ležely nakupené erární deky, které zřejmě sloužily k tomu, aby se propadliny v čalounění v případě potřeby nějak vyrovnaly. V bídě vozidla bylo až cosi okázalého, Janák byl přesvědčený, že je to exhibitice, jako by Pichler chtěl naznačit, že v jeho povolání i v povaze jsou bohémské stránky, vždyť už nápad opatřit si - koupě to snad ani být nezohla - vysloužilý reprezentační automobil stranických funkcionářů, podnikových ředitelů, předsedů všech zbytečných institucí a jiných důležitých představitelů pracujících/o tomto autě koloval vtíp, že je to lidový vůz, v němž se lid vozí prostřednictvím svých zástupců/- a nechat ho do té míry zpustnout, že to byl vlastně výsměch papalášské honosnosti - byl nejen originální, ale výstřední a dokonce i vzpurný. Jako by majitel chtěl dát na vědomí, že v takovém odloženém, zanedbaném vozidle jezdí on, občan, který pracuje rukama. Jenomže to auto muselo brát dvacet litrů benzínu na sto kilometrů a muselo tedy být nějakým způsobem služební, nebo aspoň ke služebnímu účelům používané. Ale který podnik by připustil, aby jeho zaměstnanec jezdil po republice s takovým křápem? Nebyl Pichler tak důležitý, tak vzácně kvalifikovaný, že si takovou extravaganci mohl dovolit?

Mladý muž se chvíli štoural v zámku, než se mu podařilo otevřít zborcené dveře, potom se snažil urovnat deky.

"Voni se do toho lidí bojísednout, že to tak děsně vypadá, ale vůz je to výbornej, co má fungovat, to taky funguje, motor i brzdy mají generálku. No a na kastli při mým zaměstnání nezáleží."

"Co vlastně děláte?" mohl se Janák konečně zeptat.

"No-" Pichler zaváhal, "to je složitý-"

"Tady soudruh je odborník na speciálně riskantní destrukce všeho druhu. Taky pyrotechnik," řekl Rauch.

"Á-" povzdechl Janáka na krátký okamžik zapomněl na císařské vojáky v ulicích a na hlubinnou úzkost, znějící neustále od příchodu interventů v útrobách jako basová struna. Byl šťastný, protože jeho schopnost vcítovat se do vnitřních konfliktů lidí, které potkával, se sas jednou výborně osvědčila, Pichlerův portrét, který si v duhu

namaloval jenom na základě pozorovatelných skutečností, prostředí, předmětů, gest a pohledů se ukázal uspokojivě přesný. Samozřejmě že musel mít nanejvýš nebezpečné povolání, které udržovalo na výši jeho sebevědomí, ovšemže musel ovládat síly, před nimiž měli respekt i notoričtí hospodští randalisté a zápasníci, kteří by ho dokázali zvednout za pásek nad hlavu a třepat jím jako králíkem - držel si je od těla možná skoupými poznákami, možná fantastickými historkami, kterým naslouchali s náruživostí, protože se v nich uskutečňovaly jejich kinovské sny a výmysly, jak udělat obrovské, hrdinské BUK se stříelného prachu a vodovodní trubky, z nalezeného granátu nebo míny, aby o tom všichni věděli, aby se jím všichni obdivovali. Způsobit výbuch, zničit a rozlámat nerozumitelný, nezvládnutelný svět na prach, zůstává tajným doživotním přáním nejméně třiceti procent mužské populace, z věčných nedospělců tohoto typu se stávají vojáci z povolání, militantní vyznavači různých božstev, fanatici, vášniví lovci, recidivisté i posedlí policajti, zbytek se protlouká životem jako mladiství invalidní důchodci s osleplými očima, pahlý po prstech a pařích, aniž by pochopili, že jejich sen byl ubohý a troufalá nevědomost nemá nic společného s odvahou. Pichler je převyšoval tím, že si dovedl pro své komplexy a touhy najít přiměřené zaměstnání. Svě sny denně uskutečňoval, zasadil je do své profese, stal se z něho profesionální dobrodruh, opájející se rizikem, napětím, vzrušujícími mravením, které provází dobrovolně podstupované extrémní nebezpečí závodníků, dobyvatelů velebor a kaskadérů.

Když usedal do auta, Janák si pomyslel, že ten chlapík se poněkud vrací domů s vědomím, že pro svou rodinu denně nasazuje život, a že z toho faktu neúprosně odvozuje svou neúplnou otcovskou autoritu a mužskou autoritu. Pichler by jistě nepřipustil, aby jeho žena byla zaměstnaná a ona mu snad byla vděčná za to, že nemusí dělat uklízečku a že na sebe vzal břemeno, jaké v této době představoval dům po rodičích, jehož fasáda, instalace i nátěry volaly po generálce. V té chvíli si toužil od Raucha, který ten šílenný podnik sprostě a bezohledně spískal, jenom proto, aby stihnul jakousi předjezdovou poradu, jež se v okupačním zmatku pravděpodobně stejně nestude konat, odsednout co nejdál. Představoval si paní Pichlerovou, jak sedí v kuchyni a před dítětem skrývá pláč a skrývá zoufalství, protože dobře tušila, že snežkoňování nevybuchlé municie je rutinní a nevinnou záležitostí proti tomu, když se její manžel dostane pod kola velké politiky. Je nejmenší, co se mu může stát je, že přijde o finančně výhod-

né místo, ale může být taky zavřený, a co potom, co si protoha počne v této nádherné vilové čtvrti, a kdo ví, jestli ji odtud prostě nevyženou.

"Vysaďte mě ve městě," řekl. "A v deset budu čekat u remízy."

Lechtělo se mu znovu domů, když už se jednou rozloučil, připadalo mu, že své rodiče, ženu a děti jenom znejistňuje nejistotou své vlastní existence a koneckonců ani tatínek, ani ~~xxx~~, nealuvě o matce, nemohli při nejlepším vůli dost dobře pochopit jeho situaci, protože neznali a nemohli znát nenaoutnou ať vztahů, závazků, nenávití i nevysvětlitelných sympatií, do níž byl polapený. Každý život je tímto způsobem nepochopitelný a nedělitelný a snad právě vůči lidem, s nimiž žijeme nejtísněji, máme nejvíc ohledů a tudíž i nejvíc zábran, mechanismus vědeckých dnů, který vyžaduje pevný řád, vyloučí improvizaci a předešle zaráží nečekané úsměvy i příliš upřímná sdělení, otcovská generace pokud možno nechávala svět přede dveřmi, když vstupovala do svých domovů, protože táhví k čemu je dobré, aby ženy věděly, jakými klídkami, podrázky a sas i velkodušnými gesty a přátelskými úsluhami, intrikami nebo seriózní prací si svůj ohraničený prostor, v němž musí žít proto, aby vydělal na živobytí. Janák věděl, že svými blízkým nikdy nebude s to vysvětlit, leda jen velmi schematicky a tudíž nevěrohodně, motivy svých rozhodnutí a svého jednání. Pověstný propletenec protichůdných citů a pocitů v manželství nebo i v milostném trojúhelníku je rébusem na stránku nedělní přílohy pro děti ve srovnání a ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ mnohavrstevnými vztahy mezi kolegy, mezi žákem a mistrem, géníem a epigonem, sluncem a satelitem, přáteli, kamarády a důvěrnými závistníky. Ale i toto všechno může být přehledné a definovatelné na rozdíl od geologie vlastního nitra, kde všechny vrty, echo a výpočty mohou být stejně tak dobře pravé jako naprosto mylné.

"Správně," řekl Rauch a Janák si uvědomil, že jeho rozhodnutí pochopil jako oprávněné bezpečnostní opatření. Představil si, že před jeho bytem stojí stráž, nebo někde zpoza rohu juká pracovník IGB v civilu.

"Čekáme maximálně deset minut."

Janák se s jistou námahou přesunul ke dveřím, ale po dvojím zabrzdění ~~pocho~~ pochopil, že je to marné a že je mu souzeno cestovat do Prahy v objetí a tajemníkem. Ani díky, jizit Fichler vycpal sborové čalounění uprostřed sedadla nemohly zabránit tomu, aby se pasážíři při jízdě nesesouvali ke středu a nedotýkali se kolony, stehny a rameny jako párek basarantů. Podíval se dopředu, ale z místa vedle Fidiše sástal už jenom hadron přikrytý ráh. Pootečil se k Rauchovi zády.

opřeli se částečně jeden o druhého, a to byl snad jediný způsob, jak se přijatelně usadit v automobilu, v němž se kdysi vozily choulostivé sednice předsedů a ředitelů, zhyčkané lenočkami a importními otáčecími křesly.

Automobil projížděl kolem mohutné rušičky, která už několik týdnů nebyla v provozu, ale přesto teď před branou stál obrtný transportér cizí armády.

"Jsou tady jako doma," řekl Fichler.

"Oni o tom nikdy nikdy nepochybovali. Jenom my jako blbci jsme to nechápali. Pořád jsme si mysleli, že jsme rovnocenní partneři a že máme suverénní stát."

-Ale tohleto musí politik vědět, -pomyslel si Janák. -Kdy už konečně budeme mít politiky, kteří se přestanou vymalovat na věrolomnost spojenců a dožadovat se pochopení pro svou neschopnost?

"Vodsaň je už nikdo nedostane," řekl Fichler.

Ketyl to nářek, ale konstatování. Kdyby byl důsledný, musel by ovšem své pasažéry vysadit.

"Hlavně jim teďka nedávat nic zadarmo," řekl Rauch. "Žádná politická kapitulace. I když to vypadá beznadějně."

"Než přijedem do Prahy, bude to upytlikovaný, vsaň se," řekl Janák.

"Ze prvé to nestihnou a za druhé jim to strach nedovolí. I o tu pomoc požádali anonymně! Jestli vůbec nějaká žádost byla!"

"Možná byla podepsaná už před půl rokem," řekl Janák.

Kapadlo ho, že to všechno, co se dělo v posledních letech v Československu, bylo kdesi dávno do detailů naplánované, všechno zakalkulované, nespokojenost Slováků a inteligence, výměna Novotného, Pražské jaro, rozpory ve vedení, Dubčekovo váhání, překotnost stále nových a dalších požadavků, které měly zásadně změnit systém během několika týdnů, neuvěřitelná senzacechtivost novinářů, kteří jako by chtěli rázem demonstrovat všechnu odvahu, která jim chyběla v předcházejících letech, všechno k dosažení jediného cíle, který se zdál nepochybný: aby vstup a umístění sovětských voják v Československu vypádale jako vyprovokované a oprávněné řešení. V některém z kremelských paláců možná seděl člověk, který riskoval provinční nespokoje a možná i pár mrtvých, který si spočítal, že ten nanicovitý národ se k válnému odporu nevzpamochotí a přikázal malíčko povolit šroub, vložit do pastí malíčko veňavého špeku, který nic nestojí/i svoboda mále být špekem, do kterého se tlbe české myši zakonsnou/ a sdánlivé drámo se otevírá, Národní válné planou, svědomí a morálka, které

živořily leda v samohlavách ve vaně a na záchodě, se najednou octly v plném světle pódiových diskusí.

Automobil sjížděl z prudkého kopce ke středu města, ani tentokrát Janákova paměť nedokázala zapomenout na paniku, jež se ho zmocnila, když mu před pár lety v tomto svahu selhaly brzdy stařícké škodovky, ulice ústila do frekventovaného vnitřního okruhu a srážka byla téměř jistá, nakonec se mu podařilo vůz ubrzdít motorem a zastavit o chodník. Tentokrát to byl pro něj otřesný zážitek, okamžik bezmocnosti, když se mu prohlápnul pedál, ale nezávisle na pocitech kupodivu zapracovala jiná část jeho mozku, která přiměla nohy ruce ke smysluplné činnosti, zatímco si prožíval úzkost a beznaděj, něco v něm organizovalo záchranu. Ale jak to, že týž mechanismus nefunguje právě teď, že sartelesné nebezpečí nevyvolává otravnou akci, ale jenom pocit nepatřičnosti. - Tato situace přece neměla být z mého života, snad jenom jako chlapec jsem toužil být hrdinou, nikdy jsem nechtěl být šélem nebo mluvčím! - Nemá viděl pocit odpovědnosti a veřejná vystoupení, když mluvil, nedovedl myslet, když myslel, nedovedl mluvit, uvědomoval si to, připadalo mu to horší, než kdyby koktal, a když už se nemohl veřejněmu projevu vynnout, mívával neutěšitelné průjmy, které ho vyčerpávaly a ještě víc znejsiřovaly. Ale tak jako se v běhu vědního dne pravidelně setkával se schválnostmi věcí, které padaly, kroutily a hroutily se v nejnevhodnější chvíli a nejnepravděpodobnějším způsobem, tak ho v celém životě pronásledovaly schválnosti osudu. I láska k něčemu tak subtilnímu, jako je poezie, ho nakonec přiváděla na pódium v roli recitátora, ale co na pódium, vzpomněl si, jak přímo ze školního záchočku, sváteční sako s oděrem písoára a zalitý potem úzkostí, vystoupil na balkon školní budovy a recitoval v pětáctyřicátém roce dvanácti, shromážděnému na náměstí, nějakého vlasteneckého Seiferta. A za se schválnost: přestože některé básně recitoval mnohokrát, nepamatoval si spolehlivě ani jednu, ba ani těch několik málo vlastních, které napsal. Osud ho znovu a znovu vtahoval do okolností a situací, které do jeho života nepatřily, když byl mladší, nemohl to pochopitelně včas rozpoznat, všechny cesty se mu zdály stejně otevřené i uzavřené, žádná mu nebyla předem známá, teprve v posledních letech mohl jakousi mimoděčnou extrapolací, jejíž zásady by nedovedl přesně určit, protože spočívaly jenom na pocitech a nejintenzivnějších, nepojasnovatelných zkušenostech, rozhodnout, co je v řádu jeho sobnosti a jeho života - a čím dál častěji prožíval okamžiky vykojení, kdy věděl, že pronáší slova, jež k němu nepatří, vstupuje do prostorů, kam

"Vodku jste s tím přijeli?" zastavil ho výhrůžně dvacetiletý vazoun. "Řekl bych, že rovnou z Moskvy."

"Blbče," řekl Janák, "to je maskované jaguár."

Poděfalo se mu mladíka obejít a vstoupit se do proudu chodců, který směřoval k náměstí. Ale než tam došel, cítil, že i zde je na nepříjemném místě, zoufalé sklánění a bezmocná zloba, nenávisť, která vnímala ponejvíc jenom vnější stránku událostí a vystřelovala barvitou nádhěru předměstské, hospodské sprostoty proti válečným mašinám a cizím lidem, které právě viděla před sebou, mu byly srozumitelné, osvěžily a potěšily, ale nemohl se s nimi doopravdy vnitřně ztotožnit. Jakou postupnou směru má tento národ, když už podruhé během pár desetiletí mu vlastní vláda nedovolí bránit svobodu země do krve, s nasazením života, a nechá mu proti tankům holé ruce, pěsti a nadávky. Zač potom může taková vlast stát, když není vybojovaná, ale vyhandlovaná ex vyšvejkovaní? A kdo vůbec jsou a kde jsou lidé, proti nimž by se pěsti měly pozvednout a k nimž by nadávky měly dolehnout? Je to opravdu tak, jak se to na první pohled jeví, že tito vojáci přišli zachránit koryta české a slovenské partajní byrokracie? Nebylo obsazení Československa samo o sobě daleko nejdůležitějším, hlavním cílem, protože se týkalo velmocenské strategie, v jejímž plánu bylo neobsazené Československo nelogickou anomálií a potenciálně elatým zisterem? Nebyl celý proces otrody v Čechách tak relativně dlouho trpěný jenom proto, aby česká partajní byrokracie byla dostatečně vystrašená a připravená k jakémoliv postupné kolaboraci a světu aby mohla být prezentovaná vůbec nějaká, alespoň zdánlivě othajitelná vnější záminka k vojenské akci? Je to možné, že by sdejší reformní politici, historici, filosofové, spisovatelé, novináři každým svým dobře míněným slovem a řádkem v novinách, každou veřejnou schůzí, kterou absolvovali, celým svým úsilím, které mělo přispět k obnovení nezbytné morální a kulturní kontinuity ve vývoji národa a státu, byli jenom miděčnými figurkami ve hře jakéhosi velikého manipulátora, který sedí v generálním štábu v Moskvě?

Janák se nechal unášet proudem až k nádraží. Kulometry tanků a transportérů mohly kdykoliv tuto neplánovanou a nefixovanou demonstraci střelbou rosehnat. Někdo na vzdáleném velitelství však dobře věděl, že to není zapotřebí. Děti ve vojenských uniformách a se zanořeny v rukou se dívaly do rozčilených, křičících, zoufalých, uplakaných obličejů dětí, které postihl krutý úděl občanů malého národa pod špatnou vládou.

"Jedou!"

Z malého náměstí pod nádražím bylo slyšet hukot silných motorů. Dav se smítal, svědaví a odvášní se drali dopředu, opatrní se stahovali do okolních ulic. Obrněné transportéry se postavily bokem přes hlavní třídu, dým ze špatně seřazených hnacích agregátů se valil z výfukových rour a zahaloval celý výjev, jako by to bylo pódiové vystoupení obzvlášť excentrické skupiny. Zadní dveře vozidel se otevřely, ostrojení pěšáci skákali po dvou na asfalt a řadili se do útvaru. V hluku motorů nebylo slyšet řev lidí, kteří to divadlo sledovali. Zpráva o příjezdu jednotky se blesko rozšířila, dav houstnul a nastoupený útvar se ocitl jakoby v obklíčení. Důstojníci se tvářili, že to nevidí a řadili své blede, nevyspalé vojáčky do vzorného pochodového útvaru. Ale lidé jim jenom neochotně uhybali a pochodovat vlastně nebylo kudy, pokud nešlo dojít k fyzickému doteku s publikem.

Janák stál stranou u kiosku a zdálo se mu, že zde musí okamžik nevyhnutelně dojít k masakru. Někdo by těm lidem měl říct, aby neblbli a ustoupili, ale kdo by to měl být? Třeba on sám? Měl by se vydrápat na střechu novinového stánku a ujmout se velení?

Motory náhle utichly, bylo slyšet pozřikování výrostků a ječení děvčat, a pak konečně lidé v prvních řadách zpozorovali, jak se hlavně kulometů natáčejí proti nim.

"Táhněte domů!"

"Budou střílet!"

Kovely důstojníka nebylo v té chvíli slyšet, ale jeho gesto vypadalo hrozivě. Cesta směrem k nádraží byla náhle volná a jednotka se dale na pochod.

"Iditě damoj!" kvílel hustý špalír, ale důstojník, který šel v čele, se díval zatvrzele dopředu, stejně jako jeho vojáci. Hlavně kulometů ze jejich zády teď mířily do lidí po obou stranách vozovky. A přece z toho bezbranného množství vyběhl mladík, v ruce měl rudou vlajku se srpem a kladivem, poskakoval úkroky i pozpátku před vojáky, aby dobře viděli, s čím si pohrává, potom vytáhl z kapsy zapalovač a s okázalým pohybem varietního kouzelníka vlajku podpálil.

Janák strnul a spotil se úzkostí. Pamatoval si, jak do ulic Libáně vjížděly jednotky Wehrmachtu v devětatisícátém roce, bylo mu tenkrát jedenáct let, věděl určitě, že takový výstup by tenkrát mohl skončit jenom okamžitou smrtí mladého muže a čekal jí i nyní. Ale útvar pochodoval v nezměnném rytmu, který bylo v náhlém tichu sřetelně slyšet, mladík chvílku ustupoval, takřka tvářix v t vř důstojníkovi, s vysoce zdviženou hořící vlajkou, až jí pak musel s popálených prstů upustit. Pak zmizel mezi lidmi. Dav vítězně zařval. Vojeuské boty bez

vábní dupaly po obohelém cáru tkaniny, z něhož ještě vyletovaly jiskry a dohasínaly na blúzách pěšáků.

Na všech výpadovkách hlídkovali cizí vojáci, sastavovali auta a dělali prohlídky. Nebylo ovšem jasné, jaké mají pokyny a jaká jsou jejich práva. Oficiálně nikdo nevyhlásil žádná omezení. Nikdo nemohl vědět, jestli něco nepodniknou proti delegátům mimořádného sjezdu československé strany.

"Zkusíme to přes přehradu," řekl Pichler. "Byl jsem se tam podívat. Silníci hlídají hned u hospody u Říčkách, ale zkusíme to po kolejkách."

Nová tramvajová linka objížděla předměstí kolem řeky, po vlastní trase. Potmě a levými koly po pračcích mezi kolejemi plavila se Pichlerova bojová šestsettrojka z města. Janák a Rauch byli už zase beznadějně setřesení doprostřed sedadla a nadskakovali jako brambory na třídícím stroji.

Na konci přejeli na silnici a byli za městem a za všemi strážemi.

"Kam to za sebou," řekl Rauch. "Lazlíku, vymyslels to náramně."

"Čeká nás Jihlava a Havlíčkův Brod. Možná taky Čáslav."

řekl Janák.

"Tam nepojedeme," řekl Pichler, "to si, pánové, nemůžeme dovolit."

"Ani bloudění si nemůžeme dovolit," řekl Rauch. "Já a těm lidem musím mluvit ještě před zasedáním."

"To je tak," řekl Pichler, zatímco hnul auto závodním tempem po okresní silnici, "já totiž mám v kufru balík dynamitu."

Přikopy kolem silnice byly vysoko zarostlé travou, kopyřivami a ostružinami. Za nimi se zdvíhaly kmeny mohutných sarků.

-Iscá, -pomyslel si Janák. -To je přesně v jeho stylu. Líbí se mu, když se lidé bojí jeho odvahy, když v básni obdivují jeho denodenní dotyk se surtonosným materiálem.

"Proč ses toho sakra nějak nezabavil?" řekl Rauch. "Jestli nás někde budou prohlížet, tak násž taky můžou vytáhnout za flígru a postavit ke zdi."

"No ale, kde jsem to měl nechat? Do skladu bych to nestihl, doma jsem to odložit nechtěl a po cestě to vysypat nemůžu."

"Kde to bouchnout?"

"Ale to ne. To by musel být děsný náraz. Nebo búrka."

"Anpaň to."

"Já jsem abyste to věděli. Jestli na to nemá radši dup-

nout, kdyby nás stavěli."

-Čte rodokapsy, blbec, -pomyslel si Janák.

"Ne. To bysme neměli šanci."

Pichler pokrčil rameny.

"Doufám, že to máš aspoň nějak přikrytý."

"Je to zabalený v papíru," řekl Pichler.

"Vykašli se na to. Jeď," řekl Rauch.

-Je to blázen. Vyrábí si hrdinské situace. A co o něm Rauch ví? Co když je to past přesně na Raucha, který se ze všech tajemníků nejvíce angažoval, psal, veřejně vystupoval? Chytnou ho, jak jede na zápis s autem plným dynamitu. Bude se to krásně vyjímat dokonce i v evropském tisku. Jistý důkaz kontrarevoluce. -Ne, tuto situaci nemohl nikdo předvídat. Nikdo by si nevyřyslel takové auto a takového šoféra. Jestli tady někdo začíná bláznit, jsem to já. -Nemohl se zbavit myšlenky, že výjev, který zažil odpoldsne u nádraží, byla inscenace, která měla vyprovokovat vášně a přinutit lidi, aby zaútočili na vojáky, třebaš holýma rukama. Nebo vyprovokovat vojáky, aby stříleli do lidí. Ten mladý muž nevypsal na libáňského plotňáka, který se chce vytahovat před svou dívkou, na studenta byl příliš starý a ostatně tento druh exhibice by si sotva vymyslel vysokoškolák. A kde vzal právě v té chvíli a na tom místě vlajku? Ležela kdesi, pečlivě vyžehlená a složená! Pamatoval si, že ne ní bylo vidět obdélníky, vytlačené dlouhým skladováním. Nebo si to namlouvá? Kdo by mohl mít zájem na vyostření situace? Kdejaký extremist, pochopitelně z jedné strany, aby dokázal, že ta armáda sem přišla vraždit, nejenom svobodu a samostatnost, ale i bezbranné lidi, z druhé strany, aby předvedl, že musela přijít, že síly nepřátelské socialismu zde vůbec jsou a že zfanatizovaní reakcionáři se nebojí zaútočit dokonce na armádu. Janákovi se zdálo jistě, že mladý muž, který spálil vlajku, věděl, že na něj vojáci nevystřelí. Pak ovšem musel patřit k těm druhým a nezbyvalo než hádat, jestli to byl provokatér v cizích nebo domácích službách. Ale přece jenom snad nebylo pravděpodobné, že by si interventi připravovali provokace sami proti sobě. Logika vojenského vpádu byla zřejmá, to, co se mělo stát, se už stalo a vojákům už může být zcela lhostejné, do jakých civilních šatů se to oblékne a jakou masku si to nasadí. Bude-li moc být přívětivá, tím líp. Ozbrojené násilí proti obyvatelstvu by ve světě rozhodně neodělalo dobrý dojem - ne že by na tom v té chvíli příliš záleželo.

Aniž se slovy domluvili, Janák s Rauchem mezi sebe položili na sedadlo aktevky. Nechtěný fyzický dotyk byl oběma nepříjemný. Janák si vzpomněl, že nechce k mužskému poplácávání a objímání pe-

cífoval v dospívání, a teď se mu obzvlášť protivily letištní polikybky státníků, které snad nejspíš vyjadřovaly neomezenou, neohraňčenou závislost slabšího na silnějším, od něhož si musí nechat vnutit i vulgární důvěrnosti.

Trasa, kterou Fichler zvolil, vedla po vedlejších silnicích, mimo větší města, Janák jí znal a věděl, jak je ve dne pěkná a příjemná, jezdával tudy, když už byl unavený příliš okoukanou krajinou kolem hlavního tahu. Světla automobilu ukazovala nová a další utěšená zákoutí, sarčiny a mechové mýtky, maliní a dubové mlázi, rozcestníky a boží muka, uželým paprskem zařněné, ne skutečné barvy pozdního léta v předzahradkách venkovských stavení, jejichž zdi jiskřily kořičím stříbrem.

-Proč nás nenechají napokoji, -kvílel v Janákově hlas člověka, který nechce nic slyšet o složitostech mocenských zájmů a mocenských ambicích nového panstva - proč si čtrnáct milionů lidí nemůže zvolit podle svého vlastní způsob vlády, proč se nemůže domluvit, s kým se domluvit chce a konečně odbourat nesmyslné břemeno armád, anachronický, obłudný, hračkářský krám pro nezralé, slé chlapečky moderního lidstva, kde za to pro ně bouchá, rachotí, pojíždí, vzlétá, skřípe a jiskří, kde se panáčkům a panenčám otevívají vnitřnosti, stromy jsou drceny pod pásy tanků a celé lesy hoří, zapálené sirkami raket a sneklidňující krása a sneklidňující myšlenky vtelijakých jeanoduchů a zbabělců, kteří nechápou, co je levá pravá, umírají pod jediným, mohutným, vždy spravedlivým úderem? Proč by člověk nemohl mít svobodnou volbu, teď, na sklonku dvacátého století? Lidstvo je pořád ještě v pubertě, když se první mužem národa, proslulého vzdělaností, pilností a disciplínou mohl stát vraždící mafiak a megaloman a vůdce lidu, proslulého trpělivostí, pokorou, něžností a fantazií sadistický masový vrah. A kdo tam sedí teď, v této chvíli? Co si myslí o světě, jak si cení lidí, když si dovolí přehlédnout mínění a vůli celých národů, ať už proto, aby zachránil svým věrným přívržencům jejich chátrající, špatně spravovaný pašalík, nebo umístil své oficíry na hranicích takzvané nepřátelského tábora?

-He, -okřikoval naivního človíčka Janák, -v řádu této údajně veliké politiky nemůžeš pořád ještě hledat nic z myšlenek Sokratových nebo Ježíšových, tady pořád vládne blbec s klackem, který vynaláží z hlavy sebelepší mozek.-

"Horší bude, jak se dostaneme do Prahy. Tam to neznám," řekl Fichler. "A nevíme, kde co hlídají."

"Žádný sjezd nebude," řekl Janák. "To nemůžou připustit."

"Nesouhlasím," řekl Rauch. "Oni samozřejmě počítají s tím, že nebude. Připravíme jim překvapení."

"My. Jia. Jo, to jo."

"Co chcete, z Libáně jsme se taky dostali," řekl Fichler.

"Libán není Praha."

"Proč a náma jedeš?"

"Z čiré zvědavosti."

"Taky důvod. Ale dost nepochopitelný."

"Ja nejsem politik."

"Jistě. Ale pak ne já, ale ty chceš hodit správu společnosti na krk profíkům. Jde ti jenom o to, aby byli znesitelnější. To je tvůj pobodlaný omyl."

"Možná máš ~~xxxx~~ pravdu," řekl Janák.

Ze zdi stodoly, která stála na kraji vesnice, křičel bílý nápis Svotoda - Dubček, jméno prezidenta bylo teď dvojnásobné a byla to vítaná dvojnásobnost. V paprsku reflektorů se objevila skupinka chlapců a děvčat, věichni zuřivě mávali, aby auto zastavilo a co si se snažili posunky vysvětlit.

"Zastav."

Rauch spustil okno.

"Jedete na sjezd? My jsme dostali hlášku, že jedete na sjezd," hučel mladý muž do okénka, celý rozčilený svou rozhodností.

"Hlášku?"

"No abysme vás upozornili."

"Děje se něco?"

"Na Stoky nemůžete. Tam je silnice ucpaná tankama. Měli tam nějakou havárku. Musíte jet na Horky a zpátky úvozem na silnici."

"Děkujem. Snad to najdete."

"Voni vás to v Horkách ukážíou."

"Děkujem."

Auto se rozjelo.

"Vidíš? Napadlo je to. Bez pokynů a usnesení. Hlídkujou tady celou noc, třeba jenom kvůli nám." Rauch už zase planul.

"No jo," řekl Janák, "tím hář pro ně. Je to krásný, ale ta kocovina."

Tentokrát si připadal se svou skepsí sám sobě protivný a Rauch na ~~xxx~~ něj neproakvil až do Prahy. Daleko před městem je sestavila uniformovaná hlídka bezpečnosti a svedla je až na místo.

Janákovi ta iniciativa připadala už docela neskutečná.

"Strašně bych si přál, abys měl pravdu," řekl Rauchovi, když se rozcházeli.

"Uvidíš."

Všechno, co se podle Janákových předpokladů nemělo podařit, podařilo se. Viděl, že je to skutečné, prožíval to na vlastní kůži a byl dojatý, říkal si, že má výjimečné štěstí, protože se stal delegátem jediného sjezdu strany od r. 1948, který nebyl předem naaranžovaný, kde se nekonalý žádné opulentní žranice, ani úplatky v diskrétních obálkách za poslušnost při hlasování. Byl pyšný na to, že organizací sjezdu bez větších problémů převzali dělníci pražského závodu a nikomu, právě v této vypjaté a náročné situaci, nechyběl profesionální aparát, jehož dobře placená profesionalita končila právě za mimořádných okolností, kdy nebylo téměř nic možné vyřídit rutinním způsobem. Chvillemi se dal strhnout i neuvěřitelnou atmosférou sálu, v němž po dlouhé době opět seděli lidé, kteří skutečně poslouchali, co se jim z pódia předkládá k věření a ke schválení a kteří i za těchto okolností dokázali rozpoznat, co je reálné a co by se jevilo jako bezúčelné gesto. Nepasatoval si projevy, pohyby, úhyby a taktizování protagonistů, neutkvěla mu stanoviska členů vlády a ústředního výboru, ani jména těch, kteří už v té chvíli věděli, co bude dobré pro jejich budoucnost, zapasatoval si skromný a zdánlivě nevzrušený hlas muže, který povstal a přímo ze svého místa v sále dokázal vyřvit svůj nesouhlas s rezolucí, která už byla v zápalu bojovnosti odhlasována, ale v následující půlhodině poayšlení na důsledky, které by z ní vyplynuly, sarazilo náladu v sále. Většina delegátů si se studej a s ostychem uvědomkovala, že ve spěchu schválila akci, kterou bude těžko othajovat před svými voliči a ještě tíž provádět. Šlo o časově neomezenu generální stávku - dokud cizí vojska neodejdou. Ten muž v krepovatém, hnědém sáčku a ředivých kalhotách, které mu přidrřoval prozatý a skoro prošoupaný kožený pásek, našel odvahu říci nahlas, že takto vyhlášená stávka je nemožná, protože je předem prohraná a každý obyčejný dělník to bude předem vědět. Co kdysi platilo na jednotlivé kapitalisty, jiaž stávka způsobovala okamžitou a reálnou škodu, je v každém případě jenom symbolickým činem, jestliže protivníkem je vláda a vojska cizí velmoci nebo domácí vláda a místní policejní aparát. Stát, který vlastní všecko, nemůže být otřesený stávkou, jen vlezocných představitelů se žádné stávkové hnutí nemůže prakticky osobně dotknout, stávka za těchto okolností přinese újmu a utrpení jenom stávkujícía a jejich rodinám, výpadek výroby a služeb postihne tak jako tak jenom nepriviligované občany. Namísto neomezenu generální stávky byla potom odhlasována krátkodobá protestní generální stávka jako projev všeobecného odporu proti okupaci. Vstoupení delegáta, jehož jméno sůstalo zachováno snad jenom v nedostupných protokolech jednání mimořádného sjezdu, bylo pro něho silnějším zážitkem, než slova rezolucí, které se obracely k meziná-

rodní veřejnosti a odsuzovaly to, co bylo evidentně odsouzeníhodné, neuvěřitelně věrolomné a politicky hloupé. Dělo se to za bílého dne, všichni to viděli, celý svět se mohl přesvědčit o tom, že lidé v ulicích byli i za těchto okolností připraveni ne k násilnému odporu, ale k diskusi, že věřili víc v sílu pravdivého slova, než v sílu zbraní. Hluboko v nepaměti měli uloženou dávno zkušenosť z časů, kdy se jejich předkové odvážili jedinkrát vzdorovat řádu celé Evropy, a věděli, že i vítězství značenala nakonec rozvrat a zbláznění země.

Moskva 2.000 km!

Fichlerovo monstrózní auto ujíždělo ve směru, kam ukazovala nepřehlédnutelná, dvoumetrová šipka, nad kterou visel běžný silniční ukazatel s nápisem Libáň 85 km. Při stovvacítce se jednotlivé třískání, skřípání a kvílení změnilo v jediný tón, který vzdáleně připomínal cirkulárku, jenomže byl o něco klidnější a přece jen méně hlučný. Rauch a Janák jenom ztěží udržovali jakousi distanc s pomocí aktovek a balíčků, které se ovšem pořád sesouvaly na podlahu a způsobovaly nezlé keramboláže, při nichž hlava novopečeného člena ústředního výboru otloukala Janákovo ucho. Vzhledem k tomu, že při odjezdu z Libáně uvažoval o daleko zane pohodlné cestě na Sibír, bylo to veselé vyzvánění, šťastné barany barany duc, kterému se oba rezervovaně usmívali.

"Promiň," omlouval se Rauch.

"Pardon, to jsem nechtěl," odpovídal zdvořile Janák a věděl při tom, že tato slova odeznívají v neskutečném světě, tak jako všechny schválené rezoluce, hlasování, volby, všechno to bylo řádně koncipováno a zapsáno, všechno to byla pravda, složitá přepadání za bílého dne byl zřejmý, ale okolní svět se na to díval, jako by to byla scéna ze starého biografu, Chaplin a lupiči, docela nemaskovaní, sranda k popukání, ale jakým právem se můžeme divit nebo snad dokonce pohoršovat, ně to tady přece jednou bylo, tehdy se s tím lupičem i sešli a tvářili se, že s ním podepisují seriózně míněné smlouvy, s naším požehnáním obereš a zničíš táhletoho chudáčka, sežer si ho a nech nás napokoji, neskutečné davy těm neskutečným idiotům tleskaly, můj bože, pokud to není britský univerzitní profesor nebo americký senátor, přiškrťte si, koho chcete, třeba celé národy.

-Mám to se sebou, -pomyslel si Janák, -udělali jsme, co jsme mohli, snad dokonce víc, než jsme mohli, až na to, že jsme se zase nebránili krví, ale jenom sloven. Zase jednou jsme se předvedli jako hodný občan, kterého parta chuligánů vyhnala od hospodského pultu, a on věří v právo a pohotové policajty, kteří tu lapáli za něho vyfídí a vrátí ho zas ke stolu. Jenomže Evropa není spořádanéz místo s role hodného

občana se velice snadno a velice natrvalo mění v roli fackovacího panáka. Možná ho útlocitné duše litujou, ale ostatní se spíš škodolibě smějí, že osvědčený trouba dostal zas jednou přes hubu.-

A přesto byl šťastný, že to dopadlo právě tak, jak to dopadlo, že nesedí ve vězení nebo v lágru, že si zachoval tvář a nebyl přinucený udělat nic, zať by se musel stydět sám před sebou a před lidmi, kteří ho zvolili. Je to za mnou, říkal si, zas jednou jsem proti věci pravděpodobnosti obstál v tom nepatřičném světě, do něhož se vědycky znovu dostávám, chtěně nechtěně, nedobrovolně dobrovolně.

Drkotavá krajina za oknem byla už důvěrně známá, v cípu lesa pod vrškem rostou modřiny a pod níží žluté kloučky, táhnle za kostelem je rybník a u něho hospoda, když jsem byl malý, dokonce tam půjčovali loďičky, hrubě vyrobené prašice, a pro děcka tam zbili jakési vory, lezly po nich, skákaly z nich do vody, bylo to jenom pro letní hosty, místní občané a místní kluci se na jejich skotačení dívali a pohrdající ^znešťivistí: což kdepak ti lidi nechtějou, že jsou právě teď žně, že je nejvíc napilno, co vlastně celý rok dělají? A tady přímo u silnice rostou hřítky a nanoře nač sokolím maliny a borůvky. Jáme doma, aspoň teď se nám nic nemůže stát, máme odklad, na den, na týden, na rok?

"Do prdele," řekl Pichler.

Uprostřed silnice stála vojenská hlídka se samopaly a nevypadalo to na to, že by je chtěla propustit bez prohlídky.

"Zastav," řekl Rauch.

"Já to mám v kufru pořád."

"Ježíšikriste, ty seš vál."

"No ale jak jsem se toho měl zbavit, v Itaze? To není be-dýnka slanečků. A v podniku by řekli, že jsem to ukradl."

"Právě jsem myslel na to, že už jsme skoro doma," řekl Janák.

"A že to tady Rauchovi zase jednou vyšlo. Jak slíbil vaší ženě, že budete navždy doma."

"Ta mě čekat nebude, ta mě zná a je na to zvyklá. Kolikrát jsem přijel taky za čtrnáct dní nebo za tři neděle. To vona Jitka ví, že když mám práci."

Janák pochopil, že Pichlerova řeč je pravdivá, podložená jistotou a vroucností, že si ho včera vyfantazíroval, jeho manželství i jeho možné ambice. Tenhle chlap nic nekraje, dělá jenom to, co se mu chce dělat a ani si neuvědomuje, že by byl nějak výjimečný.

Zastavil se u vojákových nohou. Voják chvíli nevěřícně

síral na trosku, která přijela po vlastních kolech, potom ukázal, že má zůstat stát, odběhl na lesní cestu a vrátil se s důstojníkem. I ten chvíli auto obhlížel než přistoupil k okénku.

"Što eto takoje?"

"To je starý auto," řekl Pichler.

"A kdo ty takoj. Vystápi. Vystupitě. Vsje."

"Musíme vylézt," řekl Rauch.

Mezitím se kolem auta vytvořil celý hlouček vojáků. Patrně považovali divoce pozalovanou karoserii za nejnovější módu.

"Dokumenty."

Podali důstojníkovi občanské průkazy. Pokynul vojákovi, aby mezitím prohlédal auto.

"Jak se řekne v tý jejich hatmatilce šrádlo pro psa?" obrátil se Pichler keptem na Raucha.

"Co já vím? Kušanie dla sabaky. Možná. Co tě to napadlo?"

"Elektrotechničeskij fakultět?" zeptal se důstojník.

"Da," řekl Rauch.

Janák si pomyslel, jak bylo prozřetelné, že si tajemník nechal zapsat své nové zaměstnání do legitimace.

"Počemu vy byli v Pragě?"

Rauch zavrtěl hlavou.

"Frage nět. U nas v Jihlavě institut," vynýšlel si.

"Redaktor?"

"Da. Naučnych statěj."

Voják, který dělal doposud prohlídku hader uvnitř vozu a jenom letmo nahlédl do aktovek, přistoupil k Pichlerovi a ukázal na sedadla.

Pichler otevřel kapotu a voják se s nedůvěrou díval na motor.

"Tovaryš lejtěnant," ukazoval.

"Bagaž," řekl důstojník. "Kofěr."

Pichler nadzvedl víko zavazadlového prostoru. Uprostřed hromady hader a nářadí to leželo, zabalené v promaštěném, voskovaném, červeném papíře.

"Što eto takoje?" zeptal se voják znechuceně.

"Éto kušanie dla sabaky. Mám doma čokla, pes, fenku," začal vysvětlovat Pichler.

Janák se musel odvrátit a teprve teď si všimnul v lese zaparkovaného vojenského vozidla. Mezi dvěma větvením visely vyprané košile.

Voják návnul rukou a Pichler pomalu zavřel vpředu i vzadu kaptu. Důstojník vrátil doklady a beze slova odešel.

"Iditě," řekl voják.

Za nejbližší zastáčkou se rozeřvali úlevným smíchem, který ne a ne skončit.

"Sabačij chuj," jásal Rauch, který koneckonců v Moskvě studoval a znal jejich nadávky.

"Jaks na to přišel?" tloukl Janák Pichlera do zad.

"Kučanie dla Brežněva," řekl Pichler a Janáka smích přešel. Ještě před měsícem by Pichler nic takového nevyslovil, to z okazíků bezmocí se rodí léta hněvu, nelítostného a alého.

Janák se díval z okna, za zády slyšel cinkání sklenic, Rauch přece jenom nezapomněl v bufetu kteréhosi sekretariátu splášt láhev sovětského šampaňského a kelísek kaviáru a teď kásal Pichlerovi a jeho ženě Jitce, že je to vlastně ohrožené vřství, že je to všechno vytrhané, budou muset odstáhnout, mezinárodní dělnické hnutí se postavilo na naši stranu, socialismus, ~~opírající se o demokracii~~ jaký jsme my, Češi, vědecky a tradičně chtěli, socialismus, opírající se o demokratické tradice a instituce, socialismus, který rozšiřuje lidskou svobodu o rozměr maximální možné sociální spravedlnosti, socialismus bez papalášů a jejich carských privilegií, domů, obchodů, žranic, sanopsů, konečně dojde naplnění. Erásně se to poslouchalo.

V ostrém světle zapadajícího slunce viděl Janák naproti v zahradě na neznámém stromě neznámé zelené plody, jakoby obrostlé keřem, mnoho jich už leželo spadlých nebo zporážených na chodníku a na silnici, a tu mu připadlo, že jsou to uřezané klavičky malých zvířátek, malých, zelených veverek, z cizího, neuvěřitelného, neznámého světa.

Erno, červenec 1988.

Poznámka autora: Osoby a příběhy jsou vymezené, podobnost se skutečností může být jen čistě náhodná.

845

Zároveň Rotrekl:

Z "RUKOPISU PŘEMÍTÁNÍ"

PŘEMÍTÁM STÁLE O SMYSLU JEDNOHO NAŠEHO POHYBU, který nenesl náznak gesta, o jeho významu, měl-li vůbec nějaký, chtěl-li něco sdělit, komu a co, když ústa nerozevřel ani čin, o jeho poslání, o zprávě, již snad chtěl naznačovat, a jaká to vůbec byla zpráva, proč tento pohyb tak spontánně, tak prostě, u nás všech v přeplněném autobusu započal. Měl, možná, ve svém unikátním zrodu myšlenku, ale jakou?

Mladá dívka naznačuje pohybem ruky milému - Pojď, pospěš, ty, na horách vonných věcí, anděl ukazuje rukou - Poklekní, žena si zakrývá tvář rukama, dějiny našich prostých, zděděných věcí po předcích i z vlastní minulosti si ji zakrývají rovněž. Rozdíl mezi pohybem ruky a gestem, nemluvě o gestu liturgickém, bývá : hlavně ve významu, v poslání, ve sdělení toho, čemu se nedostává slov, nebo v zesílení výroku, výrok doprovází mnohdy pohyb ruky v očekávání, že se pochopí mnohovýznamnost jeho smyslu: to je posvěcení pohybu.

Avšak nemusí se vždy pochopit a někdy pohyby ruky, nemajíce zdánlivě žádný význam, na okraji sdělitelnosti a bezděčnosti, ukazují až kamsi do pradávna, do temnot našich předků a našeho jedinečného rodu, k mrtvým.

Jak vlastně z pohybů vznikl tanec, tanec kultovní? Mýtuplný, který by nás snad mohl vysvětlit? Nás, kteří ho, zapírajíce, neseme v sobě jako mýtotvornou pohádkovou vrstvu, aniž bychom o ní kousíček zvěděli?

Především mám stále na mysli němý pohyb, ten beze slov, bez výkřiku, bez válečného pokřiku, bez chroptění blížící se smrti, bez milostné touhy, bez modlitby, při níž se soustředěně spínají ruce, aby se sjednotila duše i tělo, to nejsnáze sjednotitelné, v jediný plamen.

Jinému řádu patří jistě i mechanické pohyby ruky i pohyby bezděčně zestetizované, jimiž si žena upravuje vlasy již upravené, nebo účelové, jimiž se kat připravuje k svému dílu, kterým se dávají na ruce trestanci pouta anebo manželský prsten.

Jde mně o pohyb nezděděný, nevysvětlitelný, nenaučený, o pohyb bez vášně přitakající či odmítající, bez náboženského vý-

znamu, o pohyb, který není rozkazem ani poddáním se, který nechceme vysvětlovat, nic nevypráví, není projevem ohromení, úžasu, výsměchu, bolesti či touhy, souhlasu, nepochopení, odmítnutí, pohrdání, výzvou; který nenese znak života a obrany života, ani předtuchu smrti, mdloby, pádu, ani potuchu o možném vznícení myslí čímkoliv budoucím a posmrtným.

Jde mně stále o pohyb nevyplývající z ničeho člověčího, jsa vzdor všemu člověčí, z žádného vzrušení myslí, z její emotivnosti, jde mně tedy přece o pohyb bezděčný se zahalenou minulostí a bez jakéhokoliv Příští?

Přemítám o pohybu "an sich", jenž snad měl být varovným poselstvím, kdyby jím byl schopen být, nebyl; měl podat zprávu zastřené budoucnosti a nepodal ji. Nechtěl? Nevím. Nebylo komu. Snad bylo, ale tajemný příjemce, vidoucí a pozorující, nepatřil této zemi.

K pohybu neviditelnému, vnitřnímu, došlo až mnohem později v prostoru velmi úzkém. Nazval jsem si jej pohybem střešním, střešňovým, jako když z hřebenáčů střechy této chvíle se sesouvá hustě napadaný sníh dvěma směry, dolů, na zem. Do dětství a do budoucnosti. Nejen do dětství azurových zkamenělin, nejen do budoucnosti trilobitů. Je vlastně sesouváním. K těm vnitřním pohybům patří i jeho odrůda slojová, v níž se některé rudné žíly bláhově zasypávají, některým leckdy zbytečným se staví důlní výdřeva, jiné, důležité, předurčujeme k odpalu a závalu, bláhově.

Ne, ne, náš pohyb rukou, o němž neustále přemítám, byl něčím zcela jiným. Ale, pro všechno na světě, čím?

Namačkání v autobusu, v devětačtyřicátém roce, jsme projížděli zvolna moravským městem, řidič musel zpomalovat, ba místy zastavoval. Kolem našich okének přecházely stařenky, muži nesli v taškách svou přesnídávku, spěchali do práce, děti se honily po trávníku, a v tom nás to bezhlese napadlo. Zvedli jsme zkřížené ruce pevně spjaté ocelovými pouty tak, aby je každý viděl. Každý z nás měl za sebou již řady měsíců zvláštního prostoru takto prožitých a před sebou, počítáno dohromady, vezl autobus k osmi stům let bezdůvodného trestu, v případě dožití.

Jedno z dětí se zastavilo a udělalo na nás posměšný posunek. Zastavily se i babičky, v rozevřených očích se nespátrilo

nic. Prázdnota bez obsahu, bez úleku, bez vztahu, nic naplněné očima. Spěchající muži si nepovšimnuli ničeho, pouze jeden, v tehdy módní, téměř nařízené placaté čepici, rychle otočil hlavu na opačnou stranu.

Na jakou stranu?

Náš pohyb neobsahoval žádost o pomoc, mohl, snad, znamenat sdělení, úryvek eposu vytržený z kusu života jako balvan z kolmé skály, snad dokonce i varování, ale skutečně toto vše obsahoval? Vždyť nikdo o sdělení nestál, nikoho nezajímaly jakési náznaky a předpovědi bezmocných, když se nabízely jiné otevřené dlaně výměnou za podstatnou část jejich duše. Té se neúmyslně, leč přece rádi zřekli za jistotu příštích otevřených dlaní.

Našemu pohybu němých úst v poutech už zpočátku chyběla sdělnost. Stal se pohybem "an sich", nevaroval, sdělit nic ani nemohl, nepředpověděl to snadno představitelné, nikdo nechápal. Meteority spadlé z nebe také nikdo nechápe v žádných souvislostech. Naše svědectví - a mohlo jím být? - kolem stojící a pohybující se lidé nepřijali. Kdyby aspoň odmítli; oni zprávu - a byla to vůbec zpráva? - ignorovali. Nětýkala se jich, a proto ani svědectvím a poselstvím být nemohla.

Přemítám stále o tom pohybu, naše zdvižené, spoutané ruce přece nevyjadřovaly strach nebo nenávist, ty zbraně slabých zkrnělého svědomí, zhola nic hrdinského v nich také nebylo, kdy se pouta stala atributem hrdinství? Nechvěla se v nich zoufalost, ta důvod v sobě tehdy neměla, naprosto tu chyběl i sebe-menší stín napodiv okázalého a tím i podivného kolektivního mudrnickví, které si pyšně namlouvá výjimečnost.

Náš pohyb, tenkrát i dnes, byl a je něčím bez dějin, připomínám sobě opět, už tenkrát se octl mimo dějiny, jako národu se mohou dějiny ne pouze zastavit, ne pouze opačným pohybem se vracet, couvat k jeskyním, z nichž lidská bytost zřejmější schopná vyjít, ale mohou odmítnout sebe sama. Dějiny se mohou více než popřít: mohou se anihilizovat, vejít v nekonečné Nic. Dějiny jsou nebo nejsou dějinami osobní duše a Rozhovoru, naprosto osobního Rozhovoru-modlitby dosud nedořečené, dosud nedopsané.

Ty babičky, ti spěchající muži, odmítli své dějiny, vsunuli je do vzduchoprázdného vakua bez tíže, nikoliv do procesu znicotňování, protože ten si střeží aspoň svůj znicotňující pohyb, jenž může prodlužovat nevědomým trváním od něčeho.

Náš pohyb, ztělesnění nicoty jiného druhu, s pranepatrným znakem lidství, by vysvětlila teprve budoucnost. A tu představoval posměšný posunek dítěte, ale posměch přece také někam směřuje, setrvá-li v utkvělém okamžiku, ví-li o sobě. Ani posměch nesetřval. Zmizel, vyprázdnil se ze sebe samého, vzpomínka nezbyla. Nemůžeme vzpomínat na Nic.

Představuji si básníka, jemuž odňali tužku, papír, posloucháče, čtenáře, jazyk i sdělnost. Poněchali mu jenom spoutané ruce a zalidněnou prázdnotu kolem. Ale strážcové nepředvídali jeho pohyb. Myslím si, že ten náš byl takovým pohybem básnickým, hluboko skrytým v každé duši vědomé svobody a vlastní nezastupitelnosti, neprodejnosti, nenahraditelnosti, nepůjčovatelnosti a zároveň nevysvětlitelnosti, jako žádnými důvody nelze vysvětlit osudovou lásku.

Náš pohyb spoutaných rukou vidím zdálky sebe sama jako jeden z věčných lidských veršů, oslovující neoslovitelné společenství, kmen, smečku, veršů, které se zapomněly, zapadly v nicotu ať jakkoliv slavně či neslavně prohýřených let mládí a mužství.

Nemám se už dnes koho tázat, otážu se dnes sebe sama: Zvedli jsme ty ruce v mnohohlasém veršovém chóru jako nutný důsledek rozhodnutí svobodné a vášnivé vůle, vůle lidské nebo ne?

Obrazy, nejenom básnickými, se vyjádří daleko více než logicky, přesnou myšlenkou, stavěnou gramaticky správně. Nalézám tedy obraz, mnou malovaný svrchovaně svobodně a dobrovolně, kdykoliv ~~je~~ jej bylo možné v té nebo oné chvíli malovat jinak, ale jinak jsem nemohl, měl-li jsem být samým sebou. Opakovatelnost mu chybí, musela by přijmout mou tvář, a to není v lidské moci ani v moci Boží. To je právě jedna z oněch mála věcí, které ani On nemůže změnit.

Kdybych byl malíř, namaloval bych tuto pláň: prašnou, šedivou, klikatící se silnici, z níž rostou zkřížené spoutané ruce.

Po levé straně obrazu bych namaloval suchý hloh s nabodanými lidskými hlavami bez očí, na jehož vrcholku by seděl nadměrně veliký kvílející hýl s ostře červeným bříškem. Pozadí obrazu bych zakryl bílými labutími /nebo husími/ křídly různých rozměrů. Znáte jistě taková křídla a křidélka, někdy se jimi vymetá komín. Lidé jim říkají peroutky. Ta zužující se silnice by vyústovala do východu modrého slunce, modrého azurově stříbřitě a pokrývajícího svým tajemným světlem celou pláň a ozářujícího takto, lze-li to nazvat obyčejnými slovy, tmávou propuště se zvláštními stíny na dně, po pravé straně obrazu.

Ale jakými barvami bych namaloval propuště se stíny, nevím.

Budu o tom dál přemítat.

Také.

161
/úryvek/

MOJI ARABOVÉ

Francie je přímořská země plná hnusných Arabů. Vyskytují se všude, chodí po skupinkách a jsou si hrozně podobní. V Paříži je jich nejvíc, postávají před obchody a číhají na mladé dívky bez doprovodu. Ta paní, která nás měla na starost, nám je zdálky ukazovala a říkala, že nasednout s Arabem do jednoho auta je konec. A tak jsme pokaždé raději přecházely na druhý chodník, protože kdo by chtěl v sedmnácti letech skončit v nějakém hnusném špinavém harému bez koupelny. Kvůli Arabům jsme si nemohly pořádně prohlédnout ani Notre Dame, ani Louvre, ani ostatní světoznámé pamětihodnosti, a tak jsme si odjely spravit náladu k moři.

Ale Arabové to brzo zjistili a začali se objevovat i na pláži, kam jsme se chodily opalovat. Jeden z nich byl docela legrační, měl jenom asi metr, byl i ne Araba strašně hubený, černé chloupky mu vyčuhovaly i z nosu a ta paní, která nás měla na starost, říkala, že je to princ. A v jednom kuse nás varovala, abychom se s ním probona nebavily, protože má vedle pláže hangárek s malým letadýlkem a nasednout s Arabem do jednoho letadla je pochopitelně ještě mnohem nebezpečnější, než s ním jenom sedět v jednom autě. A tak jsme se s princem nebavily, ani když běhal kolem nás, dělal stejky a říkal: "Do voůy dneska alečny nechoďte, voda je dneska studená." Byl hnusně sebejistý a pořád sjišťoval, s která jsme země. A tak jsme mu nakonec řekly, že se Švýcarska, což ho trochu odradilo, protože o Švýcarskách i Arabové vědí, že jsou stoprocentně frigidní.

A pak jsme se jednoho dne probudily a ta paní, která nás měla na starost, plakala a ukazovala nám noviny, které byly plné obrázků z Prahy a na jedné fotce bylo taky to náměstí, kde bydlíme, jenže místo tranvajů tam stály tanky. A tak jsme se vrátily do kaviárny a chodily se ptát, kdy poletí nějaké letadlo domů. Po ulicích se dál promanášovali hnusní Arabové, číhali na mladé dívky bez doprovodu a bylo jim úplně jedno, co se stalo.

Někdy v polovině májí to letadlo konečně odstartovalo a my byly tak

Štastné, že se vracíme, že nám skoro ani nevadilo, že na sedadle přes uličku sedí Arab. Měl turban, celou dobu pil whisky a snažil se zjistit, jestli na nás v Praze bude někdo čekat.

Když jsme přistávaly a viděly z okýnka ty krásné zelené pavouky helikoptér, bylo nám hrozně smutno, že v celém letadle není nikdo, kdo by uměl česky a pochopil to, co nám v Paříži vlastně nemohlo dojít. Letadlo napoleledy drnclo, Arab se naklonil přes uličku, upřel na nás své pouště vyschlé oči a anašivou francouzštinou řekl: "Já mít taky smutek v srdci s vámi."

Pak nám pomohl s kufry, protože nás na letišti nikdo nečekal a když nás posadil do taxíku a svedl ruku k turbannu, poznala jsem, že to byl jediný Arab, který nebyl hnusný. A že sedět s Arabem v jednom letadle nemusí být ani pro dívky slovanští národnosti tak nebezpečné, jak tvrdila ta paní, která nás měla na starost.

/Listopad 1968/

František Pavlíček

S čím kdo zachází

Zpytuju, co člověka nejvíc bije do očí, když pozdvihne oči. Vychází mi lhaní. Nic objektivního, Milan Šimečka o tom psal zjara. A už v Múdrosloví národu slovenského ve příslovích, sestaveném Františkem Ladislavem Čelakovským, je psáno, že nepravda se světem se počala a se světem i skoná. Podle toho, jak se dnes má k světu, myslím si o tom svoje. Za poslední čtyři dekády nalhalo se toho u nás dost možná víc než předtím za tři stovky roků. A čtyřjubiléjní rok nasazuje všemu korunu. Vypadá to jako by se činitelé byli vydrali nahoru nejenom kvůli výhodám z činění a moci, ale i proto, aby se mohli vyhat víc než je možné v nižších patkách nebo v přízemí. He, co se může přihodit obci, která si kdysi dala do znaku, že pravda vítězí.

Na podzim 1968 vystoupilo na plénech ÚV KSČ/nevedeno ani tak špatným svědomím jako spíš dotlačeno veřejností/pár osob mužského pohlaví s prohlášením, že se na úkor Pražského jara nedopustily ničeho, co by bylo v rozporu se ctí komunisty. Nikdo se nepodivil, že zrovna tihle machři jsou podezřelí z poraznictví, z lífování nepravdivých informací Stěpanu Červoněnkovi a pluku jeho specialistů, z vědomostí o záměrech nevrleho souseda. Ty deklarace měly zhruba tolik přesvědčivosti, co jejich signatáři důvěryhodnosti - obojího bylo jak v paříti cukru, takla by nebožka stařenka. Pythický ráz prohlášení dělал však z ~~nepravdivých~~ ^{nepravdivých} o hodně větší hlupáky, než jsme skutečně byli. Obrátil jsem se tedy na Vasilu Bílaka s otázkou, jestli je spolusutorem jakési křivosti o bratrakou pomoc sovětských internacionalistů a jejich adjutantů z varšavského najednou útočného

paktu. A je-li ve Španělském sále další příčinlivý ministrant, ať se přihlásí k svému dílu. Oslovený mi zůstal odpověď dlužen, hleděl do země jak baran do drnu. Z pléna se mu na pomoc neozval ani hlásek.

Nemohl jsem si nechat pro sebe, co bylo zřejmé. Buď lžou v Moskvě nebo sedí lháři na stranickém hromáždění. Zase ani ceknutí. Až o přestávce mne jeden zkušenější známý šetrně upozornil, že mé vystoupení nebylo šťastné. Ne že bych neměl pravdu, ale proč mluvit rovnou o lhaní, když stačí říct, že se neříká pravda? Poslal jsem ho do háje s diplomací, která se do úpadu pechťí, aby pravdě obrousila rohy a lež našminkovala do slušnější podoby. Nakonec se tak národ školí v šikovnějším lhaní. Loni jsem se podobně pohádal s inteligentním a vzdělaným kamarádem kvůli Vítězslavu Nezvalovi. Za studentakých let jsem ho měl rád a nevím, je-li moje vina, že ta láska přišla vepší. K úmrtí T.G. Masaryka napsal tehdy můj básník tři smuteční sonety, slavil v nich zesnulého velice pateticky, a já myslel, že i závazně. Když potom v padesátých letech začalo hanobení prvního prezidenta ČSR, čekal jsem, že se Nezval ozve, nebásnil snad do větru! Kdočetl jsem se obhajoby ani sebekritiky. Může mi někdo mít za zlé, že se mi snechutil tím, jak mne obelhal? Na to mi bylo řečeno, že taktika je mnohdy nezbytná a často užitečnější než neúhybnost, politika a pravda že jsou už ze své podstaty odivčí nepřátelé, politik, který dosáhne svého úskočnosti, je prý lidem prospěšnější než nějaký neúspěšný novodobý Jan Hus. Běda, sousedé, nečekají nás dobré konce.

Když zalže děcko, když se kluk popere nebo něco spirdí, kromě pokárání se mu veřejně může říct, že je lhář, bijan či peckal. Když se podobných, Jan mnohem větších nepřístojností dopustí státník, potom kritik, co na jeho adresu užil stejného ver-

bálného aparátu, může být potrestán za urážku majestátu. Když banda výrostků povalí sochu, jsou právem trestáni jako vandálové, ale když jiní pustoší celé okresy, je to jen ne zcela správná realizace jinek správného usnesení. Pokárat výrostka za lhaní a neodpovědnost může a musí poslední suplent. Ale kdo si smí troufnout na škole odrostlé, kteří se vyzdvihli nad pravdu, nad zákon i nad obecně užívanou slovní zásobu k pojmenování nepravostí?

Děti se odedávna spravují podle dospělých a občané jako mistr mají stařešiny a náčelníky kmens. Pamatuju všech sedm prezidentů naší republiky. Prvních pět byli ještě presidenti, ten pátý vlastně jenom ze začátku. O Masarykovi poalcím, byl to člověk mimořádný, s legendární postavou je těžké se měřit. Edvarda Beneše jsem dvakrát zahlédl z dálky, vím o něm leda co jsem si přečetl a není to jen sláva. Pět následujících veličin jsem viděl trochu víc zblízka a některé i zažil. Všichni byli s pravdou na štíru. Už je to tady, sakra! Nenapíšu rovnou, že lhali, z úcty k úřadu sahám po diplomatickém slovníku. Dobrá, ať žije kindrštube, řekna to tak, že se na mně dopustili nepravdy a na jiných i násilností, dopustili zpuštění země a zpuštění obce. Snad nechtěli zůstat pozadu za Osvoboditelů a Budovatelů, osvobodili tedy politiku od morálky a zbudovali vládu nerozumu. Jakým právem se potom kdosi pohoršuje nad blížnům, který lže a krade. Jaký to má smysl horlit proti poslednímu náhončím s houfu loveč masutů, že si potají urval sousto navíc, když ho k tomu inspiroval nedotknutelný vůdce tlupy, co bestrestně zahantral kromě celé křty ještě i kly a kůži na kšeft?

Ne že bych toužil po strokářské společnosti. Ale rád bych pobyl aspoň chvíli na athénské agafe, kde pekafí, ševci a rybáři se hádali se svým starostou a tyranem. Dechovaná oficiální literatura svědčí o tom, že občan si při takové běžné příležitosti nezasazoval náhubek diplomatické Krasavky. A lhat bylo stejně ří-

kantní pro perníkáře jako pro generála národní gardy.

V polovině třicátých let se tuším cestou z Paříže zastavil v Praze N. Bucharin. Víc než o schůzku s místními stře-
nickými souvěrci stál o setkání s Karlem Čapkem. Debata prý to
byla temperamentní a velký český spisovatel v ní na adresu so-
větských revolucionářů prorocky citoval z Písmá, že kdo s mečem
zachází, mečem schází. Bucharin to zanedlouho potom zakusil do
vlastního zátylku, byl to jeho poslední ~~životní~~ pozemský zážitek.
Ale budme objektivní, pouhých padesát let po své popravě jsou vy-
vraždění soudruzi nejen rehabilitováni, ale dokonce přijati zpát-
ky do strany, které je předtím vykynožila. Je ovšem otázka, jestli
by vůbec stáli o takovou proceduru a jestli se jim takto neděje
další násilí.

Po způsobu stalinské gigantomanie se už nevráždí. Ale
dál se ostopryč umlčují nepoddajní, kuzarduje se s talenty, chát-
rají hodnoty, rozum postavili do kouta, převás hyne na zarděnký
a kolem dokola se rozlévá lež. Potopa! He po nás - už je tačy.
Je-li pravda, že čím kdo zachází..., neumrem na alásš, zahltíme se
uprostřed stoky. Staré přísloví praví, že kdo lže, ten krade.
Příležitostným zájemcům povím, co k tomu doporokoval W. Shake-
speare. Pochopí hned, proč se někteří z našich náčelníků tak hro-
zí bilancování. Ale jen klíč, milí tovaryši, kdo by měl vědět
líp než vy, že od literatury je ke skutečnosti sakramentsky
daleko.

GORBAČOV VE STÍNU SRPNA 68

V politice můžou mít státníci ty nejvznešenější úmysly, rozhodovat však budou vždycky činy. Michail Gorbačov deklaroval mnoho dobrých úmyslů, podařilo se mu však zatím vykonat poněkud méně rozhodných činů. Prosadil nové lidi a nové akcenty v politice vnitřní i zahraniční, způsobil mnoho rozruchu svou přímou čarou dravostí, vytvořil si doma mnoho nepřátel, ale doufejme, že ještě více přátel a příznivců, a v zahraničí řadu vyčkávajících a ne důvěřivých pozorovatelů. Otevřel stavičla kritiky s několika nedotknutelnými oblastmi, jako je vedoucí úloha strany, nezaměnitelnost centrálního plánování ekonomiky, spojené svazky SSSR. Některá jeho prohlášení ke světovým problémům jsou sympatická. Nemluví už o třídně rozděleném světě, neužívá na adresu západního světa silných slov, jako kdysi Chruščov, nemluví o mírovém soužití jako o rámci boje mezi kapitalismem a socialismem. Naopak. Vyhláší, že "je třeba dát prioritu všelidským hodnotám, je nutné přiznat právo každého národa a každého člověka na život, svobodu a mír", "je nutné zříci se použití síly a vyhrožování silou, je třeba respektovat právo každého národa na vlastní volbu - společenskou, politickou a ideologickou". Mluví proti politice, založené "na násilí a zastrahování", tvrdí, že "musí být přiznána a respektováno právo každého státu na politickou a ekonomickou nezávislost", atd.

Jsou to velká slova, dobré úmysly. Ale k tomu, aby politika státu, a tím více velmocí, byla úspěšná, musí být důvěryhodná. Gorbačov nechce zatím hledět zpět, nejdnou to prohlásil, ale dříve či později se nevyhne tomu, aby se kriticky nevyjádřil k některým akcím sovětské zahraniční politiky v minulosti, protože jejich důsledky doléhají až do našich dnů. V politice nelze udělat v určitém okamžiku čáru a říct, co bylo to bylo, od nynějška to budeme dělat jinak a lépe. Tento bystrý politik si je bezesporu vědom toho, že některé činy sovětského vedení v minulosti diskvalifikují v přítomnosti jeho úmysly a sovětskou zahraniční politiku v celku. A je to především čin, kterého se od dob nacistické agrese v Evropě poprvé dopustila socialistická velmoc - vojenské přepadení Československa v roce 1968.

Invaze čtyřsettisícové sovětské armády do této země v noci z 20. na 21. srpna 1968 odnes není zapomenuta ani ve světě, tím

spíš ne v Československu. SSSR porušil řadu norem mezinárodního práva a principů mezinárodních vztahů, které vždy vehementně hlásal, především zásadu nevyhrožování silou a nepoužití síly. Všechny deklarace Gorbačova ztrácejí na důvěryhodnosti, dokud nevyvodí důsledky z tohoto chybného činu sovětského vedení před dvaceti lety. Dokud tak neučiní, neměl by se najít politik, který by uvěřil, že něco podobného nemůže tato velmoc spáchat i v budoucnosti.

Co se stalo v roce 1968? Podle oficiální sovětské verze vpadly sovětské tanky do Československa na pozvání vládních a stranických činitelů, aby pomohly likvidovat údajnou kontrarevoluci. Této verze se sovětská vláda v rozporu s fakty po léta drží. Tato verze v sovětské politice zřejmě stále platí, neboť nic jiného zatím oficiálně a veřejně řečeno nebylo.

Na zasedání ÚV KSČ koncem srpna 1968 prohlásil tehdejší prezident Československé republiky I. Svoboda: "Nikoho jsme... nepozvali." Při rozpravě na dalším zasedání tohoto orgánu vystoupil prezident republiky znovu s improvizovaným projevem, v němž mimo jiné řekl: "Poslal jsem každému ústavnímu činiteli dopis s dotazem, zda on byl mezi těmi, kteří pozvali vojska do Československa. Od nikoho jsem nedostal kladnou odpověď."

Gustav Husák řekl na mimořádném sjezdu KSČ, kde byl zvolen prvním tajemníkem, toto: "...nadhazuje se otázka, kdo vojska pozval. Mená neboli nikde uverejnené. Keď sme o tejto otázke hovorili či v Bratislave, či v Prahe alebo v Moskve s našimi vedúcimi súdruhmi, každý z členov vedenia KSČ i KSS sa bez výnimky čestným slovom zaručoval, že takýto krok neurobil a že o ňom nevedel."

Kdo lhal? Brežněv? Sovětský tisk, který konečně omílal verzi o oficiálním pozvání? Sovětští diplomaté, kteří tutéž verzi do omrzení opakovali při různých jednáních, na tiskových konferencích atd.? Anebo československý prezident, starý čestný generál, který v době poslední války velel čs. brigádě v SSSR, se kterou došel až do Prahy?

Je možné, že se mezi ústavními činiteli našel někdo, kdo napsal Brežněvovi dopis s prosbou o vyslání půl milionu vojáků do Československa, ale jaká je kvalita člověka, jenž nenašel odvahu říct svému prezidentovi pravdu? Dodnes se nikdo k tomuto činu nepřihlásil. Možná existovala skupina lidí, která viděla svou spá-

su v příchodu sovětských intervenčních vojsk a v tomto smyslu jednala se sovětskými předáky, ale v žádném případě to nebyl ani československý prezident, ani vláda, ani parlament, ani politické byro KSČ. Sovětská vláda dodnes k tomuto faktu nezaujala jiné stanovisko než jaké hlásala v roce 1968.

Sovětské vedení v případě invaze vojsk do Československa vytvořilo zcela nový scénář ve vztazích velmoci a malé země. Podle podobného scénáře stačí, aby se jakákoliv skupina lidí v kterémkoliv státě prohlásila za jedinou nositelku revolučních idejí a na jejich obranu pozvala do země sovětskou armádu, k tomu, aby sovětská vláda tato vojska skutečně vyslala? Takovou záminku lze lehce vyvolat. Jak by se stavělo sovětské vedení k tomu, kdyby skupina Kirgizů pozvala čínská vojska, aby přišla osvobodit Kirgízií od sovětské vlády pod záminkou, že tato vláda provádí revizi osavadni marxistické politiky? Anebo kdyby ti, které Gorbačov odstranil z vysokých míst, odstranili téhož Gorbačova jako kontrarevolucionáře pomocí vietnamské armády? Je to absurdní, ale jenom proto, že žádné vojsko nedokáže během jednoho dne obsadit tak velkou zemi, jako je Sovětský svaz. Ovšem tento scénář by mohl platit za jisté situace např. v případě Finska, možná i Rakouska. Ale zároveň ve shodě s tímto scénářem by potom měl Sovětský svaz připustit právo Izraele vyhlásit svou politiku v oblasti Středního východu za jediné správnou a silou zbraní jí prosazovat, měl by připustit, že USA jsou jediným arbitrem ve výbušné situaci latinskoamerického kontinentu, podle tohoto scénáře by měla Čína plné právo zasahovat vojensky ve Vietnamu, Vietnam v Kambodži atd. Všude se najdou lidé, ochotní a cizí vojenskou mocí spolupracovat. Připustíme-li tuto praxi jednou, stane se praxí možnou i v jiných situacích. G. Husák, který převzal vedení strany a státu po Dubčekovi, odbyl otázku "zvatelů" slovy, že to byly tisíce občanů, kteří si přáli, aby sovětská vojska v Československu zasáhla. To stačilo sovětskému vedení tak vágní výzva, pokud vůbec byla, k tomu, aby vypravila expediční sbor do spřátelené země?

Nedělal se žádný objektivní průzkum, kolik procent obyvatel ČSSR nesouhlasilo s okupací, která tak hluboko pokořila lid Československa. Částečné objektivní údaje však existují. Bezprostředně po invazi odešlo ze země 137,5 tisíc lidí. A dále. Z jednoho a půl miliónu členů KSČ bylo v roce 1970 462,7 tisíc

z této strany vyloučeno. Byla to největší čistka v jejích dějinách. Základním kritériem pro posouzení člověka byla jeho odpověď na otázku, hodnou středověké inkvizice, zda prověřovaný souhlasí či nesouhlasí se vstupem vojsk Varšavské smlouvy do Československa. Ačkoliv už bylo v roce 1970 jasné, že moc ve státě převzali lidé, přímo vybraní a nadiktovaní z Moskvy, a že odpovědí na tuto otázku prověřovaný hraje o svůj příští osud, přesto téměř půl miliónu komunistů, po léta vychovávaných v úctě k "velkému bratru", odpovědělo: "Nesouhlasím". Lze říct, že vedle nich proti vojenskému zásahu v Československu byla zdrcující většina ostatních obyvatel.

Kdyby do mezinárodního práva vstoupila zásada, že jakákoliv skupina občanů jednoho státu má právo k obhajobě svých cílů pozvat armádu jiného státu, vznikl by chaos. Ale tuto zásadu zřejmě sovětská vláda připouští, protože dosud neodmítla její praktické použití v Československu v roce 1968.

Politický vývoj v Československu v týdnech následujících po sovětské okupaci vykazoval řadu znaků vývoje okupované země. Předseda vlády, předseda parlamentu i první tajemník ÚV KSČ byli zatčeni a odvezeni násilím spolu s dalšími politickými představiteli do Moskvy, tam pak v ponižujících podmínkách a pod nátlakem přinuceni podepsat tzv. moskevský protokol, jímž se zavázali uskutečnit změny politické, hospodářské i personální podle přání Kremlu. V říjnu 1968 na třídních jednáních v Kyjevě výhrázkami a nátlakem přinutila sovětská strana českou delegaci podepsat smlouvu o dočasné přítomnosti sovětských vojsk v Československu. Ve smlouvě se výslovně zdůraznilo, že tato vojska odejdou, jakmile bude situace v Československu konsolidována. Jsou tu dodnes.

Mezinárodní právo neuznává smlouvy sjednané pod nátlakem. Mimořádně tento postulat byl vždy základem sovětské i československé argumentace proti mnichovské dohodě z roku 1938 a všem aktům z ní vyplývajícím. Sovětská vláda se chovala v Československu jako v okupované zemi nejenom v tom, že její zmocněnec Kuzněcov, pozdější předseda prezidia Nejvyššího sovětu SSSR, a po něm Katušev, tajemník ÚV KSSS, řídili spolu se sovětským velvyslanectvím personální obsazení všech důležitých míst ve státní správě i stranické byrokracii, ale i v takových drob-

nostech, že např. v dubnu 1969 prosadila změnu obchodního kursu čs. koruny k rublu z deseti ku jedné na csmnáct ku jedné. /Pro sorvnání - totéž učinili i Němci po obsazení českých zemí v březnu 1939./

Přepadení Československa v srpnu 1968 zanechalo nezahleditelnou stopu v dějinách národů této země. Zdejší oficiální propaganda v očekávání dvacátého výročí intervence spustila od konce minulého roku na plné obrátky záplavu slov a tvrzení, po dvacet let omílaných, o bratrské pomoci SSSR v boji proti kontrarevoluci. Liší se zatím od minula pouze v jednom detailu - neříká, že vojska přišla na pozvání čs. ústavních činitelů. Vládnoucí garnitura lidí v této zemi je garniturou Brežněvovou. Jejich hlavní zájem je, aby se nic v hodnocení srpnových událostí neměnilo a v tomto smyslu vyvíjejí enormní tlak na dnešní sovětské vedení.

Gorbačov se rozešel s Brežněvovou politikou ve vnitřních záležitostech Sovětského svazu. Je logické, že by měl poukázat i na jeho chyby v mezinárodně politických věcech. Brežněvovu doktrínu už pohřbil. Pokud ale neodmítne i činy, které z této doktríny vycházely, a v první řadě okupaci Československa v roce 1968, nelze důvěřovat v upřímnost jeho mírové evropské politiky, nelze se spolehnout na to, že v určité konstelaci sil opět nevyrazí sovětský expediční sbor na zavolání, skutečné či říngované, nějaké skupiny politických dobrodruhů odkudkoliv. Jestliže Gorbačov žádá pravdu a chce říkat pravdu, pak setrvání na starých obehraných klišé o srpnových událostech před dvaceti lety by svědčilo o tom, že se pravdě vyhýbá. Je ještě jedna možnost - nemá k tomu dostatek síly.

Josef B r o c k

182

Luďvík Vaculík:

Moje Evropa

/se třemi vyobrazeními/

Je to pro mne vlastně jenom teoretické slovo: Evropa. Žádný živý vjem a zkušenost. Jako když žijete v pětiposchoďovém domě, ale nikdy jste nevyšli ze svého bytu v třetím patře. Celý dům jste viděli jenom na fotografii. Víte, v které ulici je, dům tedy určitě existuje: jakýsi důkaz máte i v tom, že v něm žijete. Osud domu se vás týká, příhody lidí v jeho jiných částech k vám dolehnou. Požár domu váš byt nevynechá.

Žiju v jednom záhybu té Evropy, ale nepoznal jsem z ní nic. Nevím, jak vypadá. Zprávy jsou jenom zprávy; raději bych se šel podívat sám. Napadne vás, že jsem snad invalidní a nemůžu se hýbat. Ale jsem zdráv, umím se hýbat a chci. Invalidní je moje vláda: nakládá se mnou jak se svou věcí. Československá vláda 1986/87 není evropská! A já - jsem vůbec Evropan? - Jsem, jako krtek je krtkem, aniž vystrčil čumák: pobytem, chováním a osudem.

x

Poprvé jsem se s Európou setkal v posteli. Byl jsem nemocný a maminka mi vypůjčila od strýčka mapu Evropy, abych se zabavil. Neuměl jsem ještě moc číst, ale přečetl jsem jména zemí a měst, z nichž mnohá jsem už slyšel. Překvapilo mě, jak jsou některé známé země malé, mezi nimi hlavně ta naše. Evropa se mi zalíbila na první pohled tvarem i barvou. Také její velikost byla šikovná. Nejvíc a navždy na mě jako asi na každého zapůsobila svou figurou: ten skandinávský pes nahoře, italská bota dole, vykročené pyrenejské kladivo. Vzrušily mě urvané západní ostrovy, jako by odnášené pomalu do moře. Dál vlevo byl jenom oceán: Evropa zřetelně hledí, obrací se a míří do světa!

Všimněte si, že Afrika, Austrálie i obě Ameriky stojí na své mapě klidně až tupě. Z jejich postavy neuhádneme žádný jejich pocit,

úmysl ani nadání; ať už je mají či ne. Nejeví žádný sklon, žádným gestem neobracejí se k ostatnímu světu, nejsou na nic zvědavé. K jejich netečnému břehu koráb přirazí nebo ne, ony žádný nikam nepošlou. Nemají snad ani odkud ho vyslat: jejich tělo není obdáno zajímavými vaky, láčkami a kapsami, v nichž se útulně dají spřádat fantastické cesty do neznáma a potom pořádně vystrojit výprava. Pokud tam někdo někam na něčem i plul, nezapůsobilo to na osud kontinentu. Na ten zapůsobily až lodě z Evropy.

Podívejte se jenom na Austrálii! Vidíte, že její myšlenky jsou velmi prosté. Kdežto pohled na Evropu napoví nám bytost problematickou, psychicky rozpornou, zmítanou idejemi, vášněmi a vynálezy. Už při tom chlapeckém, nehistorickém a nepoučeném pohledu na její jednotlivé tvary měl jsem pocity a představy, jež mi později zkušenost a vědomost potvrdila: opuštění a odstrčenost Severu, výhodný a přezíravý odstup britských ostrovů od pevniny, nebezpečné zakousnutí Německa do Polska vinou slezských rovin, vratká bezpečnost Nizozemska a Belgie, zatlačených až k moři jako ke zdi, bez možnosti manévru a rozprahu. Jasná a definitivní jižní hranice Francie, na rozdíl od nestálé hranice severní. Pošetilá snaha Itálie uchytit se na Balkáně. Jakési zašmodrchané sousedění Balkánu s Tureckem jako příčina sporů.

Je zkrátka jasné, že povaha Evropy i její životopis jsou dány jejím tělesným zjevem: ženský osud! Zatímco Afrika, přiznejme si to, pánové, nemohla by žádného inteligentního boha zlákat k nějaké historii, Evropa poté, co si jí jeden z nás všiml, nadělala afér celému světu!

Poruchou Evropiny siluety na mapě byl její pravý bok: neviděl jsem ho. Jak jsem se dověděl později, byla Evropa na té straně jen prohlášena. Ta demarkační uralská čára je dost libovolná a pro nás by možná bývalo lepší, kdyby byla vedena nějak od Baltu ke Krymu.

Ale dneska už by to bylo jedno. Evropa prostě není samostojitelná: její fantasticky jemné a nadané tílko je hrubě gravitováno jakousi neforemnou homogenní zemní hmotou, monotónní a nudnou už na mapě.

Složitá duše Evropy tedy roste z jejího terénu: z členitosti pobřeží a výšky hor, z počasí a směru řek. Každý záliv měl jiného knížete, na ostrově udržel se zvláštní král, a protože za každými horami se mluvilo jinou řečí, zřídit tu natrvalo jednotnou správu bylo nemožné. Žádný dobyvatel nemohl celé Evropy dobýt jedním tahem: vždycky se zarazil na překážce, ztratil čas i sílu. V dobytém území za ním zůstávaly povstalecké obce a bez ohledu na svůj rozměr prohlásily se za zvláštní stát, své nářečí za úřední jazyk, a tak to zůstalo dodnes! Zahnání z jednoho místa usídlili se kazatelé, učitelé, umělci i vědci o kousek vedle, a nikdo na ně nemohl. Kolik výběžků má obrys Evropy, tolik bylo v ní vždycky politik. Kolik hor, tolik pevností, hradů a dynastií. Kolik různých kostelů, tolik kněží, skoro tolik církví a tolik různých biblí. Teplý kotol Středomoří zplodil tolik kultur, kolik národů a ras. Jiná je hudba západní a východní, jiný je váš a náš chleba.

A zatím na jednolitých plochách neevropské země, rozlehlých do nepřehledna, se za tytéž dějiny rozlévá jediná řeč i moc. Vítězí jeden zájem, je kázán jeden názor, a druhý ani nemá kam se schovat. Vlády na velkých plochách jsou jednosměrné, tvrdé a trvají dlouho, protože nic nemůže přinést změnu: žádná loď, žádná pošta, žádná nová škola. Ostatně sama Asie to dokazuje: na jejích drobnoplošných okrajích, rozbitých mořem, vznikly různorodé kultury, zatímco uprostřed vládlo, opřeno o tupou hlínu, nejprve věkovité neznámo a potom zakázáno. Kdo odlišný tam vnikl, riskoval svobodu nebo i život.

Evropanova duše je obtiskem evropské mapy: Máme-li mezi pevninou a britskými ostrovy přirozený Kanál, bereme za stejně přirozené,

že lidé před ním a za ním budou touž věc vidět jinak. Podobně věc před Alpami bude se za nimi zdát třeba méně žhavá. I dítě pochopí, a právě ono, že lidé v zemi, jež vypadá jak pes, myslí jináč než lidé v botě. I kdyby žádná z těch dvou myšlenek nebyla extra výborná, ten rozdíl mezi nimi je prostě geniální. To je Evropa! Co myslíte, proč si já tu troufám říkat vám své vymyšleniny, jako byste je měli vzít vážně? Protože obrysy mé země utvořila tektonika, já můžu říkat, co chci, a vy na mě přes ty kopcce nemůžete. Můžou na mě, z opačné strany, ti druzí; ale ti než pochopí, co tu píšu! Ale tedy: na každých pár set evropských kilometrů připadá jiná vláda, jiná měna a jiný argument, a všechny platí!

Zatímco Evropou táhla pořád viditelná změna, ležela Neevropa většinou nehnutě. Proto nám je změna a proměnlivost všeho přirozená, ba nutná, zatímco v neevropské homogenitě je nevíтанá a řídká. Jinak se chová vláda, která ví, že po volbách může vše být jiné, a jinak ta, jež ví, že se nestane nic. Také evropská diktatura je jiná než neevropská. U nás je to porucha, u nich zvyk. Evropská diktatura se buď zahubí svým chováním jako Hitlerova, nebo sama přestane jako Francova. Neevropskou diktaturu nelze svrhnout, protože to tam nikdo neumí nebo nepotřebuje. A taky - kdo by měl přijít potom, když všichni jsou stejní?

Evropa je veliká asi jak Čína, obyvatel má však o třetinu míň než ona. Ale každý z nich má dvacetkrát větší cenu, nevěříte? Tedy pozor: když se čínská vláda bude na něčem chtět dohodnout s Evropou, musí to udělat přes dvacet vlád. Dvacet našich souhlasů musí jeden Číňan dostat, aby listina platila! Dá se vůbec říct víc? Evropský člověk vysoko vypěstoval svou osobnost a individualitu skrze odlišnost jazyka, víry, řemesla. De Gaulle si kdysi prý postěžoval, že se skoro nedá vládnout v zemi, kde je dvě stě druhů sýra. A tak to má být!

Dostal jsem kdysi otázku, v čem vidím smysl existence českého národa. Co na to říct, po zkušenostech s národností? Žádná národnost nemá žádný smysl jenom sama v sobě. Jediný její smysl vidím v manifestaci práva na odlišnost lidské bytosti. Kdyby například došlo ve Švýcarsku z jakési cizí síly ke zrušení kantonů pod heslem upevnění Švýcarska, přátelství tamějších národností a všecky tyto blbosti, nedotklo by se to zdánlivě nikoho v okolí. Ale cena Švýcara by klesla a on by cítil: Jaká hrůza přijde příště? Co udržíme? Podle mé zkušenosti by však klesla i cena Evropana a já bych se cítil ohrožený: Už i ve Švýcarsku, proboha? Po válce u nás došlo pod pokrokovými hesly kolektivismu, velkovýroby a efektivity ke spojení drobných rolnických hospodářství v družstva. Cena rolníka tím klesla, a když potom i družstva byla spojována ve větší celky, klesla cena družstev. Dnešní výsledek: klesla cena člověka i půdy, jenom cena obilí a masa stoupla! Ztížit vládě vládu! To je správný evropský instinkt, v tom je pudová obrana mozku, citu, kultury.

Evropský duch, mnohotvárný jak obrys a reliéf Evropy, vznikl v protikladech a v relativitě. Je neklidný, bystrý, vtipný, plný abstraktních idejí i praktických nápadů. Sestrojil parlament, lokomotivu, čtvrtý rozměr, penicilin i atomovou bombu, tu sice v Americe. Duch neevropský potom také vyrobil penicilin a touž bombu; on většinu věcí má "také". Napodobuje Evropu bez přijetí jejího myšlení a morálky: má parlament - ale všichni v něm z té radosti hlasují stejně; staví obrovské knihovny - pro miliardy samých stejných knih. V myšlení se zkrátka nedostal ani ke druhému rozměru. Ovládá veliká území, má však komplexy méněcennosti, a je potom nedůvěřivý, nedůtklivý, žárlivý a ctižádostivý nad svou schopnost. Nedal všem svým dělníkům ještě ani evropský krumpáč a kolečko, takže mnozí dodnes rýpou zem sochozem a nosí ji na nosítkách jak ve sta-

rém Babyloně, musí však také mít svou sondu k Venuši.

Mluvím pořád o Evropě, bokem však myslím i na Ameriku, přesněji vzato na Spojené státy: pro jejich zvláštní vztah k nám. Světem táhne euroamerická civilizace: v tom pojmu je obsažen rozpor, nebezpečí, ale i lepší možnost. Amerika totiž je příkladem k tomu, co tu vykládám o souvislosti těla a ducha kontinentů. Evropský duch se kdysi utekl do Ameriky - za svobodou. Našel ji v obrovské prostoře, kterou ovládl, rozlinkoval místy podle pravítka... a stalo se, co pravím: v souvislém velkém prostoru vyvinula se homogenní zemina, v níž se evropské rostlině nedaří vždycky dobře.

Američan ví, že přišel z Evropy, a hlásí se k tomu. Ujímá se evropského dědictví, mnohdy si je kupuje. Homogenita prostoru a jazyka nám ho však trochu odcizuje: všimněte si, jak s námi jedná. Někdy by nás nejraději - v našem zájmu! - jedním tahem rozmázl. Nemůže, protože výchovou a krví je ponejvíc Evropan. Nebýt toho, snad už by udělal z Nizozemí souvislý beton pro svá protisovětská letadla, v německých horách by postavil komfortní bunkry pro naše přežití, v Polsku a na Ukrajině měl by střelníci, snad jen Francii by si nechal jako příjemný týl. Můžeme-li Američanovi věřit, tedy jen pro to, co je v něm evropského. Jen proto s námi trpělivě jedná přes dvacet vlád, přemáhaje své "damned". Američan je zářný historický příklad toho, jak se výchovou a silou správných institucí dá i na velikém homogenním prostoru stvořit z lidského masa člověk.

Ostatně: proč jméno Američan neznamena obyvatelé celého kontinentu, od severu k jihu? Protože on, Jankejec, vztáhl název kontinentu jenom na sebe. - Mně vám všichni ti velkoplošní připadají jaksi anomálně nebo - jako děti. Člověk s nimi musí jednat víc podle jejich povahy než podle své. Představuju si, například, že v Dánově dánství je samočinně obsažen vztah ke Skandinávii na jedné

straně a k Německu na druhé. Dán musí svou existenci pořád vážit. je proto, jak si představuju, připraven pochopit i nás. A to je ta Evropa. Každý z nás je definován nejen tím, co si o sobě myslí, ale i tím, co mu ti ostatní uznají. Jen velkoplošňi se definují, jak si sami sebe představují, a myslí, že je to pravda. V řeči s nimi se nedostanete přes jakousi hráz. Takže po složitém jednání, aby byl klid, raději primitivně kývnete k tomu jejich primitivnímu "love" nebo "mír". A je to marné: příliš málo poloostrovů, příliš málo vlád!

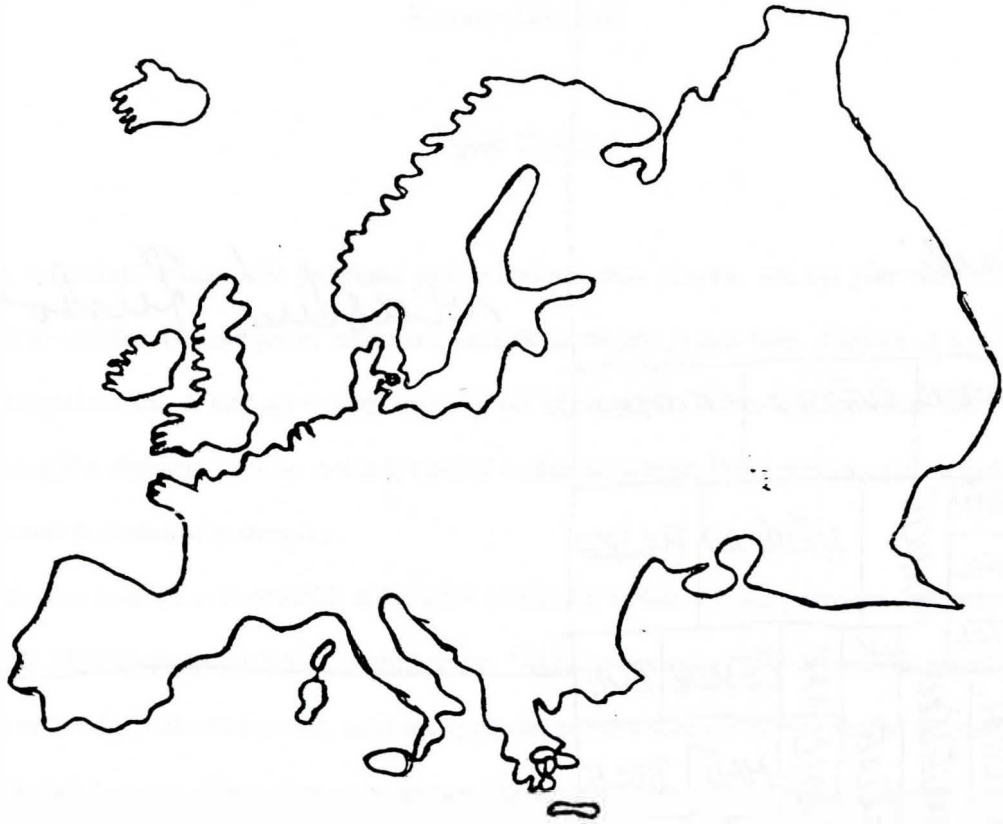
Evropě stala se kdysi nehoda: ovládla skoro celou zeměkouli tělesně dřív, než ji stačila pochopit. Neuznala včas jiné lidi a jiné kultury. Evropan se snažil zestejnit svět pro sebe. A svět zas, aniž pochopil evropského ducha, přisvojil si naši organizaci, naše zbraně, šaty a nemoce. Naseli jsme kdysi po světě problémů, a teď je sklízíme. A to v době, kdy nemáme už takový technický předstih, to bohatství, ani toho bojovného ducha. Můžou nás opanovat i zničit bílí, černí, žlutí. Vlastně je div, že to nedělají, když jsme jim k tomu prodali všechno potřebné.

Evropa se cítí ohrožena a chce se bránit. K tomu by měla sjednotit své myšlenky, prostředky i síly. Sjednotit se, a nevzdát se svých odlišností: jak? Často jsem zvědavý, co se stane. Když čtu, že Evropa hyne, myslím si: neříkejte to, protože tím to uskutečňujete. Potom sedím a říkám si: Musí přece být nějaká lest proti hrubé síle. A občas zvednout zbraň.

Samozřejmě, je to opovážlivost: vykládat o něčem, co jsem tak málo poznal jak Evropu. Ale zas, když nikam nesmím, můžu nezávisleji přemýšlet o tom, co jsem neviděl. Mám víc času a mapu. Hledím na složité, až cerebrálně rostlé tělo Evropy a cítím: Ona zas něco vymyslí!

/Praha, duben 1987/

/Psáno pro jakýsi sborník, jenž
snad má vyjít v nakl. Suhrkamp./

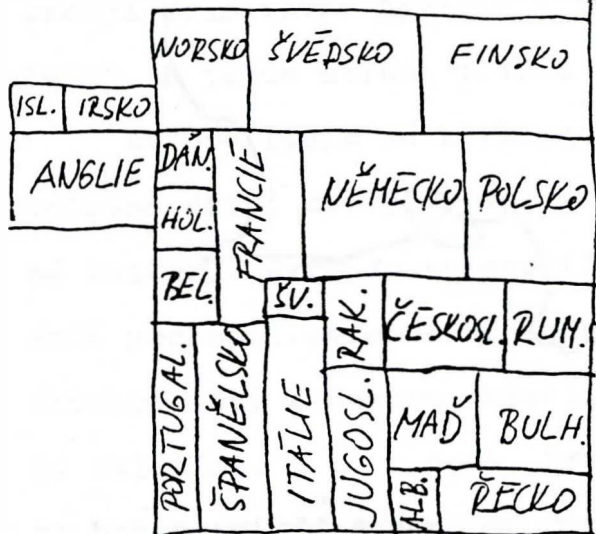

1. Evropou zuntaji' ideji, v'ne a v'pa'lezj.

2. Avstralija' myslenda je selni p'osta'.

oblasti :

vlastní Rusko

3. Ruský plán terénní úpravy Evropy
s povídáním amerických havelních stáží.

Konec slavnosti

Pavel Tigrid

Promiňte, že zdržuji. Námět níže probíraný patří minulosti, tedy historii. Ale byl jsem osloven, jak se teď říká, a tak se ozývám. Už také proto, mluveno s Vaculíkem, že jaro je zase tady, dokonce už trvá osm měsíců tohoto jubilejního roku. A mně ani to jaro, ani to výročí nějak neleží. Pokusím se vysvětlit. Snad něco z toho bude závažnější a obecnější, než by mohla být prostá osobní nerudnost. Proto prosím o pár stránek také, nebo právě, v tomto samizdatovém sborníku.

Početná skupina českých a slovenských reformních komunistů vydala v Praze provolání nadepsané "K dvacátému výročí Akčního programu KSČ", v němž se čte: "Akční program byl již v době svého přijetí - a je dosud - předmětem kritiky jinak orientované, která mu vytýkala, že má v sobě neřešitelný vnitřní rozpor ('kvadratura kruhu' či 'kulatý čtverec', demokratizace), totiž snahu uchovat při rozvíjení demokratizace vedoucí úlohu KSČ. Nelze takovouto kritiku bez dalšího odmítat, ale spíše o to vyzvat tyto kritiky Akčního programu, aby znovu - po zhodnocení tzv. normalizace a jejích důsledků uvážili své dřívější soudy a vrátili se k požadavkům Akčního programu a posoudili je v tehdejší dobovém kontextu i v tom, zda - a co - z nich zůstává živé v současnosti." Jeden z podpisovatelů provolání, Zdeněk Jičínský, mezinárodně citovaný teoretik reformního komunismu, výzvu upřesnil, když napsal¹: "V obsáhlé literatuře o Pražském jaru se lze setkat s jeho obhajobami i obžalobami, s kritikami různých jeho kritik... Jde zejména o kritiky vycházející z liberálně demokratické orientace, jak ji představuje např. revue 'Svědectví' a jeho hlavní redaktor P. Tigrid. Příznačné je, že tyto kritiky jsou často myšlenkově nekonzistentní a samy o sobě vnitřně rozporné."

Začlenění do "liberálně demokratické orientace" zahřálo stařecké srdce. A poněvadž by bylo až nelidské, kdyby víc než půlstoletí činný novinář se občas neprovinil "myšlenkovou nekonzistentností", přímo jsem se těšil na příklady a doklady, které autor článku hezky uvede a srovná. Byl jsem zklamán. V celé své úvaze Zdeněk Jičínský cituje přímo jen třikrát - jednou recenzenta, jímž nejsem já, podruhé mnichovskou revue *Obrys*, do níž nepíši a kterou nevydávám a potřetí Dubčeka z listu italských komunistů *Unità*. Všechno ostatní jsou parafrazované, skutečné či údajné názory skutečných či údajných, ale důsledně nejmenovaných "kritiků Pražského

1) V *Listech*, Řím, č. 4 / červenec 1988.

gara", navíc autorem tak vágně formulované, že mu bylo hračkou je zlehčit nebo vyvrátit. A také on uzavírá výzvou: "Kritikové, kteří na základě svého negativního vztahu ke KSČ a k sovětskému systému prokazovali, že čs. reformní pokus, inspirovaný novým vedením KSČ, v roce 1968 nemůže uspět, nebo po jeho zlomení vojenskou intervencí tvrdili, že bylo předem jasné, že tento experiment je odsouzen k zániku, však nemohli dát uspokojivou odpověď na otázku, co měli reformní komunisté v době Pražského jara dělat." Tohle už je adresnější, poněvadž jednak se odedávna hlásím k těm, kdo mají negativní vztah i ke KSČ i k sovětskému systému, jednak jsem opravdu neměl o Pražském jaru iluze, dokonce jsem napsal, a ne jednou, že by to s ním dopadlo nevalně i kdyby Rusové nepřijeli.

Jsme u jádra našeho námětu. Bylo by snadné ironizovat, jako třeba, že není na nás, abychom za reformní komunisty tahali kaštiny z ohně a radili jim, co tehdy v šedesátém osmém měli dělat. Ostatně jsme tu událost, která vešla v povědomí lidí zajímajících se o historii a politiku pod lyrickým názvem Pražské jaro, už před mnoha lety zmapovali a sepsali - odhadem ve dvou stech knihách a v desetkrát tolika článcích a úvahách. Dospělo se k závěrům slušně doloženým, rozhodně nezanedbatelným. Málo platné. V kalendáři naskočily osmičky (1948 - 1968), dávno zvadlé argumenty vystrčily čerstvé hlavičky, domácí i exilové hvězdy šumí nasládlými reminiscencemi.

Ale konec konců, mohli jsme si říct, proč ne ! Proč by svého výročí reformní komunisté nevzpomínali, proč by si neposteskli, jaké to mohlo být, kdyby... Poražení často věří, že na jejich slova dojde a sázejí na zázrak nebo aspoň na obrat. A tak jsme, my ostatní, způsobně mlčeli a nehlásili se o slovo. Teď však, jak předesláno, jsme byli veřejně vyzváni k "přezkoumání svých soudů" o Pražském jaru. Vyhovíme tedy.

Už také proto, že ta jubilejní euforie přece jen nějaké škody natropila. Zejména ve "spřátelené cizině", jak zní floskule. Viděl jsem na mnoha seminářích, které se letos konaly (a dosud jich není konec !), jak si zapálení bílí i barevní studenti zapisovali polopravdy, protimluvy a zbožná přání, přicházející z tribuny přednášejících, jimiž z valné části byli čeští reformní komunisté v exilu. Obávám se, že nám tu narůstá nová legenda, a těch jsme přece už měli moc a málo nám prospěly.

Ale to není vše. I v naší (a nejen tedy sovětské) historii vlády komunismu, početná bílá (nebo spíše černá, krvavá) místa zůstávají nevyplněna. To je nesporné. Neméně nesporné je, že jinak výmluvní, energicky se připomínající stoupenci komunistické obrody nijak zvlášť nespěchají je vyplnit. A když, tak jaksi bokem, zamlženou frází a s podezřelým spěchem - rychle, a pryč od toho ! Jeden příklad za všechny, a věru, že jich je moc. Čelní reformní komunisté, kteří podepsali (v roce 1988!) výše citované provolání k výročí Akčního pro-

gramu, odbyli všestranně genocidní údobí padesátých let, a tedy také údobí *vlastní* nadvlády v Československu, pythickým, ale duchem ryze stalinským poukazem na "dlouhý a složitý vývoj", kterým prošla KSČ a s ní "zprostředkovaně celá čs. společnost". Co všechno se za touto kulatinou skrývá! A přichází to z úst lidí, kteří zároveň požadují, aby byli rehabilitováni jako komunisté a umožněno jim pokračovat v záslužném díle, nezáslužně přerušeném.

Kdy toto dílo začalo? Jistotně a prokazatelně v únoru 1948. Po dlouhá léta pro všechny komunisty, včetně těch dnes reformních, to byl Vítězný Únor, jejich slavné a konečné vítězství nad "třídním nepřitelem" (tím jsme byli my a s námi přece jen dobrá polovina národa). Rovnal se "dovršení národní a demokratické revoluce", započaté hned po válce, a nastolení moci "dělnické třídy", ve skutečnosti ovšem jen jejího "předvoje", Komunistické strany Československa. Jaká příležitost k oslavě - vždyť ten letošní osmičkový rok byl rovněž výroční! A přece sotvakdo z reformních komunistů, zejména těch v exilu, jimž v tom zhoľa nic nebránilo, si ho povšiml. I v tomto případě se mlčelo nebo cudně obkružovalo. Diskrétnost, která je dána vcelku srozumitelnými rozpaky. Otáčeť to jak chceš, ošidnému závěru neujdeš: moc a vliv i těch dnes reformních komunistů vyplývaly z převzetí totální moci jejich stranou, KSČ. I když, třeba jen vzhledem k datu narození, neměli na únorové revoluci podíl, její "výdobytky" s nadšením, oddaností a nejednou k vlastnímu prospěchu přijímali, celá desetiletí se s nimi ztotožňovali, nikdy je (jak dosud a stále dosvědčují) neznadili. Byli vždy dobrými komunisty, cíle revoluce byly také jejich cíle, jen cesty k nim byly aspoň v něčem rozličné. A jen tato rozličnost způsobila, že byl učiněn rázný a už zcela neslavný konec... moci a vlivu reformních komunistů, "vydobytých" Vítězným Únorem.

Tento (dialektický?) rozpor vysvětluje, ale neomlouvá, dnešní mlčení reformistů, doma i venku. Vysvětluje, ale neomlouvá neprůhledné definice, jichž se nám, jakkoli zřídka, čtyřicet let po únoru dostává. Jako příklad poslouží nedávná teze Zdeňka Mlynáře: Únor 1948 možno "definovat jako počátek socialistické výstavby pouze za podmínky, že budeme identifikovat určité a konkrétní historické formy organizace společnosti, které se zrodily v SSSR třicátých a čtyřicátých let se socialismem vůbec, a budeme je vydávat jako model závazný pro všechny". (Citováno z listu *Unità*.)

Ať už tato složitá věta znamená cokoli (co to jsou ty jiné "formy organizace" socialistické, v rovné řeči rozuměj komunistické totalitní společnosti, známe snad jiné a když, kdy a kde vznikly a rozvinuly se?), je to zoufale málo. Jestliže totiž opravdu všechny hrůzy, vraždy a nesvobody, ty zmařené životy celých generací nebyly nic víc než *nepředvídané* zakopnutí na cestě za zářnými, nefalšovanými "socialistickými zítřky", pak (a při nej-

menším) jak si být jist, že ta dnes propagovaná perestrojková cesta nebude zítra vyhlášena za bludnou, neodpovídající "určité a konkrétní formě" té "pravé", neposkvřené "socialistické společnosti"? A že zase začne otrocký pochod za fikcí, v níž už nikdo nevěří a jejíž realizaci si dávno nikdo nepřeje.

Pokud je mi známo, jen jeden, nikoli reformní, ale už jen bývalý komunista měl nedávno odvalu sáhnout hlouběji, a bez oklik připomenout prostou pravdu, že mezi únorem 1948 a srpnem 1968 "je hluboká dějinná souvislost: to základní, oč v roce 1968 v Československu šlo, bylo přece hledání východiska z hluboké krize, do níž uvrhl československou společnost v roce 1948 nastolený mocenský monopol komunistické strany".²

Srpen 1968! Jsme u dalšího bodu našeho (sotva jen interpretačního) sporu s reformními komunisty. Ti žádají a usilovně se domáhají odchodu invazních vojsk z Československa. Jistě, kdo by ho nechtěl. Jenže pro reformní komunisty takřka bez výjimky nabyl tento požadavek hodnoty politického programu, je dokonce jeho hlavním sloupem, jak se znovu ukázalo ve výročním osmaosmdesátém. I zde, obáváme se, jde na neposledním místě o ideologické a politické zadostiučinění. Odvolání vojsk by bylo ne-li prvním, tedy rozhodně významným krokem na cestě ke kýžené rehabilitaci Pražského jara a všeho, co s ním souviselo. Exilní reformní komunisté by vlastně mohli pomalu balit kufry a jet domů. My ostatní balit nebudem. Víme totiž a opakujeme to už dvacet let, že kdyby Rudá armáda zítra z Československa odtráhla, nic - nebo jen moc málo - by se změnilo na vlastní strukturu režimu. Rozhodně by její odchod nesignalizoval návrat svobody, tak jak my jí rozumíme, a tedy i návrat náš.

Ale to není podstatné. Závažnější je, že se tu - historicky viděno - začíná jaksi zprostředka. Počátek je jinde. V ustálené definici, reformisty nepopírané, komunistická strana, jediná, všemocná "vedoucí síla" v zemi, se po dvaceti letech této své nadvlády ocitla v těžké, všemi uznávané krizi. Chtěla ji překonat "obrodným procesem", reformami, demokratizací, otevřeností, "lidskou tvář". Akční program z dubna 1968 byl Magnou Chartou reformních komunistů. Mnozí z nich se k němu dosud hlasí, i když s jistými korekturami, jako ke stále platnému a užitečnému návodu jak překonat tu dnešní, ještě hlubší krizi, do níž normalizační komunisté československou společnost zavedli.

Akční program sliboval hodně dobrých věcí. I z hlediska nekomunistů stipuloval předsevzetí, která - realizována - by byla nesporným pokrokem proti tomu, v čem se dosud žilo. Jenže týž Akční program obsahuje směrnice, které ta dobrá předsevzetí oslabují nebo vůbec popírají. Tak například strana si nadále podržuje vedoucí

2) Vilém Prečan v úvodu ke knize Miroslava Synka *Naděje a zklamání*. Vyšlo nakladem Čs. střediska nezávislé literatury, Scheinfeld 1988.

roli, i když si ji chce zasloužit. Ale jak, když zároveň výslovně odmítá konkurenci jiných politických stran - i socialistických. Zavrhuje také volební střetnutí, pluralistické a nemanipulovatelné, které jediné může spravedlivě rozhodnout o tom, kdo a jak ve státě vládne. Takže ta vyhlášená "socialistická demokracie" vlastně žádnou demokracií není a být nemůže. Tím spíše, že pokud Akční program vůbec hovoří o politických stranách, pak výlučně jako o politických silách, které mohou fungovat jen v rámci Národní fronty, a ta je založena na "společné socialistické koncepci politiky". Tedy stínové strany, jako dosud, bez nároku na případný a ve volbách mandátovaný podíl na vládní moci; ta zůstává v rukou komunistů a komunisty ovládaných "zájmových organizací", které, jak se praví, nesmí být "vyřazeny z přímého vlivu na státní politiku", což v krizových situacích není nic jiného než vláda ulice. Národní shromáždění, kterému Akční program ve své "dobré" části zajišťuje místo "nejvyššího orgánu státní moci" v zemi, o pár řádek dál pasuje totéž Národní shromáždění na "socialistický parlament", čímž se dvěma slovy ruší jak jeho svrchovanost, tak jeho nezávislost. Navíc dva měsíce po vyhlášení Akčního programu vydal ÚV KSČ směrnice, které se rovnaly dalšímu omezení práv v oblasti svobod a práv občanů. Je to tam černé na bílém: proti existující socialistické společnosti nemůže žádná politická síla nebo strana "rozvíjet politickou činnost", a to ani legální, poněvadž by to "ohrožovalo socialistický charakter společenského vývoje". Tím se ruší dobrý úmysl Akčního programu, že občané už nebudou ve svých právech a svobodách omezováni. Požaduje se "souhlas se socialistickým třídním uspořádáním společenských vztahů", což se rovná orwelovské definici, že všichni jsou si rovni, ale někteří jsou si rovnější a ti také rozhodují o všem podstatném. V programových materiálech k XIV. sjezdu (obrození!) KSČ se čte: "Vedoucí postavení strany musí být zabezpečeno institucionálně... souhrnem opatření... která by zajišťovala... hegemonii a preferenci komunistické strany tak, aby ani v Národní frontě, ani v zastupitelských státních orgánech... nemohlo dojít k menšinovému postavení komunistické strany." Takže vlastně všechna ta práva a ty svobody, které reformní program komunistů občanům nabídl, byly tímž programem popřeny.

Bylo by možno pokračovat, ale snad to stačí ke zdůvodnění aspoň mého soudu (ale sotva jsem v něm osamocen), a tak i k odpovědi na položenou otázku, co z Akčního programu KSČ z roku 1968 zůstává pro nás "živé v současnosti". Málo, pokud vůbec něco. Vždyť už tehdy, před dvaceti lety, byly reformní sliby a intence pokládány za nedostačující. A jestliže v šedesátém osmém lidé žádali víc, než Akční program sliboval, jestliže už tehdy i mnoho zasloužilých komunistů nevěřilo, že může být uskutečněn "shora", tedy dosavadními držiteli té moci, která společnost do tak všestranně slepé uličky zavedla (viz manifest Dvatisíce slov), pak dnes tím spíše nemůže uspokojit. Nemůže už ani uchlácholit. Po všem co se stalo, na sliby už nikdo nedá, papírová předsed-

vzetí jsou nejvýš námětem pro černý humor, nastupující generace zásadně nevěří čemukoli, co jim "oni" řkají nebo předkládají. A jestliže tedy pro některé reformní komunisty je Akční program dosud "optimální politický model socialismu", pro demokrata je to - rovněž optimálně - návod na nouzový východ z nouzové situace, který poslouží právě jen nouzově a dočasně. Jeho aktuálnost se manifestuje snad jen v podobě připomínky, že komunisté nemohou překročit svůj stín, nechtějí-li spáchat ideologické a hlavně mocenské harakiri. Proto také ani dnes nemáme co měnit na naši původní definici "obrodného procesu KSČ" z roku 1968: pokus o kvadraturu kruhu.

Námítky, k nimž se v této souvislosti uchylují reformní komunisté ovládáme jak násobilku. Točí se nakonec vždy kolem pojmu *reálný*: co je a co není reálné (možné, uskutečnitelné) v té či oné "objektivní situaci", "v daných objektivních podmínkách", které navíc dialekticky souvisejí; nelze je ani obejít, ani likvidovat, "v dané fázi vývoje" tu prostě jsou, nutno s nimi ve všem všudy počítat. Myslí se tím vším, srozumitelně mluveno držitelé moci v "reálném socialismu", kteří jsou dosud ve spárech dogmatismu nebo aspoň mrtvolné ztrnulosti, zároveň a naopak také ti mezi nimi, kteří reformě systému přejí, a prosazují ji, ale musí postupovat opatrně, po špičkách a po etapách. Podle Mlynáře: "Není jiného východiska pro další vývoj než tato nezáviděníhodná realita."³ Toto hiedisko lze snad přijmout jako taktiku, vlastně jakousi léčku, kterou progresivní reformní komunisté chystají zpátečnickým dogmatickým komunistům, ale už nikoli jako *jediné* východisko z reálně socialistické mizérie. Masové vzpoury a revolty v posledních třech desetiletích ve středoevropských "lidových demokraciích", ale nejnověji i v Sovětském svazu samotném (Arménie) prokazují existenci a možnosti jiných, radikálnějších, vpravdě revolučních způsobů, jak se dožadovat společenských změn "zdola". (Že byly mnohé dříve nebo později vojenskou či policejní silou rozdraceny, na věci nic nemění, ostatně v Afgánistánu to dopadlo právě naopak; nehledě k tomu, že nenásilné, reformně komunistické experimenty "shora" skončily rovněž neslavně na vlastní polovičitost - za Gomulky a Gierka v Polsku, nebo v post-titovské Jugoslávii.) Ale nejen to: tento reformními komunisty hlásaný jediný přístup k údajně nesvržitelné moci v zemích "reálného socialismu" nutno odmítnout z důvodů zásadních: je defaitistický, oportunistický, občanské iniciativy oslabující, v krizových i cílových situacích demobilizující.

I my víme, co je to politika možného; známe teorii vývojových etap; i my jsme realisty a dovedeme pragmaticky uvažovat. Jdeme tu dokonce dál, než reformní komunisté, doma i v exilu. Kolikrát jsme už řekli, opakujme to ještě jednou. Nás ani tak nezajímá, *kdo* lidu vládne, podle jakých ideologických pouček a zda je správně

3) *Ve Svědectví*, 58/1979.

aplikuje, ale *jak* vládne; jak se lidem daří hmotně i duchovně; jaká dávka svobod se jim vydělí; do jaké míry je jim umožněno být občany nebo naopak, jak jsou ponižováni a spoutáváni ve svých základních právech. Takže když je občas v Československu trochu líp, jsme rádi a nestydíme se to veřejně říct bez obav, někdy obcházejících reformních komunisty, že poklepáváme na rameno... ošklivým komunistů. Víme dále, že zase jednou "česká otázka" není problém politický, ale mravní; že nejde o to, že na pražském Hradě sedí Husák a v sídle ÚV KSČ Jakeš, ale o to, do jakého úděsného úpadku, do jakých hloubek nesvobody, nivelizace a všestranné balkanizace oni, a plejáda jejich předchůdců, československou společnost zavedli. Nechceme po reformních komunistech, doma nebo venku, aby při každé příležitosti na tento propad poukazovali a obviňujícím prstem ukazovali taky na sebe; ale přáli bychom si, aby ten náš společný národní malér ani neobcházeli, ani nezlehčovali. Ponecháváme jim, jako demokraté a liberálové, právo i svobodu nadále vyznávat a hlásat, že systém, který pomáhali budovat, stačí obrodit, vyspravit, vylepšit - a bude po krizi téhož systému a celé společnosti. My ostatní - a s námi, zdá se i ty masy "pracujících", s nimiž se v marxistickém žargonu tolik operuje jako předvojem komunismu - soudíme, že tento systém třeba demontovat. Při čemž nevyklučujeme, že se pomalu sám zhroutí pod tíhou svých neúspěchů. Pluralitní, demokratické společnosti naproti tomu budou existovat dál, i když sorva s ambicí být modelem. Spíše jen příkladem, že moderní člověk - když chce a usiluje o to - může žít ve svobodě a důstojnosti.

188

LID, VEŘEJNOST, OBČANSKÁ SPOLEČNOST

JAKO AKTÉR PRAŽSKÉHO JARA 1968

(Pracovní poznámky)*

Pražské jaro bývá interpretováno jako střetnutí dvou skupin na rovině faktické moci: těch, kteří chtěli systém zachovat takový, jaký byl, a těch, kteří ho chtěli zreformovat. Přitom se ale často zapomíná, že toto střetnutí bylo jen závěrečným dějstvím a vnějším výsledkem dlouhého dramatu... Jedno se zdá být zřejmé: pokus o politickou reformu nebyl příčinou probuzení společnosti, ale jeho konečným důsledkem.

(Václav Havel, Moc bezmocných)

Označení "Pražské jaro" pro nedávný krátký úsek československých dějin se sice velmi rychle vžilo, je však velmi vágní, ba až matoucí. Každý pod ním rozumí něco jiného, většinou podle toho, jak ten čas sám prožil anebo kde pro něho skončil. Přejít od dobových politických polemik přes sebevysvětlující, sebeomluvné či samochvalné a jen málokdy sebereflektující úvahy až k pokusům o historický výklad bývá obtížný, tím spíš, že každý z účastníků minulých či nedávných dějů pro sebe reklamuje nárok na to, že právě ta jeho pravda je historická. A tak máme celou řadu typů "pražského jara" a nespočetně definic, co to vlastně bylo, a každé takové "pražské jaro" je také různě dlouhé; pro některé opravdu končí jednadvacátým srpnem 1968.

* Větší část tohoto článku - část I-III - byla k dispozici česky a anglicky v písemné podobě účastníkům mezinárodního kolokvia "Prague Spring and its repercussions in Europe", jež se konalo v italské Cortoně 29.-30. dubna 1988, kde byla také přednesena. Text mého cortonského referátu koloval v následujících měsících v užším čtenářském kruhu v Československu. Úvod a závěrečnou část článku jsem dopsal o několik měsíců později, v posledním týdnu srpna, většinou z poznámek, jimž jsem v dubnu nestačil už dát definitivní tvar, vhodný pro zveřejnění. Ochota zařadit můj text do domácího samizdatového periodika mě překvapila i potěšila a redakci Obsahu za ni děkuji.

Patřím k těm, jimž historie Pražského jara 1968 trvá o něco déle, totiž do jara, ne-li do léta 1969. Zařazuji do ní také podpis moskevského protokolu, anulování vysočanského sjezdu, smlouvu o dočasném pobytu sovětských vojsk v Československu, studentskou stávkou z listopadu, Smrkovského stávkokazeckou výzvu na adresu kovodělníků ochotných jít do stávky na podporu téhož Smrkovského, Palachovu varovnou oběť, horečné pokusy o posílení občanských vazeb a struktur nezávislých na normalizujícím se stranicko-mocenském aparátu. Definitivní tečkou za Pražským jarem, v jistém smyslu příslovečnou tečkou nad "i" jsou pro mně události ze srpna 1969: rituál veřejného odvolávání přísah ze srpna 1968, potlačené demonstrace, Dubčekův podpis pod Zákonným opatřením Federálního shromáždění k ochraně "veřejného pořádku" proti takzvaným protisocialistickým a protispolečenským silám.

Text, který tu nyní předkládám, není historická studie, jsou to opravdu spíše pracovní poznámky či teze. Není v nich nic zvlášť originálního, co by jiní neřekli už dříve a mnohem lépe, anebo co bych sám už nebyl porůznu v jiné souvislosti publikoval - česky i německy - v uplynulých deseti letech. Nicméně jsem se pokusil o historický pohled na víceméně uzavřenou fázi minulosti, pokud možno oproštěný od dobových sofismat nebo naopak aktualizačních pohledů daných současností roku 1988.

Přál bych si především porozumět beze zbytku tomu, co se tehdy před dvaceti lety dělo, a proč se stalo, co se stalo. Snažím se také, seč mi stačí síly současníka všemi nitkami spjatého s tím, co sám prožil v určité konkrétní situaci a co bezpochyby ovlivňuje nazírání oněch minulých dějů, abych byl k aktérům minulosti pokud jen možno spravedlivý, aby z mých soudů nezmizel lidský rozměr a z toho vyplývající uměřenost; vycházím z toho, že shovívavostí ke generacím před námi se vykupujeme, aby nás generace po nás nezatracovaly za to, jaký svět jsme jim zanechali.

V daném výkladu mi nešlo o současnou politiku jakéhokoli zabarvení, jakkoli je současná politická, mravní a hospodářská mizérie v Československu výsledkem také toho, co se stalo nebo

nestalo před dvaceti lety. Měl jsem na mysli minulost a hledání dílčích odpovědí na otázky, jež se týkají kardinálního problému, jak byla československá společnost v roce 1968 připravena na občanskou emancipaci, jak byli Češi a Slováci připraveni či nepřipraveni na šanci stát se opět pánem ve svém domě a subjektem v evropské politice, ~~že~~^{job} si mysleli, že se jim tehdy naskytla; a pokud taková šance nebyla, byla-li to iluze, proč přesto se do toho dobrodružství pustili a jakých výkonů byli nebo nebyli schopni aktéři - osobnosti, politické skupiny, společenské vrstvy, "lid" - oněch událostí.

Budiž řečeno předem a jakoby před závorkou^w, že nejobecnější závěr, k němuž jsem došel, je ten, že ani ti "nahore", ani ti "dole" na přelomu let 1967/68 nevěděli, do čeho se vlastně pouštějí, a že se tu jen znovu potvrdila nejbanálnější pravda lidských dějin, že nevypočitatelnost, nepředvídatelnost a nezaručitelnost výsledku je stálým průvodcem při každém počínání člověka i celých národů.

Soudím, podobně jako Petr Pithart, autor knihy Osmašedesátý už před deseti lety, že útěšný poměr k vlastní minulosti je k ničemu, jinými slovy, že se máme snažit nalévat si o své minulosti jen čisté víno. To není věc ani morálky, ani politiky, ale péče o národní a lidskou identitu a v neposlední řadě o to, aby o budoucnost nebyla horší než současnost.

I.

"Nikdo nevíme, jaké všechny možnosti v duši obyvatelstva dřímají a čím nás ... může veřejnost překvapit. Kdo by například v době korodujícího novotnovského režimu s jejím celonárodním švejkováním očekával, že za půl roku se v téže společnosti probudí skutečné občanské sebevědomí a za rok že bude tato donedávna apatická, skeptická a téměř demoralizovaná společnost tak statečně a tak inteligentně čelit cizí moci."

(Václav Havel, Dálkový výslech)

Mezi mnoha pokusy o nejvýstižnější definici Pražského jara

objevil jsem jednu, jež nabízí pohled na dynamiku vývoje událostí, které otrásaly před dvaceti lety Československem, jako na víceméně spontánní a lavinovitě probíhající výbuch touhy po životě ve svobodě, slušnosti a lidské důstojnosti. Tento přístup k věci se mi zamlouvá, protože se zdá nejlépe odpovídat tehdejší situaci, když do uzavřené společnosti po dvaceti letech vtrhl život a lidé dali najevo, co si přejí a po čem touží.

Takový pohled je podobně jako jiné dílčí pokusy charakterizovat Pražské jaro zaměřen jen na jeden proud dění, klade však náročný požadavek analyzovat procesy odehrávající se ve společnosti jako celku i v jejích jednotlivých vrstvách, v jejích hlubinách a zákoutích. V tomto ohledu se nevykonalo příliš mnoho: je jen málo historicko-sociologických studií o tom, jak byly do politické a v nejširším smyslu slova společenské aktivity vtahovány (a touto aktivitou strhovány) různé sociální, generační, národnostní a podle ještě dalších kritérií klasifikovatelné kategorie obyvatelstva, jak se projevovaly jako subjekt, jak formulovaly své zájmy a svá očekávání. A dále, jak na podkladě oněch zájmů a očekávání i dalších politických, sociálních a ještě jiných požadavků se společnost nově diferencovala, jak vznikala a jak se opět rozdrobovala či rozpadávala politická spojenectví v společenské makrosféře i mikrosféře; co z toho lze a co spíš asi vůbec nelze posuzovat obvyklými hodnotícími kategoriemi jako "radikalismus" a podobně, nechceme-li se vystavit nebezpečí ahistorického přístupu bez zřetele na to, jaký byl tehdejší stav společnosti a co se událo za dvacet let před tím.

Pokusím se v tomto ohledu nadhodit několik tezí, jejichž tematické zaměření osciluje okolo otázky, jak se choval "lid" v kritických momentech Pražského jara.

Záhy, nejpozději už v březnu 1968 bylo možné hovořit o znovuzrození veřejnosti a nezávislého veřejného mínění (mluvit o svobodném veřejném mínění v té době bylo by ještě předčasné, to existovalo až v "československém týdnu" - 21.-27 srpna). Všechny

dosavadní společenské organizace, zájmová či profesionální sdružení a spolky všeho druhu včetně organizací označovaných jako (nekomunistické) politické strany povolené v rámci tzv. Národní fronty se poměrně rychle vymaňovaly z pout stalinsko-leninského modelu "převodových pák". Emancipovaly se a usilovaly o nezávislost na mocensko-politických aparátech komunistické strany, ujasňovaly si své vlastní zájmy a cíle, projevovaly stále zřetelněji vůli stát se společenskými subjekty. Ke slovu se začínali hlásit i ti, které režim z nějakého důvodu dosud zahrnoval do kategorie "nespolehlivých" či "nepřátelských živlů", bývalí političtí vězňové či jiné skupiny občanů do té doby jen druhého či třetího řádu (příslušníci katolických řádových společenství rozehnaných na počátku padesátých let, některé církve a náboženské společnosti).

Vznikala nová zájmová sdružení a občanské iniciativy ad hoc, i s úmyslem působit trvale. To nebyl jen KAN a řada organizací mládeže. Byla například objevena Charta lidských a občanských práv a ustavil se zakládající výbor Společnosti pro lidská práva, a to nikoli zhora, nýbrž jako občanská iniciativa. Podobně vznikl Kruh nezávislých spisovatelů. Byla znovuobjevena samospráva v původním, autentickém pojetí, a pracovalo se na projektech i na konkrétních návrzích, jak uplatnit její principy samosprávy v různých sférách života společnosti (například i v soustroví ústavů Československé akademie věd a při řízení jednotlivých vědeckých ústavů). Jinými slovy: vznikla celá infrastruktura autonomních či autonomizujících se organizací a institucí; formovaly se základy politické a společenské plurality.

(Bylo by žádoucí podrobně prozkoumat, jak nosné byly základy této nové pluralizace československé společnosti, vytvořivší se víceméně spontánně v průběhu roku 1968 - tento proces dostal v mnoha ohledech Srpnem silný impuls a dále pokračoval ještě i na jaře 1969, kdy se mimořádně silně projevil například i v odborech - a do jaké míry tato pluralizace měla vliv na průběh první fázi restaurace totalitního pořádku. Stejně tak je nutné analyzovat

slabé stránky téhož procesu.)

Nejsem si jist, zda lze hovořit o počátcích znovuzrození občanské společnosti v Československu, ale odvážím se tvrdit, že tendence k tomu, intuitivní směřování k takovému cíli, vůle různých společenských subjektů vytvořit základy občanské společnosti, i když se tomu tehdy říkalo jinak, nepochybně existovaly.

Občanská společnost a nezávislá veřejnost se obvykle uplatňují a prosazují ve své nezávislosti na státu. Pro Československo roku 1968 však bylo charakteristické, že jedním z katalyzačních faktorů při formování nezávislého veřejného mínění a při posilování prvků občanské společnosti byl požadavek československé státní suverenity. Její nezbytnost byla dokonce stále více pocítována - mluvím stále ještě o období před invazí - jako existenční podmínka pro vytváření předpokladů k nezvratnému (tj. institucionálně zaručenému) překonání totalitního systému. (Takto nejobecněji lze asi formulovat cíl, jenž se vynořoval jako očekávání do budoucna v zárodečně se formující občanské společnosti - aniž byl ještě pojmenován či konkretizován tento cíl sám a cesty k jeho dosažení.)

V určitém okamžiku, nejpozději od začátku léta, přestala být "nezávislá veřejnost" (tento pojem by bylo třeba sociologicky analyzovat, ale snad ho lze použít při tomto zkratkovitém vytyčování okruhů otázek, jež teprve bude nutno detailně zkoumat) jen převážně diskusním, a ještě k tomu značně atomizovaným fórem, a začala vykonávat soustředěnější nátlak na centrum politické moci a na aparáty komunistické strany.

To, co se některým kritikům jeví jako radikalismus, byla buď reakce na provokace či snahy v dobovém označení konzervativní části vedení a všech stranicko-mocenských aparátů zachovat z totalitního systému jeho podstatu a omezit změny na kosmetické úpravy, nebo dobře míněná snaha podpořit pozici "progresivní části" vedení a aparátů. A také, možná hlavně, daň za to, že dvacet let neexistoval v zemi autentický politický život. (Jak nebýt opojeni svobodou, když tak přemnozí jí ochutnali po tak

dlouhé době a někteří vůbec po prvé! - Stejně tak je nutno se ptát, zda nechceme po lidech roku 1968 příliš mnoho, žádáme-li, aby byli měli neomezenou důvěru ke všerejšími samozvancům a uzurpátorům moci.)

"Nezávislá veřejnost" byla mobilizována zejména obavami, že i "nový režim" (přesněji: k reformám odhodlaná část vedení a aparátů komunistické strany) má hranice, za kterými bude považovat požadavky jiných společenských subjektů za neslučitelné s "vedoucí úlohou strany" (i když byla nyní - v Akčním programu i v praxi - pojímána méně strnule než kdykoli předtím za posledních dvacet let) a z toho, že se reformní vedení podrobí tlaku zvnějšku. Jinými slovy, byly to obavy z toho, že současné československé stranické a státní vedení nedokáže respektovat a účinně hájit právo československého lidu rozhodovat o vnitřním uspořádání poměrů ve své zemi a že v konfliktu dvou loajalit dá i jeho "progresivní" část přednost zájmům "socialismu" a "internacionálním závazkům", tj. podřídí se Moskvě.

Stále silněji se pocítovala potřeba provádět nátlak na vedení, aby respektovalo vůli veřejnosti, což korespondovalo s tím, jak se prohlubovalo napětí mezi "novým režimem" v Československu a odpůrci "československé revoluce" v sovětském bloku. Nejmasovější akcí před Srpnem bylo organizování podpisů pod poselství adresované československé delegaci, která jela na schůzku se sovětským politbyrem v Čierné nad Tisou. Mezi třemi či čtyřmi "S" - Socialismus, Spojenectví, Svoboda, Suverenita - stále výrazněji do popředí vystupovala dvě poslední: Svoboda a Suverenita.

II.

"...je smutné, ba přímo tragické, že z hlediska společnosti bylo vlastně velké štěstí, že naše vedení bylo tak nešikovně svázáno do kozelce a odvezeno: tím byl na jedné straně ohromně stimulován nenásilný lidový odpor k okupaci a zároveň tím byla umlčením rozpačitého vedení odstraněna hlavní brzda skutečně autentického celospolečenského projevu - a byl to projev veskrze pozitivní a státotvorný".

(Václav Havel, Dálkový výslech)

"Československý týden", sedm velkých dnů celonárodního hnutí odporu proti invazi ve dnech 21.-27. srpna 1968, by byl nemyslitelný bez předcházejících šesti měsíců, kdy se vytvářela nezávislá veřejnost a nezávislé veřejné mínění, zmíněná infrastruktura emancipujících se společenských subjektů a zárodky občanské společnosti, a kdy stále výrazněji, zejména v průběhu července a v prvních třech srpnových týdnech výrazně vzrůstalo občanské a národní sebevědomí příslušníků všech vrstev obyvatelstva. Nicméně, do 21. srpna byl běh událostí stále ještě určován podstatnou měrou kroky zhora, přičemž formující se občanská veřejnost se proměňovala ze skeptických diváků ve stále sebevědomější veřejné mínění, jež ovlivňovalo jednání a rozhodování mocenských a politických aparátů a vytvářelo na ně nátlak.

Teprve 21. srpna 1968 strhly události do víru veřejné aktivity prakticky každého, vzniklo celonárodní hnutí, které se stalo v týdně od 21. do 27. srpna 1968 nejvýznamnějším společenským faktorem v Československu a v pozměněné podobě existovalo až do konce března 1969. Paradoxně byl onen týden a následujících sedm měsíců obdobím největší svobody, jakou lidé v Československu zažili v uplynulých čtyřiceti letech.

Ono zvláštní mezidobí svobody ve stínu sovětských tanků bylo možné jen proto, že ve chvíli přepadu země zvnějška vzal suverénní lid Československa v národním pozdvižení a spontánně osudy země do svých rukou.

Nechci nikterak snižovat význam nočního prohlášení předsednictva ústředního výboru KSČ z 21. srpna. To byl historický čin z hlediska celé dosavadní historie komunistické strany v Československu, v níž od jejího vzniku zatím vždycky nabyta vrchu a prosadila se "línie" diktovaná z Moskvy, jakož i "kádry" schválené či dosazené Moskvou, která objektivně sehrála v letech 1945-48 úlohu páté kolony sovětského imperialismu a jejíž vedení bylo potom po dvacet let spolehlivým místodržitelstvím Moskvy.

Jednoznačné distancování se od obsazení země cizími armádami a jeho odsouzení jako aktu odporujícího mezinárodnímu právu, a to v prohlášení grémia, jehož členové soustřeďovali ve svých rukou všechny nitky moci ve státě, mělo velkou váhu i z praktického hlediska. Dávalo dopředu punc legitimacy a zákonnosti lidovému odporu, posilovalo jednotu odporu lidového a odporu neseného institucemi, jako byla vláda, Národní shromáždění apod., vytvářelo pocit jednoty lidu a státněpolitické reprezentace. A zejména mařilo šance na rychlý politický úspěch intervence s pomocí klamného manévru o bratrské pomoci přicházející na "pozvání" československých činitelů. (V tomto ohledu byla stejně důležitá jako prohlášení samotné okolnost, že se pracovníkům rozhlasu podařilo veřejnost včas s ním seznámit veřejnost.)

Ve všech ostatních ohledech však nečinnost nejvyšších reprezentantů země právě v době nejkritičtější bije do očí. Žádné rozhodnutí, žádný pokyn, co dělat, s výjimkou ^{výzvy} zachovejte klid, nekladte odpor a čekejte, až Národní shromáždění, vláda a ústřední výbor komunistické strany projednají situaci. Ani po dvaceti letech není k dispozici sebemenší doklad o tom, že by někdo ze sedmi mužů, kteří hlasovali pro zmíněné prohlášení, (a čtyř dalších přítomných, kteří ač neměli hlasovací právo, patřili k "progresivní" části ústředního sekretariátu a s prohlášením souhlasili), projevil nejmenší známku toho, že o možnosti sovětského zásahu uvažoval a že by měl pro takovou eventualitu v záloze nějaký plán, nebo že by byl třeba jen navrhl odejít do dobře vybaveného vládního podzemního krytu, odkud prý bylo možno řídit zemi po dlouhou dobu. (Poté, kdy byl schválen text

prohlášení a promoskevska čtyřka hlasující proti navrženému textu z jednání odešla, uplynuly nejméně tři hodiny, než se do jednací místnosti dostavili sovětští vojáci; ze členů "progresivní" části předsednictva tam byl nepřítomen pouze Oldřich Černík, který odešel do budovy předsednictva vlády.)

Alexander Dubček, fakticky osobnost s nejvyšší pravomocí ve státě, byl v kritické situaci bezradný a nemohoucí. Dotazován tajemníkem městského výboru KSČ v Praze, jehož předsednictvo po půlnoci 21. srpna zasedalo a radilo se o tom, zda organizovat na druhý den generální stávkou a zda svolat poradu delegátů připravovaného sjezdu KSČ, dal najevo, že nemůže dělat nic jiného než čekat, až se dostaví k jednání představitel Sovětského svazu a až se sejde ústřední výbor.

První rozhlasový projev presidenta republiky a nejvyššího vojáka země pronesený devět hodin po začátku invaze řekl ještě méně než citované noční prohlášení; president se nezmínil o tom, zda se s prohlášením ztotožňuje, či nikoli, a jediné, oč své spoluobčany požádal, byly "plná rozvaha", "naprostý klid", zabránění "nepředloženým akcím" a čekání na další kroky ústavních orgánů.

Mezitím se však vytvořila všeobecná nálada, ovládající obyvatelstvo v celé zemi. Nastal všeobecný pohyb a pozdvižení lidu: mladí lidé, dělníci, zaměstnanci rozhlasu, tisku a televize, všichni bez rozdílu začali jednat, spontánně a bez centrálního řízení. Občanský odpor bezpodmínečně odsuzující okupaci a požadující odchod cizích vojsk, odmítající spolupráci s invazními jednotkami a politickou kolaboraci jakéhokoli typu, požadující návrat do funkcí odvečených státních a stranických představitelů a vyjadřující odhodlání pokračovat v započaté přestavbě společenského systému, to byl základ, na němž se v krátké době vytvořila celonárodní jednota a solidarita.

V tomto hnutí odporu se sešli příslušníci všech generačních a sociálních skupin i národností, nekomunisté i členové KSČ. Jeho součástí byl odpor oficiální ze strany ústavních a jiných vrcholných institucí, úřadů a složek státní moci a správy na

všech úrovních, pokud byly s to vyvíjet činnost, i ze strany diplomatických představitelů Československa, zejména na půdě Rady bezpečnosti OSN. Součástí celonárodního hnutí odporu byl vysočanský sjezd KSČ a aktivita nižších složek aparátu komunistické strany i jejích organizací.

I když byl všechn tento odpor neozbrojený, nebyl pasivní (jak už bylo dokázáno detailním rozbořem jeho forem). Ukázal, jak těžko je ovládnout zemi, jejíž všechny civilní struktury se k ozbrojenému agresorovi obrátí zády. Bylo už také rozpoznáno a detailně dokumentováno, jakou úlohu sehrál v celonárodním hnutí odporu rozhlas a ostatní moderní komunikační prostředky jako skutečná politická moc, schopná koordinovat společenský život v celostátním měřítku.

*

Lidové hnutí v nejširším smyslu zůstalo jedním z nejvýznamnějších faktorů života v zemi i poté, když byl koncem srpna 1968 obnoven normální život. Mělo jiné formy než v mimořádné situaci "československého týdne", procházelo odlivy a přílivy, došlo k několika explozivním situacím: studentská stávka, příprava generální stávky kovodělníků proti odsunutí Smrkovského z funkce předsedy parlamentu, pohřeb Jana Palacha, spontánní protisovětské demonstrace - nebo spíš lidové veselice - po dvojitým vítězství československého hokejového mužstva (na dlouho a dodnes poslední masové vystoupení toho druhu). Charakter tohoto lidového hnutí ve vztahu k politickému vedení nebyl jednoznačný: na jedné straně bylo počínání vlády tolerováno (např. při podpisu smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk v Československu), ale současně si lid opakovaně vynucoval souhlas vlády pro aktivity, jež byly vlastně zvláštní povolenou formou občanské neposlušnosti.

Od dubna 1969 se začal sice počítat už jiný čas, ale svobodné poměry neskončily jedním rázem a všude stejně, v každé oblasti společenského života byl pořádek obnoven jindy a různým způsobem. Ještě jednou pak lid naplnil nepozván a bez přinucení náměstí a ulice velkých měst, o prvním výročí Srpna 1969; o něm

budu hovořit zvlášt.

III.

"A kdo by očekával, že neuplyne ani rok a tatáž společnost se už bude rychlostí větru propadat zase do hlubin demoralizace, tentokrát ještě daleko horší, než byla ta původní!"

(Václav Havel, Dálkový výslech)

Kupodivu je vzpomínka na vzepjetí československé společnosti v letech 1968-69 silnější v ostatním světě než v historickém povědomí Čechoslováků (bez ohledu na národnost) samotných. Anebo je to přinejmenším zážitek tak traumatický, že zatím vzdoruje tomu, aby byl zpracován a překonán.

Proč je tomu tak? Protože všechna společenská energie československého roku 1968 vyšla vniveč? Protože úspěch srpnového celonárodního hnutí odporu proti sovětskému řešení "československé otázky" byl jen krátkodobý a byl takřka současně promarněn kapitulací vůdců? Protože ono občanské sebevědomí, nově probuzená víra v síly národa a v nadějnou budoucnost se ukázaly být iluzí, neboť navzdory všem deklaracím o tom, že "nikdy nesejdeme z nastoupené cesty", solidarita i vlastní předsevzetí byly masově zrazeny?

Zde začíná řetěz úvah, které neodmyslitelně patří k pravdě o Pražském jaru. Jak to, že lidové hnutí tak záhy opadlo? Jaké byly jeho slabiny? Jak to, že se normalizace a adaptace na obnovený pořádek reálného socialismu prosadila tak rychle? Kdy a proč to lidé, tj. absolutní většina obyvatelstva, vzdali? To bylo stejně překvapivé a neočekávané, jako bylo předtím překvapivé a neočekávané vzepjetí roku 1968, zejména v době "československého týdne".

Odliv aktivity a solidarity širokých mas a jejich adaptaci na "normalizační podmínky reálného socialismus" nepovažují za výsledek jakési "společenské smlouvy", o níž se často hovoří v učených knihách i v povrchní žurnalistice, anebo za akt

vypočítavé kalkulace na způsob "něco za něco", v tomto případě politická práva za slušnou životní úroveň. Jsem toho názoru, že ona soukromá kapitulace, kterou absolvovaly v Československu v letech 1969-71 miliony lidí, a po níž se - traumatizovaní, vnitřně rozvrácení a demoralizovaní - vnějškově přizpůsobili pravidlům reálného socialismu (životu ve lži), byla následkem hlubokého rozčarování a zklamání; na jeho počátku stála malodušná a kapitulantská politika "vůdců" Pražského jara.

Moskva pochopila nejpozději 48 hodin po zahájení invaze, že k překonání nejkritičtější fáze při obnovení normality ve střední Evropě ve smyslu "pax sovietica" potřebuje Dubčeka a ostatní "progresivní" představitele, kteří byli odvečeni nebo kteří - ač ponechání Sověty na svobodě - odmítli 21. srpna 1968 sovětskou invazi a vojensko-politický plán bratrské moci. Jinými slovy: moskevskou politiku měli pomoci uskutečnit lidé, kteří se stali populárními tím, že se proti ní postavili, a jejichž slavnostní návrat do státních a stranických funkcí prosadil lid svou neústupností.

Sověti potřebovali co nejdříve pacifikovat masy československého obyvatelstva, ukončit nenásilný odpor, který vyvolával stále větší mezinárodní odezvu, a zabránit další internacionalizaci československé otázky. Vůdci - "progresivní" vůdci, řeč není o Bilakovi, Indrovi, Kolderovi a jim podobných - (řeč není také o těch, kteří byli obětováni už v Moskvě a museli jít ze svých funkcí nazítří po návratu Dubčeka a spol. do Prahy) - byli tedy lidu vráceni, když se předtím podpisem moskevského protokolu zavázali "obnovit pořádek" v sovětském duchu. Učinili tak, jistě neradi, ale bez příliš dlouhého váhání, ačkoli někteří z nich byli zmítáni hamletovskými otázkami; oni zahájili normalizaci, byť ještě v mírném stylu (jinak to ani na konci srpna 1968 nebylo možné), a každý z nich v tom pokračoval spolu s ostatními nebo jednotlivě tak dlouho, dokud byl pro Sověty ještě potřebný a dokud ho oni sami nehodili přes palubu, anebo nedali najevo těm, kteří byli určeni k odstranění ze scény až v další fázi, že je pro ně neúnosný.

Nicméně každý z nich zůstal ve funkci dost dlouho, aby pomohl připravit další fázi pacifikace lidového hnutí. Někteří - nejvýrazněji Oldřich Černík a Gustáv Husák - začali hned po návratu z Moskvy hrát svou vlastní hru; jiní mohli být přesvědčeni, že není jiné řešení nebo že se dá ještě něco šikovně uhrát, a vykonali svou "mouřenínskou" roli bona fide; ale každý z nich jednal s obdivuhodnou politickou slepotou a dokonale v tradici politiky menšího zla, která v uplynulých padesáti letech přinesla lidem v Československu tolik největšího zla a nespočítatelných obětí.

K mírným počátkům normalizace patřila také argumentace o "antisocialistických silách", jak ji bylo možno slyšet od leckterého "progresivního" představitele už v září 1968 v rozhlase a v televizi nebo i jinde. V kuloárech se sice vysvětlovalo, že to vlastně nikomu neškodí, když se tu jmenovitě hovoří jen o těch, kteří už jsou mimo republiku, např. o Ivanu Svitákovi a o redakci časopisu Student. Ve skutečnosti to bylo přejímání sovětské argumentace, které demoralizovalo, ochromovalo vůli k odporu a dláždilo cestu k přijetí totální sovětské lži.

Masová solidarita a vůle k odporu širokých vrstev obyvatelstva zrodilá se v srpnu 1968 byla krok za krokem rozdrobena. Takzvaná "reálná" politika reformní reprezentace značkovala cestu a vytvářela návod pro "reálněpolitické" východisko příslovečného muže z ulice, a to jak ve věcech velké politiky, tak v jeho každodenním mikrosvětě. Síly ochotné restaurovat totalitní moc podle sovětského receptu se formovaly takřka před očima traumatizovaného, "národními hrdiny" postupně pacifikovaného a dezorientovaného obyvatelstva, jehož původní solidární heslo "jsme s vámi, buďte s námi" zaznívalo stále víc jako zoufalá naléhavá připomínka (buďte přece s námi!), až umlklo, když nacházelo stále menší ohlas a pak už jen hluché uši.

Výsledkem byla nálada bezvýchodnosti, zklamání a znechucení, která se postupně zmocňovala všech vrstev obyvatelstva. Tak byly vytvářeny sociálněpsychologické podmínky k restauraci autorativního režimu bez masových konfliktů.

Obyvatelstvu, zejména mládeži, která nejdéle ze všech nechtěla odejít do soukromí, bylo ještě třeba udělit názornou lekci o tom, komu patří ulice. To se stalo při prvním výročí invaze, v srpnu 1969, kdy nikoli sovětští, bulharští etc. vojáci, nikoli sovětské, polské etc. tanky, ale pohotovostní oddíly československého bezpečnostního sboru, tankové sbory československé armády, českoslovenští policisté a příslušníci československých dělnických milicí silou či hrozbou síly likvidovali vzpomínkové demonstrace ve velkých městech Čech, Moravy a Slovenska.

Tehdy už měly všechny vedoucí zastupitelské, mocenské a politické orgány a instituce za sebou proceduru "odvolání" svých proklamací a slavnostních přísah ze srpna 1968, třebaže se na jejich složení za ten rok změnilo jen málo. Byli to všechno skoro titíž lidé, titíž "představitelé". V té době už byly rozhlas, televize i tisk v Československu konsolidovány, tj. "usměrněny", a lekce udělená lidu se v těchto sdělovacích prostředcích oslavovala jako "odražení náporu nepřátel".

Na ochranu "veřejného pořádku" proti "antisocialistickým a antispoločenským živelům" bylo 22. srpna 1969 vydáno mimořádné zákonné opatření Federálního shromáždění platné do konce roku 1969. Byly to dočasné plné moci pro policii věznit ve výlučné pravomoci zadržené osoby až tři týdny; samosoudci (nikoli obvyklé soudní senáty) byli zmocněni soudit takzvané politické delikty - pobuřování, hanobení státu světové socialistické soustavy apod., jakož i veškerou činnost zahrnutelnou pod provinění proti veřejnému pořádku - bez přípravného jednání, a obhájci byli připuštěni až k soudnímu řízení. Pracovní zákoník byl v případě "narušovatелů pořádku" suspendován, státní správa dostávala právo zastavit činnost organizací nebo je rozpustit. Stanný zákon připouštěl vyloučit studenty z dalšího studia, okamžitě propustit učitele ze škol všech stupňů a vědce z akademie věd, jestliže "narušovali socialistický společenský řád" a v podobných případech, jak zněla gumová formulace zákonného opatření.

Podepsán pod těmito plnými mocemi pro "obnovení pořádku" byl

předseda Federálního shromáždění Alexander Dubček; nikoli sám - spolu s prezidentem republiky Svobodu a předsedou vlády Černíkem. Takto, do roka a do dne od slavného "československého týdne" bylo viditelně postaveno mimo zákon vše, co bylo v srpnu 1968 nebo i později řečeno, slavnostně proklamováno a slavnostně odpřísáhnuto slibem solidarity. Sovětská lež poražená v "československém týdnu" se stala v Československu pravdou zaznívající už napořád ze všech informačních kanálů, které se před rokem tak proslavily po celém světě. Nikdo ještě nespočítal, kolik mladých lidí bylo po týdny, často bez soudu, drženo ve vězení podle tohoto zákonného opatření, kolik studentů propuštěno z vysokých škol, kolik lidí odsouzeno ke ztrátě svobody nebo existenčně postiženo na základě zákona, který nese na prvním místě Dubčekův podpis. Málokdo si dokonce na existenci onoho zákonného opatření a na Dubčekův podpis pamatuje (možná i on sám tuto vzpomínku potlačil), v paměti lidí to všechno už splývá s následujícími masovými čistkami.

Ani ony nebyly zbytečný exces nebo výsledek Husákovy "neschopnosti" včas a obratně čelit "jestřábům" v novém vedení, jak se to interpretovalo v době, kdy o Husákoví bylo ještě možné mít iluze. K udržení obnoveného pořádku bylo třeba lekce permanentní. Čistky nebyly jen trestná výprava proti zastáncům reformy, proti neústupným stoupencům suverenity, občanských svobod a práva na vlastní názor a jednání, jejich účelem nebylo jen "homogenizovat" všechny aparáty ve smyslu reálného socialismu a odstranit z oficiálních mocenských, správních, kulturních a ostatních struktur všechny, u nichž nebyla záruka, že se přizpůsobí pravidlům nové situace. Existenční násilí na vybraném vzorku obyvatelstva hrálo úlohu trvalé názorné lekce a výstrahy pro všechny ostatní.

Posun ke konsumnímu životnímu stylu a pěstování "soukromého blahobytu" nestály tedy po mém soudu na počátku řetězu normalizačních souvislostí, ale až na jejich konci. Lid se nevzdal svých práv "za mísu čočovice", na základě "společenské smlouvy" s vládnoucími. Na počátku bylo zklamání a znechucení z

těch, jež považoval za "své" představitele; po němž vzápětí následoval strach ztratit to málo na sociální jistotě, co byl s to obnovený pořádek poskytnout, a být přes noc sociálně degradován s celou rodinou.

Tato argumentace není vedena snahou nahradit jeden mýtus - o "progresivních" vůdcích a zhora organizované reformě, jež byla zardoušena 21. srpna - mýtem jiným, o lidu ochotném bojovat, schopném všech obětí, donuceném ke kolaboraci. Je obtížné odhadnout, jak masová a jak trvalá by byla podpora takového postoje vedení, který by - praktikován třeba v době, kdy o vojenské intervenci nebylo ještě definitivně rozhodnuto - byl měl za následek dlouhodobé oběti, těžké hospodářské potíže, nedostatek, podstatné zhoršení životní úrovně (vždyť Sověti mohli Československo pouhými hospodářskými sankcemi ochromit polovinu československého průmyslu, ne-li celé hospodářství země).

Jistěže se mohlo stát, že by bylo záhy došlo k reptání: toho Dubčeka nám byl čert dlužen, za Novotného jsme žili s Rusy v míru a měli jsme co jíst. Ale stejně tak bylo možné, že by se byla v zápase s potížemi, s obnovováním normálních občanských ctností a vztahů vytvářela nová většina, odmítající morálku sytých poddaných.

Svár o to, zda ti, kteří si osobovali právo rozhodovat o osudech země a jeho lidu a selhali ve své povinnosti vést lid k vědomí, že nárok na svobodu uznává svět jen tomu, kdo je s to pro ni přinést oběti, selhali z vlastní slabosti či pro svůj zájem, anebo zda se jen - protože příliš dobře znali své pappenheimské - neodvážili vystavit je příliš velkému zatížení, tento svár, v němž pro obě strany lze nalézt argumenty, zůstává, už po několikáté v tomto století nerozhodnut. Chybí důkaz, nikdo nepodstoupil riziko zvednout lidu této země latku, třeba i hodně vysoko, vyzkoušet sílu jeho odhodlání a vést ho k překonání přirozené malosti a příkrčenosti, které je patřičná dávka v každém národě.

Jistě, je možno se také ptát, zda od těch, kteří se roce

1968 ocitli "tam nahoře", bylo vůbec možné očekávat, že budou vůdci lidu v těžkých dobách. Zda i ta sama představa nebyla nad jejich síly. Možná sami o sobě neměli příliš velké iluze, tím méně pak jeden o druhém, když v hodině pravdy seděli v Kremlu a od Brežněva jim přinášeli texty kapitulačních podmínek, a proto to vzdali hned při první velké zkoušce, za sebe i za všechny.

Jistě, lze o nich hovořit jako o těch, kdo dali příklad těm druhým, milionům, zradili jejich důvěru, svedli je, podstrčili jim návod na přežití, nechali každého řešit na vlastní pěst dilema cti a zbabělosti. Ale to neexkulpuje před soudem vlastního svědomí nikoho z těch, kdo podlehli ve vzpomenuých miliónech soukromých kapitulací, jež byly krokem k pozdějšímu morálnímu úpadku v každodenní skutečnosti.

IV.

"Říká se, a je to jistě pravdivé, že polednový 'obrodný' proces začali a vedli komunisté. Je to také mnohoznačné tvrzení. Plyne z něho nejen to, že určitá část komunistů prokázala schopnost... sebekritiky, ale i to, že zbývající a větší část společnosti mohla nabýt politického významu pouze prostřednictvím těch, kdo ji politického významu zbavili."

František Šamalík, Tíha dědictví. Listy 10.4.1969

Od začátku letošního roku jsme v obrodném procesu demokratizace. Začal v komunistické straně... Je ovšem třeba dodat, že tento proces ani nemohl jinde začít. Vždyť jenom komunisté mohli po dvacet let žít jakýmsi politickým životem... Iniciativa a úsilí demokratických komunistů je proto jen splátkou na dluh, který celá strana má u nekomunistů, jež udržovala v nerovnoprávném postavení. Komunistické straně nepatří tedy žádný dík, patří jí snad přiznat, že se poctivě snaží využít poslední příležitosti k záchraně své i národní cti."

Manifest Dva tisíce slov (Ludvík Vaculík), červen 1968.

Doposud byla stále jen řeč o lidu a veřejnosti na jedné straně a na druhé straně o části vedení a aparátů komunistické

strany původně odhodlané k reformám. (Vzhledem ke zvláštní povaze mocenských struktur politického systému sovětského typu by asi bylo přesnější hovořit o části mocenského establishmentu odhodlané k reformám).

Slyším už námitku, jak věcnou, tak i dotčenou, kam se mi podělo početné členstvo komunistické strany, jehož většina také tak či onak patřila do lidového hnutí, o němž byla řeč; proč jsem se nezmínil o tom, že mnozí z těch novinářů, spisovatelů, vědců, odborářů atd. atp., aktivních účastníků pokusu o změnu systému ve směru překonání jeho totalitní podstaty, měli legitimaci KSČ, byli organizováni v některé ze základních organizací KSČ či působili v některém jejím řídicím grémiu; proč jsem zapomněl na poslance-členy KSČ, kteří po šest dnů spolu s ostatními poslanci-nekomunisty drželi Národní shromáždění jako důležitou baštu celonárodního hnutí odporu; proč jsem se nezmínil o demokratizačních snahách uvnitř KSČ a o vysočanském sjezdu. Tento seznam by mohl pokračovat a byl by nepřehledný, kdyby došlo na jednotlivá jména početných, ve veřejnosti známých a uznávaných osobností, které ovšem kromě všeho ostatního vyznačovala jejich příslušnost ke KSČ.

Tyto otázky se týkají podstaty věci, protože jsou po mém soudu součástí tématu lid a veřejnost v roce 1968-69. Obávám se však, že je to věc ještě složitější než kterákoli z těch, o nichž byla už řeč. Také na tomto poli chybí věcné zkoumání, oproštěné od stranickopolitických zájmů nejružnějšího zabarvení, a tím spíše sociologick^á analýza kombinovan^á s pohledem historickým; typologie jistě není nemožná, i když se o ni zatím nikdo vážně nepokusil, a bude užitečná, jestliže neztratí se zřetele, zda přece jen i toho nejosvícenějšího člena KSČ něco bytostně neodlišovalo od člověka, který členem KSČ nikdy nebyl.

Komunistická strana Československa byla vždycky něco jiného než normální politická strana, dlouho existovala jako "lid víry pravé" a organizace "lidí zvláštního ražení", měla však za sebou také významnou etapu, kdy se vyvíjela jako masové hnutí a vyrostla - ještě před únorem 1948 - na organizaci sdružující

skoro dva miliony členů. Ani poté, když se tato strana přeměnila na nástroj udržování totalitní moci, nebyla mezi komunisty a ostatním obyvatelstvem ostrá hranice či hluboký příkop; při nejmenším nelze říci, že by na jednom pólu společnosti stálo všechno členstvo komunistické strany a v protikladu k němu ostatní "nekomunistické" obyvatelstvo. (Zcela pomíjím vrstvu nekomunistů-prodloužených rukou aparátu KSČ v stranách a organizacích takzvané Národní fronty.)

I kdyby se při posuzování členů KSČ pominulo dosti důležité rozlišování na "slušné" lidi a na ty druhé a kdyby se přihlíželo jen k "objektivně" zjistitelným typologickým charakteristikám, bylo by při bližším ohledání zřejmé, že uvnitř této organizace existovalo ve dvou desetiletích před rokem 1968 vždy několik vrstev členstva, často vedle sebe, ale také často s velkým vzájemným napětím mezi sebou (například mezi těmi složkami aparátů, jež byly srostlé s aparáty mocenskými, a částí řadového členstva). A zase velmi komplikovaně a odlišně v různých prostředích a v různém čase: jinak na venkově, jinak v dělnickém prostředí, jinak ve sféře kulturní, jinak v státním a mocenském aparátě, jinak za Stalina a jinak za Chruščova, jinak před maďarským povstáním 1956 a jinak po něm, jinak - dejme tomu - od roku 1963.

Řečeno co nejobecněji: hluboká morální krize společnosti - výsledek dvacetileté monopolní vlády totalitního režimu ztělesňovaného a reprezentovaného KSČ - zasáhla také, ba ještě silněji, komunistickou stranu samotnou a nahromadila mnoho výbušného potenciálu pod samotné její základy jako strany leninsko-stalinského typu.

Poznání, že "komunistická strana jako monopolní nositel moci v uplynulých dvaceti letech (tj. 1948-68) nese výhradní zodpovědnost za celý předcházející vývoj" (cituji z projevu tehdejšího člena KSČ na jednom veřejném shromáždění v Praze v červnu 1968), bylo pro mnoho členů KSČ nejpozději v roce 1968 nejen banální pravdou, ale také hnací silou k odčinění spoluviny, ať už jakéhokoli druhu. Mnozí z nich byli odhodláni řezat větev,

na které seděli, nejen proto, že nechtěli žádná privilegia občanů lepšího řádu než ti druzí, ale protože existenci monopolního mocenského postavení KSČ a její "vedoucí úlohu" se všemi důsledky z toho plynoucími považovali za hlavní příčinu hluboké morální a politické krize československé společnosti, z jejíž slepé uličky hledali východisko spolu s podobně smýšlejícími uvnitř KSČ i mimo ni.

Autonomizace a pluralizace uvnitř společnosti, která do léta 1968 pokročila, jak jsem naznačil výše, se nevyhnula KSČ i v jiném ohledu. Dosavadní přísná disciplína byla rozvíklána: stále častěji bylo bez rizika "stranického řízení" nebo ohrožení existence možné, aby se člen KSČ projevoval jako subjekt vůči stranickému aparátu. (I v případech, kdy došlo k sankci za projev vlastního mínění - jako v případě generála Prchlíka -, nebyla to sankce, jež by tehdy ohrozila dotyčného na svobodě a existenci.) Princip "demokratického centralismu" byl v praxi nejen stále více zatlačován do pozadí až suspendován aktivitou jednotlivých členů KSČ působících ve veřejnosti nebo i celými organizacemi, byl také zcela zpochybňován ve vystoupeních členů KSČ na veřejnosti (nemluvíc o příspěvcích zveřejněných v různých diskusích teoretických) a stal se předmětem široké diskuse při probírání návrhu nových stanov KSČ na členských schůzích KSČ v průběhu srpna 1968. (Tato diskuse byla přerušena až o půlnoci z 20. na 21. srpna 1969.)

Členové KSČ, kteří viděli klíč k demokratizaci společnosti v demokratizaci komunistické strany v tom smyslu, že by se vzdala principu své "vedoucí úlohy" a přeměnila se v normální politickou stranu, která není vládnoucí, ale jen u vlády nebo ve vládě, pokud a na jak dlouho k tomu dostala mandát od voličů, a je tedy ve svobodných volbách ~~ve svobodných volbách~~ "odvolitelná", nejenže existovali, ale nemuseli se svými názory tajit, aniž se vydávali všanc sankcím. Jejich stanoviska se namnoze dostala do rezolucí členských schůzí. (Pravda, v soudobém tisku možná nenajdeme mnoho výroků v takto krystalické podobě, ale z řady formulací, i když nesou pečeť dobové frazeologie, anebo byly

poznamenány ohledy taktickými, lze vyrozumět, že šlo právě o toto: tendence byla usilování byla srozumitelná a jasná.)

Kolik bylo takových členů KSČ? Jaká byla jejich skutečná váha v celém stranickém organismu? I to je věc detailní sociologické a historické analýzy, jež musí být teprve podniknuta.

Otevřených otázek je však v tomto směru daleko víc. Nakolik by byli lidé, o nichž je řeč, s to prosadit se uvnitř KSČ proti mocenským a existenčním zájmům stranické nomenklatury, celého jejího aparátu, všech těch funkcionářů a členů komunistické strany, které žili (nebo parazitovali) především z toho, že měli členskou legitimaci KSČ? Jak by se kdo z nich zachoval, kdyby došlo až na to příslovečné "lámání chleba" a když by se v zemi prosadila - či jen hrozila prosadit se - opravdová rovnost občanů se všemi důsledky existenčními, odvolitelnost strany od moci (včetně možnosti, že se rozplyne socialistický sen těch z nich, kteří na něm lpěli jako na ultima ratio své identity), kdyby každý z nich jednotlivě měl kousnout do kyselého jablka a vyvodit důsledky ze zodpovědnosti za svou celou minulost?

O tom nevíme nic a už se to také nikdy nedovíme, protože všechny možnosti v tomto ohledu zůstaly mimo skutečnost: dějiny šly úplně jinou cestou. (Tou nejhorší možnou sice, ale takovou, která ponechala zadní dvířka pro tvrzení, co všechno krásného se mohlo stát, jen kdyby nebylo invaze.) Stalo se toto: podobně jako vzešel z KSČ pokus o reformu systému - jakkoli konfúzní a jakkoli plný vnitřních protimluvů byl jeho program a jakkoli šlo o důsledek probuzení společnosti v letech před tímto pokusem -, stejně tak se KSČ stala nástrojem normalizace podle sovětského návodu a prosadila restauraci do stavu před pokusem o reformu, ba víc: do definitivní podoby reálně socialistického pořádku charakteristického pro břežněvovskou éru po porážkách pokusů o reformu.

Nemohu zde naznačit ani v obrysech, jak se to stalo a po jakých etapách. Jedno se zdá být mimo pochybnost: nebylo k tomu

zapotřebí ani jediného sovětského komisaře, Sověti nepotřebovali zakládat v Československu jinou komunistickou stranu. Jistěže tu byl sovětský tlak, jistěže Sověti zmobilizovali svou agenturu uvnitř KSČ (tu tam ovšem měli "odjakživa" a byli to členové KSČ - Češi a Slováci, Ukrajinci z východního Slovenska. Ale KSČ to koneckonců zvládla silami, které byly její součástí před reformou i v době reformy. Prošla sice, zejména v závěru onoho díla obnovy - v průběhu roku 1970 - dosti velkou změnou a "očistila se" od zhruba jedné třetiny členstva, ale v každé etapě její restaurace do homogenní strany leninsko-stalinsko-brežněvovského typu se našlo dost lidí, kteří udělali to, co připravovalo etapu další, včetně potřebného počtu hlasů v příslušných komisích a grémiích při vylučování "pravičáků", zprvu jen kolečko za kolečkem podle známé salámové taktiky. (Bylo už konstatováno - Jan Pauer v Cortoně -, že stranická špička disponovala 1969-71 personálním rezervoárem KSČ pro skoro všechny politické varianty vývoje.)

Normalizace uvnitř KSČ začala nejviditelněji anulováním vysočanského sjezdu. Nemohu se nyní zabývat analýzou textů, které byly na sjezdu schváleny jako programové dokumenty, a zkoumat je, v čem zůstaly poplatné dvojakosti Akčního programu, a snad to není ani důležité. Nicméně snad nezajdu příliš daleko, když řeknu, že vysočanský sjezd KSČ mohl být začátkem nové historie komunistické strany jako normalní politické strany, zakotvené v československé společnosti a politice. Na místo toho se stala manipulace se sjezdem a s jeho výsledky v moskevském protokolu a za několik dní na to na zasedání ÚV KSČ 31. srpna 1968 prvním aktem normalizační politiky těch, kteří byli na prvních místech seznamu členů ÚV KSČ zvoleného ve Vysočanech; až na výjimky přijali jako disciplinovaní vysocí funkcionáři nebo příslušníci aparátu KSČ "neexistenci" sjezdu i ti, kdož jej v nepřítomnosti odvěčených představitelů zorganizovali. (Tím odepisovali nejen vlastní nejlepší stránku své minulosti jako příslušníků této strany; tím začali v očích veřejnosti, lidu, odepisovat sotva se zrodivší naději, že konečně se stala "československá věc" pro KSČ nejvyšším zákonem.) Lze říct, že obětování vysočanského sjezdu

znovu zlomilo komunistické straně páteř vzápětí poté, co se pokusila napřímit. To byl ovšem jen začátek: přišlo zasedání ÚVKŠČ v listopadu s jeho pověstnou rezolucí a další personální změny v nejvyšším stranickém aparátě k horšímu.

Pro ty členy KSČ, kteří - jak o nich už byla řeč - se propracovali už před srpnem k poznání, jakou úlohu sehrála KSČ za dvacet let svého panství a kteří - každý jinak - byli nejméně jednou nohou součástí lidu a až teprve potom členy KSČ - pro tyto lidi, kteří to mysleli vážně se státní suverenitou, s československou věcí a s politickými svobodami a pro něž byly tyto hodnoty nadřazené nad ideu socialismu a disciplínu člena KSČ, byl rozchod s takto se normalizující komunistickou stranou nevyhnutelný. Někteří z ní vystoupili ihned. U těch, kteří tak neučinili, bylo by snad možné provést ještě dnes dost reprezentativní sociologický průzkum, proč v KSČ setrvali. Dovolím si odhadnout dvě ze skupin odpovědí: mnoho z nich podléhalo iluzi, že normalizační kurs v KSČ je možno ještě zastavit či zvrátit; většina z nich se pokoušela uvnitř strany, v některé její organizaci nebo části jejího aparátu ještě silněji než před Srpnem vytvářet nátlakovou skupinu zdola proti normalizační politice a nechtěla se vzdát této pozice - až byli posléze z KSČ vyloučeni.

Normalizující se komunistická strana posléze dospěla až k svému "Poučení z krizového vývoje" a k dovršení radikální očisty. Masa vyloučených byl ovšem pytel s velmi nesourodým obsahem. Sešli se tu: Alexander Dubček i František Kriegel, Oldřich Černík i Ota Šik, Čestmír Císař i Jaroslav Šabata, a také Gertruda Sekaninová-Čakrtová, Ludvík Vaculík, Pavel Kohout, Jan Procházka a Jiří Lederer, abych jmenoval některá jména, jež vypovídají sama o sobě.

Ve skutečnosti se ovšem většinou vůbec nesešli, a to ani na společném politickém stanovisku, jejich cesty byly rozdílné už v okamžiku vyloučení a dále se rozcházely. "Strana vyloučených" nikdy neexistovala a s odstupem necelých dvaceti let je evidentní, že ani nemohla vzniknout. Co by bylo mohlo těch půl

miliónu bývalých členů KSČ spojovat? Jaký program? Na čem by se byli mohli shodnout po zkušenosti, kterou prožili za dva roky od od chvíle, kdy se Dubček stal prvním tajemníkem strany až po okamžik, kdy byl z téže strany vyloučen?

Co s nimi stalo potom, jakou cestou kdo z nich prošel, to je už jiná historie.

v.

"Ten srpnový týden považují prostě za historickou zkušenost, kterou nelze z povědomí našich národů vytěsnit a o níž nelze stále ještě říct, co vlastně znamenala, jak se zapsala do genetické výbavy společnosti a jak a kdy se projeví."

(Václav Havel, Dálkový výslech)

Nadhozenou otázku by bylo možná zapotřebí rozšířit a ptát se, co zanechala v genetické výbavě společnosti zkušenost let 1968-69 a trauma normalizace. Anebo lze se tázat také jinak, z hlediska tématu, které tu poněkud vágně, ale přece jen s jistou důsledností sleduji: co zbylo po onom velkém vzepjetí, po oné manifestaci touhy po svobodě, jakou stopu po sobě zanechala účast lidu a veřejnosti v sociálněpolitickém hnutí, repluralizace společnosti, emancipace společenských subjektů? A dále, co zanechala v "lidu", ve "veřejnosti" zkušenost s komunistickou stranou před dvaceti lety a v letech bezprostředně následujících?

Také to je už úplně jiný příběh, který přerůstá úkol, který jsem si tady předsevzal, třebaže s ním souvisí. Zmíním se jen o jediném československém fenoménu současnosti, v něm se podle mého mínění zrcadlí nejrozšířenější lidová zkušenost z dramatu Pražského jara a z doby normalizace.

Ze všeho, co jsem schopen vnímat a analyzovat, vyrozumívám, že československá společnost je hluboce skeptická ke schopnosti KSČ ukázat jakoukoli smysluplnou a přijatelnou cestu ze spouště, kterou zanechalo její čtyřicetileté panství. Jestliže bylo před dvaceti lety nesmírně obtížné najít cestu ze slepých uliček, dnes, poté, co se promarnila tehdejší energie a odhodlání lidí

angažovat se ve veřejných záležitostech, je to úkol nadlidský.

Před 21 lety, na sjezdu spisovatelů v červnu 1967 konstatoval Ludvík Vaculík, tehdy také ještě člen KSČ, že za dvacet let nebyla u nás vyřešena žádná lidská otázka. Co by řekl dnes, po dalších dvaceti letech, kdyby ještě chtěl takto bilancovat?

Je to bankrot, oni nahoře to vědí a vědí to všichni dole. Nejde už o ideologii, o socialismus, spíš už jen o to, zda se s tím vůbec dá něco udělat a zda jakákoli změna daného stavu nebude - s tímž "hospodářem" - změnou k horšímu oproti tomu, v čem a s čím už se lidé naučili žít jako s nevylečitelnou nemocí. A tak každý nadále hledá záchranu na vlastní pěst, žije se v stereotypech, všechno se pohybuje setrvačností.

A také to je tečka za Pražským jarem 1968. Smím-li být na okamžik zcela osobní (historik je ovšem osobní vždycky, šalebná hra na objektivitu lidí znalé věci nemůže oklamat), šeptnu, že přese všechno to bylo nejkrásnější období také mého života, přes původní skeptické obavy z jara 1968, že to všechno skončí jako předcházející vlny přechodné liberalizace v jakémsi podprůměru, a navzdory pozdějším okamžikům zoufalství, že je vše ztraceno, jež však nikdy nevedlo k tomu, aby se skládaly ruce nečinně do klína.

O tom, co přijde, nic nevíme, možná naštěstí, ale snad taky naneštěstí, mohli bychom totiž - v tom druhém případě - historii z doby před dvaceti lety snáze posuzovat jako opravdu odbytou záležitost.

895

Bohumír Janát

Světlo a stín českých dějin

/Zamyšlení nad románem Evy Kantůrkové "Jan Hus"/

Rok 1988 přináší několik významných výročí našich novodobých dějin, jež jsou pro nás příležitostí opětovně si položit otázku naší národní identity a znovu se zamyslet nad tím, kdo a jací jsme, jaké jsou historické kořeny naší přítomnosti i jaké jsou obzory naší možné budoucnosti. Do této atmosféry přichází dobrou shodou okolností nový román Evy Kantůrkové "Jan Hus", jenž má podtitul "Příspěvek k národní identitě". Autorka se v něm vrací téměř o šest století zpátky do heroické, tragické a hlavně pro duchovní podobu národa konstitutivní doby, v níž jedni jsou nakloněni spatřovat temný čas rozkolů, zloby a násilí, druhí zas vrchol a mravní paradigma českých dějin.

Tak či onak, Husův život, zafixovaný velkými historickými událostmi jeho doby, odhalil mnoho emocí, myšlenek a tužeb, jež jsou dosud v nás přítomny jako zjevné či skryté archetypy národního vědomí. Vždyť právě v Husově životě se rozvinulo velké drama duchovního boje o smysl a tvář pozemské skutečnosti člověka, drama střetu nejvyšší světské autority s principem individuální svobody lidského rozumu a svědomí, drama naděje a smrti, oddanosti a zraedy, vzepětí k svatosti a upadlosti v hříchu. V tomto smyslu má Eva Kantůrková, jež děj svého románu odvíjí z pozice objektivně historického, avšak pravdou věci samé nikoliv nezaujatého vypravěče, právo říci, že Husův život možná představuje "největší lidský příběh českých dějin".

Právě toto existenciální hledisko lidského příběhu, hledisko toho, jak člověk v proměnlivých parametrech vlastní dějinné situace naplňuje obecný úděl v tom, jak svými rozhodnutími určuje trvalou, nezníčitelnou, duchovní podobu svého lidství, je dominantním aspektem románu a zároveň zpřítomňující spojnicí, jež uvádí čtenáře současníka v intimní známost s tím, co by se již mohlo zdát pokryto prachem zašlých věků.

Autorka odvedla úctyhodnou práci nad historickým materiálem i nemalé myšlenkové úsilí. Její kniha dává živý, ucelený i detailní obraz Husova života a doby. Filosoficky kultivovaným způsobem jsou zde postižena témata, jež představovala dynamizující jádro dobových

sporů, zejména střet realismu a nominalismu, jenž tvořil pozadí názorových bojů 13. a 14. století. Dobře jsou vyloženy hlavní body učení Husova inspirátora Johna Wiclefa i samotná podstata Husovy nauky. Originálně a poutavě, třebaže do značné míry intuitivně, jsou vykresleny charaktery spoluhráčů i protihráčů v Husově příběhu, zejména postava arcibiskupa Zbyňka Hazmburka, krále Václava IV. a Husova někdejšího druha, posléze úhlavního nepřítele Štěpána Pálče.

Samotný portrét Mistra Jana Husa je rysován tahy sympatizujícího porozumění, které nezakrývá ani odstín rozčilenosti bojujícího muže, znalého umění taktiky /prosazení Kutnohorského dekretu/ a universitní eristiky /sebejistota v diskusi jdoucí až k vyzývání protivníků ad poenam talionis ohněm/, muže, který ač touží po spravedlivém míru nepřichází dávat pokoj, ale meč, muže dělicího své okolí na oddané stoupence a úhlavní nepřátele. A přesto je Hus hlavně člověkem, který - byť mnohdy zcela ponořen do konkrétních, vyčerpávajících sporů své doby - neztrácí se zřetele absolutní horizont Pravdy Boží, horizont, jenž ho vede až k zničujícímu střetu s masivem světské moci církve i ke konečnému vítězství, které lze těžko vyjádřit v měřítcích tohoto světa. Zároveň Husova postava i ve svých nejistotách, úzkostech a slabostech působí hluboce lidsky přesvědčivě - vždyť Hus, jak patrně z jeho korespondence, ještě týden před svou smrtí, třebaže smířen a připraven na ni, doufá v možný návrat domů: "v milosti Páně není to s mým návratem do Prahy nemožné", napsal 28.VI.1415.

Není zde mým úkolem znovu se vnořit do atmosféry Husova příběhu a opakovaně čerpat historickou znalost, étos i podněty k sebepoznávající reflexi - to, jak nutno doufat, umožní jednou široké čtenářské veřejnosti sama kniha, jež je inspirací pro toto zamyšlení. Tím podstatně cenným na románu Evy Kantůrkové, co překračuje hranice literatury a co dalece převáží určité formální slabiny daného díla /rozvleklost některých pasáží i místy těžko doložitelná psychologická fabulace při osvětlování motivů jednání/, je autorčina zaujatost pro pravdu Husova životního příběhu, pro pravdu, která tento příběh podnítila, odvíjela a přesáhla.

Konfrontován s touto zaujatostí musí si čtenář položit otázku: co je to v nás Čechách, co nás tak hluboce váže na Husovu myšlenku a čin, co i po staletích, která duchovně i fakticky změnila tvář světa, činí Husovu casu stále aktuální? Proč právě 6. červenec 1915, den 500. výročí Husova upálení se stal dnem, kdy T.G.Masaryk v Ženevě

poprvé vyhlásil program otevřeného boje za národní samostatnost, jenž byl v roce 1918 dovršen vznikem Československé republiky? Proč je nám tak blízké slovo reforma a proč Jan Patočka v závěru svého života dal svým esejům o filosofii dějin jméno kacířské eseje? A proč i v roce 1988 vydává česká spisovatelka rukopisně svůj román, prodchnutý étosem úcty k Husově duchovní opravdovosti?

Odpověď na tyto otázky se dá koncipovat velice širokým a rozmanitým způsobem, jak prokázaly mnohé historické, filosofické, teologické a literární počiny v tomto ohledu. Pokusím se vyjádřit jednu z takovýchto možných odpovědí na otázku, co je tím bytostným, čím nás Hus stále oslovuje a uvedu v této souvislosti dvě teze, jejichž pravdivost se mi zdá být průkazná.

I. Do historického a existenciálního rámce životního příběhu Mistra Jana Husa se promítlo několik podstatných momentů pozemského příběhu Ježíše Krista, v němž Hus prokazatelně vidí svůj živý vzor a nejvyšší autoritu. Konflikt Husa s nejvyššími církevními instancemi jeho doby upomíná na Ježíšův konflikt s náboženskými vůdci Izraele a podobně též končí mučednickou smrtí. Držíme-li před očima lidský rozměr věcí, analogická je zde i snaha oživit a zvnitřnit novým duchem autentické víry tisíciletou náboženskou tradici, upadlou a namnoze zfalšifikovanou do podoby instituce světské moci a konečně, podobný je i obrat od velkých, učených a mocných k malým, prostým a zbožným. Těchto analogií si Hus byl vědom, činil je svým programem, počítaje s možností nejvyššího důkazu věrnosti ve smrti ohněm. Tímto srovnáním nebudiž ani v náznaku řečeno, že Hus je variantou českého Krista, avšak nepochybným se zdá být to, že Hus v našem národě, především závěrem svého života, jasně ztělesnil kvalitu Kristovy duchovní opravdovosti.

II. Druhou tezí, kterou lze v souvislosti s otázkou po příčině životnosti a aktuálnosti Husova odkazu postavit a hájit, je tvrzení, že Hus svým postojem v otázce práva jakékoliv světské mocenské autority nad rozumem a svědomím člověka položil základ toho, co se přes tradici evropského protestantismu, osvícenství a liberalismu zformovalo do podoby moderní myšlenky lidských práv. A tato myšlenka se právě v naší době stala nejúčinnějším kontraargumentem vůči nárokům totalitního myšlení a z něho vyplývající zhoubné praxi diktátorské státní moci. Požadavkem důkazu na základě Písma Hus podložil autoritu rozumu svobodně hledat a poznávat pravdu a v osaměle heroickém

postoji vůči nátlakové vůli Kostnického koncilu ztvrdil nepřekročitelnost principu svědomí. Individualistickým založením universalismu víry a přesvědčení zvýraznil právo jedince držet svůj názor i proti shodnému mínění většiny anebo být přesvědčen argumenty a nikoliv umlčen básilím. Takto dalece předjal ideál humanitní i demokretismus nové doby. Rovněž jeho mravní důraz, konfrontovaný někdy historiky jako gotický eticismus a renesančním pragmatismem, představuje pro myšlenku lidských práv stabilnější a trvalejší zázemí, než jaké dokáže vytvořit sebedůmyslnější taktický a utilitární zřetel.

Toto jsou dva, jistě nikoliv jediné důvody, které z Husa činí jedno z velkých světél českých dějin. Stínem, který se váže k postavě Jana Husa, je historická vina katolická církev na procesu, jenž skončil kostnickou hranicí 6.VII.1415. Jistě opět to nebyla katolická církev v nejhlubším smyslu, ale zas nenávist a zloba konkrétních lidí, co věci přivedlo ke koncům tragickým pro český národ a jeho křesťanskou víru. Odpovědnost za špatný čin však v dějinách expanduje do velice širokých souvislostí. Otázka viny, zejména historické, je jednou z nejtěžších a její řešení předpokládá skutečnou odvahu a opravdovou víru. Této otázce se nevyhnul ani český přimas, kardinál František Tomásek, který ve svém Velikonočním poselství z letošního roku praví: "Katolická církev si nezakrývá svůj podíl viny na bolestných stránkách našich dějin /jak o tom promluvil např. kardinál Beran na II. vatikánském sněmu v souvislosti s upálením Mistra Jana Husa a s násilím při rekatolizaci Čech v době pobělohorské/. Přejeme si, aby dílo Desetiletí přispělo k tomu, aby chom sváry minulosti nepřenašeli přes práh nového tisíciletí."

Je nepochybné, že Hus, husitství, reformace, pobělohorská rekatolizace, protikatolická nálada první republiky a atheistické násilí po únoru 1948 - to vše znamenalo v českém národě podstatné dělení duchů. Buto dlouhou periodu boje víry s nevírou, tolerance a násilím, opravdovosti s pokrytectvím a v poslední instanci dobra se zlem nelze historicky překročit návratem a navázáním kontinuity s dobou v dějinách církve u nás méně problematickou, jež vrcholila a končila za vlády Karla IV. Ani nelze v intenci osvícenství a liberalismu učinit náboženský středobod českých dějin prostě irrelevantní a otevírat tak prostor silám, které pak už přímo útočí proti křesťanské víře coby bytostné duchovní dimenzi člověka. Vždyť osvícenství a liberalismus nabraly dech poté, co v důsledku inkvizičních

procesů, kacířských hranic a hlavně náboženských válek XVII. století, jak to dokládá Arnold Toynbee, křesťanství bylo diskreditováno u části vzdělané evropské veřejnosti a zrueno ateismu, obsažené ve zmíněných nových proudech myšlení, pak vyklíčilo až do podoby náboženského nihilismu, jenž filosoficky charakterizuje ideu socialismu i životní styl v konzumentalismu a technokratismu XX. století.

Snad právě dnes, kdy katolická církev vlivem utrpení, jímž prošla, i pevností vlastního postoje nabývá nebývalé prestiže a autority, vzneslý požadavek rehabilitace Mistra Jana Husa by v zájmu křesťanské víry v našem národě neměl být přeslechnut. Bylo by dost velkým neštěstím, kdyby proces Husovy rehabilitace byl zpomalen postojem staré mentality, jež se vyjádřila v nerozumné a pověrečné radě jednoho církevního historika, který k otázce změny oficiálního stanoviska katolické církve k Husovi ocitoval z Erbena "Ty mrtvý lež a nevstávej"...v době, kdy Jan/Pavel II. našel slovo smíření vůči někdejšími kacířům Galileovi a Brunovi a vykročil vstřícně k protestantům a k židům.

Je třeba doufat, že břemeno viny, které je zdrojem svárů minulosti i přítomnosti, opravdu nebude přenášeno přes práh nového tisíciletí a že se Čechům silou autentického křesťanství podaří překonat své dávné vnitřní rozdělení. Bude k tomu třeba jistě i hodně statečnosti, vytrvalosti a dobré vůle i nejjednoduššího opravdového činu v oblasti myšlení a kultury. A lze se nadít, že román Evy Kantůrkové o Janu Husovi bude v tomto smyslu příspěvkem k národní identitě nikoliv nevýznamným.

Praha, 23.VII.1988

O s a u d

S básníkem Sýsem jsme jedné generace a oba jsme začínali v těchže ročnících Hosta do domu. Víc je toho, co nás dělí. V čase, kdy básník zvedl svůj lístek ve znamení "normalizace a konzolidace", já se rozhodl nemít nic společného s "normalizující" kulturou a psal jsem dál už jen do šuplíku a od roku 1978 pro samizdatové edice a časopisy. V sedmdesátých letech, kdy básník panáčkoval před literárními kozáky a stamany, já dělal jeřábniče v hutních montážích, archiváře ve stavebním podniku, topiče ve fabrice. Nikdy jsem nebyl komunistou, nikdy jsem nebyl prominentem. Tolik na vysvětlenou. A snad ještě, že první tři básnickovy sbírky jsem si přečetl se zájmem: patřil k nejtalentovanějším z přizpůsobených.

Básník Sýs, jenž každým coulem přináleží k "lidem zvláštního ražení", smí číst samizdaty v pracovní době a být za to honorován, což bylo dosud privilegiem příslušníků státní bezpečnosti. Ale protože je čte, moc dobře ví, že většina zakázaných autorů nejsou někdejší stalinisté, stejně jako většina národa nejsou komunisti. A pokud si básník Sýs jen "vyřizuje účty" s bývalými stalinisty, je mi to z té duše lhostejné. A je to jen jeho věc, když mu nedochází, jakou kontinuitu nám tady demonstruje. Ale když básník Sýs napadne spisovatele Karla Pecku, je to i moje věc.

Básník Sýs, který se rozdíl od většiny čtenářů Kmene může číst samizdatovou i exilovou literaturu, moc dobře ví, že Karel Pecka je nejen autorem celé řady knih, z nichž román Motáky nešťastnému patří k tomu nejlepšimu v poválečné české literatuře, ale také osobností výrazně etického citění, moralistou v tom nejlepším slova smyslu /viz právě jeho esej Věk cynismu, s jehož důležitými soudy nemusí čtenář souhlasit, ale rozhodně ho musí číst jako celek/. Karel Pecka se nehlásil nikdy k "lidem zvláštního ražení",

ale zato prošel komunistickými kriminály a lágry padesátých let, těmi dodnes živými hroby, což je, prosím, hrůzný smysl Sýsova kalambúrku o nevzrostlých stromech.

Básník má být na straně uražených a ponižených, to je samozřejmá zásada, jeden ze základních axiómů, něco, co by mělo stát nad vchody do všech Jeskyní slov. Ale básník Sýs samozřejmě považuje za svou povinnost být na straně urážejících a ponižujících, na straně vládnoucích a mocných / z jejichž stalinistických výlevů z padesátých let ho ovšem nenapadne citovat/. A básník Sýs, který ví ledasco, protože patří k lidem zvláštního zažení i zvláštních výsad, nemá ovšem nejmenší ponětí, co je to psát jen pro maličký okruh přátel a vidět své knížky jen v strojopisné podobě a žít s rizikem výsledků a kriminálu. Ale zato básník Sýs, který lhostejně přihlížel, když byla umlčována česká kultura, teď zvedá velký křik o době vymknuté z kloubů. A přiznám se, že mě to nepřekvapilo. Čekal jsem, že jednou bude platit za své přizpůsobení: za svá tučná sedmdesátá léta. A tak básník Sýs platí. Ale je netolik ještě básníkem, aby mohl vědět, že tím to nekončí a že zaplatí cenu mnohem větší: zaplatíte, básníku, svým krásným talentem.

A tož sbohem, básníku. "A jestlipak tedy při soudném dnu, kdy hlasuje každá nemá bytost, někdo v tvůj prospěch alespoň zapípá?"

Červen 1988

/Citované verše jsou ze závěru poslední básně, "Osud", Sýsovy třetí sbírky "Dlouhé sbohem". Text je replikou na Sýsovův článek v 21. čísle **Kmene.**/

Eva Kantůrková

Bratřím Arménům

Někdy, když už je dlouho zataženo, obloha jako by nám chtěla vnuknout naději, pootevře se a my cípkem zahlídneme modré nebe. Je tam. Zastřené a neztracené. Naproti tomu společenské poměry mívají okamžiky pravdy v přesné opečněm ladění: rozevřou se opony nastřádaných ideologií a my můžeme zahlídnout černou díru pravých vazeb a vztahů. Pravda o společnosti obvykle bývá takto skeptická; kdežto naděje, do událostí lidmi vtělovaná někdy až euforicky, se spíš ukáže být sebeklamem. A je-li tomu tak, mají politici právo i hrubě zalavírovat, protože co někomu může připadat jako zrada, jiný nazve záchranou; takto nás "zachránil" Eduard Beneš v roce 1938 a Gustav Husák v roce 1969. Sebeklamem se ale politik jako politik vždycky diskvalifikuje. Být skeptikem a priori je ovšem laciné, na skeptikova slova snadno dojde; a společenský pohyb vytváří spíš důvěřivá aktivity; skeptik zato má naději unodnout pravdu dřív, než ta nás udeří; kdežto iluzivnost, ta nebezpečná nemoc malých poměrů, se vždycky ocitne v propadu černých děr.

Černou díru pravdy o našem národním, státním a občanském postavení jsme zahlídli 21. srpna 1968. Co mi to udělali, plakal Alexandr Dubček předtím, než ho zajali a uvezli; tváří v tvář černé díře, ani nepokyslel na obranu. A plakal i pak, když lidem v rozhlase oznamoval podepsání moskevských protokolů. Poslouchala jsem to na ulici, lidi stáli shromáždění kolem amplionů. Byl to jeden z nejpodivnějších pláčů v našich dějinách: pláč politika, který se diskvalifikoval přílišnou důvěrou, s níž ale většina lidí dodneška soucítí, protože z vnitřku duše a bytostného instinktu vědí, že politiku přesahují důležitější věci, nežli černé díry státního nebo občanského postavení. Neumělým jazykem politika tomu Alexandr Dubček říkal socialismus s lidskou tváří.

Po napjatém týdnu, kdy jsme se rápevno dozvěděli, že jsme dostřednou enklávou imperia a bez vlastního mocenského významu, ale kdy se současně narod semkl v nevídaný celek, v němž esenbáci na ulicích podpisovali rezoluce proti okupaci a stranické milice organizovaly ochranu Vysočanského sjezdu, se jeden můj přítel, který, myslím si, by raději zůstal nejmenován, dopustil v té náladě skutku

^{kytka}
~~vsnětu~~ nevlasteneckého. Šel se do dočasněho podniku napít na žal a před vchodem narazil na sovětského důstojníka, vlastenečtí vrátní jej za hlasitého souhlasu hostů odmítali vpustit dovnitř. Někteří lidé mají dar zachovat se slušně i v nejkomplicovanějších situacích. Můj přítel důstojníka prohlásil za svého hosta a uvedl jej dovnitř. Vůbec se s ním nemínil bavit, jen respektoval přání cizince v Praze se napít, ale ten vděčný mladík nutně potřeboval právě někomu z Čech vyložit složitost svého postavení. "Jsi okupant, a tak se nediv," řekl mu přítel; "jsem Estonec," namítla smutně důstojník. Tenkrát byl ovšem málokdo schopen i ochoten acceptovat myšlenku, že Estonec v Praze po 21. srpnu na tom může být hůř než my, když, sám nesvobodný, byl v uniformě imperia přinucen připravit o svobodu i nás.

Z otřesu jsme se vzpamatovali a po dobrém zvyku lidí, kteří chtějí přežít bez zvláštní úhony na životě i na duševním zdraví jsme si pro novou situaci našli nová pojmání, jimiž se černá díra pozakryla. A že jsme součástí sovětského imperialního systému jsme si - dost paradoxně - mohli uvědomit znovu s Gorbačovem. Neradi, ale přece jsme uznali, že pohyb u nás může nastat jen s pohybem v Moskvě a česká iluzivnost, ona dubčekovská důvěra bez vymezení, upjala ke Gorbačovovi naději, již on včas zchladił par větičkami na pražské pěší zóně. Gorbačov vůbec dává každé iluzivnosti rázné lekce o tom, co je to politika; byť sebevíc osvícená, politika nemá a nemůže mít smysl pro lidské žaly a nejvlastnější lidské potřeby. Dubčekovy slzy nemají v politice místo, Alexandr Dubček se i dnes projevuje jako naivní snilek; zatímco osvícený vládce Sovětského svazu, který zatím vyhrává bitvu za bitvou, dokud se mu to bude hodit, bude se opírat o Jaruzelské, Husáky a Jakeše. A přece i v Sovětském svazu probíhá našemu osmašedesátému cosi velice podobného. Můj přítel se tenkrát v srpnu na svůj lidský žal nakonec opil spolu s Estoncem; dokonce ho k ránu přivedl domů, i s jeho temným imperialním osudem. A já na ně vzpomenu, kdykoli teď čtu o Arménech a Náhorním Karabachu.

Sovětské Armény dopadli v červenci 1933 podobně tak, jako my před dvaceti lety. Gorbačov na to nasadil celou svou autoritu a chytrou výaluvnost. Popravdě řečeno, způsob jeho argumentace se spíš podobal Otázkám leninismu, než Leninovi samotnému; ale kdoví, jak by dopadl Lenin se svým názorem na právo národů na sebeurčení. Až do odtržení, jestli se dobře na ten kánon leninismu pamatuju. Bratři Armény! Co si asi od jednání v Moskvě slibovali, po všech těch stáv-

kách a mítincích a celodenních demonstracích, kde se lidé střídali, aby nepokles počet demonstrantů, a kde se chránili naletět provokátorům? Jistě víc, než my od jakýchsi protokolů, když přece teď panuje perestrojka a glasnosť. A podívali se do černé díry imperiálního zájmu.

Arméni jsou dnes národem asi šestimiliónovým, jejich menšiny jsou roztroušeny v diasporách po celém světě. Jazykově patří, podobně jako my, do indoevropské rodiny; od čtvrtého století mají vlastní písmo, jež jejich literáti vytvořili ze základu písma řeckého a aramejského. Už od 9. století před Kristem po tři sta dlouhých let kvetla na území Arménů říše Urartu, jejíž mythický zakladatel Arame je považován za praotce Arménů. Pro srovnání s našimi mladými dějinami - Arame je pod horou Ararat časově připomínán jednou tak dávno, než kdy údajně přišel na horu Říp náš praotec Čech. Samostatný stát Arménů existuje od 3. století před Kristem, Arméni přijali křesťanství za státní náboženství jako první na světě, stal se to už roku 301, dávno před Křtem; vlastní náboženství je pak uchránilo před vyhlazovacími islámským tlakem. Jsou tedy jedním z nejstarších a nejkulturnějších národů světa. "V tom člověku," popsal Franz Werfel arménského lékaře Grigora ve svém slavném románu Čtyřicet dnů, "byla soustředěna veškerá něžná záliba arménského lidu ke všemu duchovnímu, to tajemství všech prastarých národů, které přežívají věky."

V minulém století si Arméni rozdělili osmaštití Turci a Ruská říše, v roce 1915-16 při bojovém formování tureckého státu národa bylo půldruha milionu Arménů v Turecku vyvražděno a půl milionu jich bylo násilím vysídleno; dnes je v Turecku Arménů jen asi 150 tisíc. Byla to jedna z nejstrašnějších genocid našeho století, tenkrát zakrytá světovou válkou a spojenectvím s Německem. I dneska je Arménie obklopena ze tří stran islámským obyvatelstvem, na západě jsou to Turci, na jihu a na východě hlavně Azerbajdžánci; ti žijí zpoila v Sovětském svazu a zpoila v Iránu, celkem jich je asi 11 milionů. I na území Arménské republiky je vyčleněna enkláva, patřící Azerbajdžánu, tedy cosi, oč usilují Arméni pro Náhorní Karabach a co nedovolilo rozhodnutí prezidia Nejvyššího sovětu. Moskva mnohaleté i sovětské nespravedlnosti vůči Arménům překryla zájmem perestrojky, možná však Arménům "normalizaci" usnadní spíš politika Gorbačova, než jak nám ji ztížila politika Brežněvova. I v Jerevanu přistávaly

antonovy s tanky, že zdurčenlivější Arméni říkají, že vyhlazovací asimilace v Karabachu se už Azerbajdžáncům nepodaří. A když už srovnáváme naše osudy, fakt, že jsou Arméni národem s tak starobylou tradicí, nemůže než posílit historické vidění nadřazené všem perestrojkám; imperia se ustavují a rozpadají, národy zůstávají. Národní příslušnost nosíme a dědíme v genech, kam nedosáhne žádná politika.

Že Moskva nemůže mít smysl pro to, pro co mají smysl v Praze, v Jerevanu, v Budapešti, ve Varšavě nebo ve Vilniusu, dosvědčilo další ostudné vystěhování nepohodlného člověka. Dva dny po tom, co "glasné" vyslechlo hlasy pro i proti a rozhodlo proti Arménům, prezidium Nejvyššího sovětu zbavilo občanství a vypovědělo ze Sovětského svazu Parurje Ajrikjana, devětatřicetiletého Arména z Jerevanu, protože prý "zhanobil vysokou prestiž občana SSSR a poškozoval zájmy Sovětského svazu". Ajrikjan byl v té době už kolikátý týden ve vězení, kde se zřejmě nepoddal; výklad k rozhodnutí pravil, že se Ajrikjan "od mládí zabýval rozněcováním nepřátelství mezi národy SSSR a patřil mezi aktivní organizátory nepokojů kolem Náhorního Karabachu v Arménii". Moc o tom mladém muži nevím, v jeho prospěch však mluví ideologicko-policejní ptydepe, kterým jej usvědčují, ale hlavně způsob, jakým byl vystěhován. Mezi zveřejněním rozhodnutí Ajrikjana vypovědět a zprávou světových agentur o tom, kde se nachází, uplynul celý týden. Že ho nevyvezou do Evropy, jsme lehko mohli uhodnout, v Evropě není teď žádná vláda, ochotná se na takové špinavosti se Sověty dohodnout, ani už tu není Heinrich Böll, který přichytlil Solženicyna. Že Ajrikjanovi nejspíš poskytnou azyl Spojené státy, bylo nashadě; překvapením bylo, že ho unesli do etiopské Addis Abeby. Hle, kam až sahá internacionála jedné moci. Sovětská státní bezpečnost věznila Ajrikjana několik dní v hotelu, a teprve když pohrozil hladovkou, dovolili mu zavolat do Moskvy, získal azyl ve Spojených státech a svět se dozvěděl o jeho osudu. Jeho žena a děti zůstaly v Jerevanu.

Ajrikjanova fotografie obletěla svět na televizních obrazovkách; naše noviny ani televize případ nezaznamenaly. Parurj Ajrikjan je vousatý a černovlasý, má ušlechtilou tvář s velikými arménskými očima, takovými, o jakých se několikrát zmiňuje v románu Franz Werfel. Jeho podoba se v mojí představě propojila s Werfelovým hrdinou Gabrielem Bagratjanem. Werfel, německý rodák z Prahy, kniha napsal v roce pro Evropu i pro sebe osudovém, na jaře 1933; v doslovu napsal, že v Damasku uviděl v továrně na koberce pracovat zmrzačené a

vyhladovělé upravnické děti a to mu bylo podnětem, "aby říši mrtvých, kam přichází všechno, co se kdy stalo, vyrval neuvěřitelný osud arménského národa". Spisovatel bratrským očima pohleděl na ne tak dávno genocidu Arménů, aniž tušil, že předjel ještě strašnější genocidu Židů.

Bagratjanův osud se ale vyvíjel protisměrně, než jak se asi bude vyvíjet osud Ajrikjanův. Bohatý Armén vystudoval i se aklimatizoval v Paříži, kde sympatizoval s mladoturky, těmi právě, kteří v nacionální vášni Armény zmasakrovali; na začátku války se dostal z rodinných důvodů do svých rodných míst, kde se vzepřel v ozbrojeném boji proti vyhlazovací akci "státního národa". Na začátku románu se Bagratjan vyjádří o národní ideji s přijatým francouzským skepticismem, aby na konci knihy zemřel v zápase o národní bytí on i jeho jediný syn. Vykynutí starobylého Bagratjanova rodu symbolizuje příběh nešťastného arménského národa; čím asi se stane pro Armény osud Ajrikjanův?

Mnoho pražin, předtím stlačovaných do nesnesitelnosti, povolilo, ideologické clony se trhají na turecké fangle. Ještě čteme bláboly Kojzarů, na stranických schůzích se přísahá na Poučení a horlivé uliční organizace sledují dizidenty podle místních seznamů. Už ale i do myslí osvícených politiků proniká myšlenka, že řád se realizuje v mnohosti a pluralitě. Také v mnohosti a pluralitě národů.

175

/Srpen 1988/

RITUÁL A PSANÍ

Príspevek k výročí srpna 1968 byl pronesen v pátek 17.6. 1988 na III. Foire internationale du livre féministe v Montrealu. Při zadání - Theme Days - Memory and Spirituality - to bylo možné. Iva Kotrlá

Narodila jsem se v zemi, kde už naprosto zvítězil socialismus. K životu ve vlasti mě vychovala socialistická škola a vedla mne ke společenským rituálům, kterým úředně podléhá celá naše společnost. Ve školních škanách jsem musela dle učebních osnov recitovat básničky opěvající genialitu generalissima Stalina a všech komunistů kolem něj. Místo školní výuky jsem jako malá holka sbírala na socialistických lánech, pod vedením učitelů, "amerického brouka", mandelinku bramborovou, kterou dle rituální výuky politické "zlí američtí imperialisté shazovali z letadel na československá pole". A když jsem na gymnaziu začala psát básničky sama, okamžitě je učitelský sbor odeslal do rituální dětské literární soutěže, zasvěcené památce mrtvé komunistky. Učitelský sbor takovýmto zasíláním mého polodětského psaní proklamoval před veřejností rituál výchovy "nové, socialistické generace". Přitom jsem se narodila na vesnici, v níž se v nezastupitelné tradici narodil i známý římskokatolický světec. V nepatrné moravské vesničce jsem tak byla pokřtěna ve stejné křtitelnici jako sv. Klement Maria Hofbauer, známý apoštol Varšavy a Vídně. Už místem svého zrodu jsem byla vedena k návaznosti na křesťanskou kulturu své vlasti a tak se i geneticky vymykala rituálům socialismu, který v té době již proklamativně zvítězil v mé zemi "na věčné časy". A protože jsem členkou mnohamilionového evropského národa, s hlubokou křesťanskou kulturou v pozadí, bylo podobně geneticky poznamenaných mých spoluobčanů tolik, že jsme se jednoho letního dne roku 1968 probudili do okupované země, zavalené sovětskými tanky. Pod dohledem těžce ozbrojených mužů jsem ve vysokém stupni těhotenství, čtrnáct dní před porodem svého prvního dítěte, viděla téci krev nevinně zabitých lidí na ulicích československých měst, i pod pásy tanků. Za veřejné nedodržení pouhých rituálů socialismu se v mé vlasti tvrdě platí: když to jinak nejde, i prostřednictvím cizích armád. Ty nás přišly pokořit, abychom své děti opět vydali všem bezduchým rituálům reálného socialismu, a naše děti pak zase své děti - ve výměně socialistických generací - na věčné časy. Lidé z mé generace, kteří vstupovali do literatury pod horkými hlavními tanků s emblémy socialismu, pochopili, že v socialistickém státě je zásadně nutné zachovávat v úplnosti socialistický rituál. To je žít v konkrétní diskontinuitě, zapomenout např. na Boha při psaní literárních děl: vždyť socialistická literatura se stala na základě osvojení pouček marxismu-leninismu literaturou ateismu plně oddanou. To je zdůrazňování

v mé vlasti: spisovatelé, kteří jako já nevymazali Boha ze své paměti, v socialistické literatuře neexistují. Je vyloučené, aby mi v mé vlasti vydali v současnosti jakoukoliv knihu: zázrakem je, že nejsem ve vězení a že mi pouze "na věčné časy" zabavili mé literární rukopisy. Jsem součástí rozsáhlé obce spisovatelů, kteří nedodržují při svém psaní vyžadované rituály socialismu a jsou tedy zaživa umlčeni: dle vyjádření mužů, ovládajících kulturní politiku socialismu, s trvalou platností. Při psaní je nutné rituály socialismu dodržovat úzkostlivě: nejsnadnější cestou k jejich splnění je, když píšící autor vstoupí do Komunistické strany Československa. Ta je dle ústavy vládnoucí silou ve státě a autor, který dodržuje veškeré zvyky KSČ, může tiskem úspěšně publikovat i svá slabší díla. Literární kvalita ustupuje do pozadí a o to více je zdůrazňována společenská prospěšnost takto ideově "zacílené" literatury. Ovšem, v mé vlasti je možné psát i jako nestraník, ale rituál socialismu při psaní vyžaduje, aby se spisovatel pokud možno co nejčastěji radil s komunisty, jak má dál psát. Pro tuto rituální společenskou potřebu existuje v mé vlasti nespočet celostátních i místních symposií, pracovních seminářů a podobně. Autor, který pectivě udržuje rituál socialistické tvorby literatury, má pokoj od orgánů policie, není odsuzován justicí do vězení, může se stát i členem spisovatelského svazu, profitovat z jeho rekreačních zařízení, penzijního pojištění a mezinárodních styků.

V ČSR vědecké sledování rituálů nutných při tvorbě socialistické literatury provádí ČSAV. Z letošního jara, z nejjživější současnosti, vám mohu citovat z pražského semináře, zaměřeného "K otázkám vývoje české socialistické literatury v letech 1948 až 1988". Zde vědci ČSAV, z Ústavu pro českou a světovou literaturu zdůraznili náplň nejdůležitějších témat k diskusi: "nezbytnost chápat vývoj české literatury po Únoru 1948 se zřetelem ke konkrétní kulturně politické praxi KSČ". To je doslovný citát o nezbytnosti rituálu při psaní v mé vlasti: mít zřetel "ke konkrétní kulturně politické praxi KSČ". A není možné si myslet, že zde běží pouze o rituál slovní, nedotýkající se občanské sféry spisovatele při psaní! Ta vědec z ČSAV vyslovená nezbytnost není nezbytností v pouhém rámci ritu: je to krvavě hlídaná skutečnost množstvím ozbrojených mužů, kteří policejně chrání zákonem určené rituály v mé vlasti. Přesto s nemalou obcí umlčených spisovatelů v Československu nemíním chápat vývoj naší literatury za posledních 40 let - jen ze zřetele - KSČ. Pro mne je Bih něčím organizačně vyšším a humánně výkonnějším, než organizace komunistů, jakkoliv milionová: ano, mohou mě v mé vlasti natrvalo umlčet, ale nemohou mi vzít úctu ke svobodě vanutí Ducha! A nemohou mne přinutit, abych při psaní dodržovala jejich rituál ...

Je pochopitelné, že mne i umlčené spisovatele, mnohé ve světě známé, exemplárně trestají. Mým dílem se zabýval pouhý provinční soud na Moravě a prokurátor si objednal literárně odborný posudek od vědců z ČSAV. Tito odborní znalci na ateismus a společenské vědomí vyslovili ~~odsudek~~ mé tvorby a umožnili soudu, aby ji prohlásil za činnost zákonně postižitelnou, neboť "svým vlivem ohrožuje zájmy ČSSR v zahraničí". Přitom miluji svou vlast a chci zemřít tam, kde jsem se zrodila: píši z lásky k svému rodnému jazyku a k svobodnému vanutí Ducha svatého. Já nemohu za to, že jsem se do socialismu narodila v zemi, kde existují tisícileté křesťanské tradice: nejen v kamení staveb, ale i v srdci žijících lidí! Nemám zájem stavět rituál socialismu proti rituálu křesťanské tradice při svém psaní: naše neřešitelné umlčení ve vlasti spočívá v tom, že rituál reálného socialismu není ochoten připustit životnost křesťanského rituálu v současné literární tvorbě. Zavrnu-li boha při svém psaní a objevím pro sebe kazajku socialistického realismu, vše mi bude odpuštěno, mé psaní nebude kriminalizováno a stanu se důstojnou občankou socialistické země. Jestliže však rituál socialistické tvorby znevažují odlišným chápáním světa, znevažují tím dle prokurátorů mé vlasti i zájem svého státu a ocitám se před branami hladu, vězení a "věčného" mlčení - bez pardonu.

/ V Praze žijící česká spisovatelka Nina Svobodová, které si převelice vážím, byla za svou křesťanskou literární tvorbu vězněna v mé socialistické vlasti opakovaně po dobu 17 let a nyní dožívá v zavržení společenském, bez možnosti publikovat jakékoliv dílo tiskem - a to ze svých 22 hotových knih - a v zemi, kde žijí miliony křesťanů./

V mé vlasti mohou ženy při psaní literatury, pokud jsou jiného smýšlení než socialistického, pouze mlčet a není skuliny k proniknutí k československému čtenáři. Jedinou možností je psát v mé vlasti pro čtenáře, který si jako za středověku literární dílo rukodělně opiše a dobře uschová před policií, provádějícím razie proti obdobným knihám při domovních prohlídkách. Tento novodobý rituál vlastnoručního opisování je oním kulturním vítězstvím marxismu, k jehož vítězstvím v planetárním měřítku jsem byla i já socialistickou školou vychovávána. A přestože je na socialismu nezávislá literatura v mé vlasti trestně postihována, stále má v sobě takovou etickou vitalitu, že já v této činnosti budu pokračovat tak dlouho, dokud mi k tomu Bůh dá síly. Psát v ČSSR tak, jak píši a jak jsem k tomu geneticky určena, protože křesťanská víra je vzácným dědictvím, je pro mne radostí, zvláštního druhu: nebývá snad za každým rituálem, i při psaní, skryto utrpení?

Je pochopitelné, že mne i umlčené spisovatele, mnohé ve světě známé, exemplárně trestají. Mým dílem se zabýval pouhý provinční soud na Moravě a prokurátor si objednal literárně odborný posudek od vědců z ČSAV. Tito odborní znalci na ateismus a společenské vědomí vyslovili ~~odhad~~ odhad mé tvorby a umožnili soudu, aby jí prohlásil za činnost zákonně postížitelnou, neboť "svým vlivem ohrožuje zájmy ČSSR v zahraničí". Přitom miluji svou vlast a chci zemřít tam, kde jsem se zrodila: píši z lásky k svému rodnému jazyku a k svobodnému vanutí Ducha svatého. Já nemohu za to, že jsem se do socialismu narodila v zemi, kde existují tisícileté křesťanské tradice: nejen v kamení staveb, ale i v srdci žijících lidí! Nemám zájem stavět rituál socialismu oproti rituálu křesťanské tradice při svém psaní: naše neřešitelné umlčení ve vlasti spočívá v tom, že rituál reálného socialismu není ochoten připustit životnost křesťanského rituálu v současné literární tvorbě. Zavrhnou-li boha při svém psaní a objevím pro sebe kazajku socialistického realismu, vše mi bude odpuštěno, mé psaní nebude kriminalizováno a stanu se důstojnou občankou socialistické země. Jestliže však rituál socialistické tvorby znevažují odlišným chápáním světa, znevažují tím dle prokurátorů mé vlasti i zájem svého státu a ocitám se před branami hladu, vězení a "věčného" mlčení - bez pardonu.

/ V Praze žijící česká spisovatelka Nina Svobodová, které si převelice vážím, byla za svou křesťanskou literární tvorbu vězněna v mé socialistické vlasti opakovaně po dobu 17 let a nyní dožívá v zavržení společenském, bez možnosti publikovat jakékoliv dílo tiskem - a to ze svých 22 hotových knih - a v zemi, kde žijí miliony křesťanů./

V mé vlasti mohou ženy při psaní literatury, pokud jsou jiného smýšlení než socialistického, pouze mlčet a není skuliny k proniknutí k československému čtenáři. Jedinou možností je psát v mé vlasti pro čtenáře, který si jako za středověku literární dílo rukodělně opíše a dobře uschová před policií, provádějícími razie proti obdobným knihám při domovních prohlídkách. Tento novodobý rituál vlastnoručního opisování je oním kulturním vítězstvím marxismu, k jehož vítězstvím v planetárním měřítku jsem byla i já socialistickou školou vychovávána. A přestože je na socialismu nezávislá literatura v mé vlasti trestně postihována, stále má v sobě takovou etickou vitalitu, že já v této činnosti budu pokračovat tak dlouho, dokud mi k tomu Bůh dá síly. Psát v ČSSR tak, jak píši a jak jsem k tomu geneticky určena, protože křesťanská víra je vzácným dědictvím, je pro mne radostí, zvláštního druhu: nebývá snad za každým rituálem, i při psaní, skryto utrpení?

JE JENOM JEDNA PRAVDA

Absolutní moc se snaží totálně kontrolovat bez výjimky všechny sféry bytí, přestože to ohrožuje její vlastní stabilitu. Je to neosazitelný cíl a nešá nic společného s prospěchem společnosti. Jeho uskutečňování, prosazované mnohdy proti objektivním přírodním zákonům, je stále ohrožováno zřejmým krachem. Avšak v systému zvrácené logiky se všechny katastrofální důsledky chápou jako důkaz odporu zakonspirovaného nepřítel. Násilí nad realitou se mění v násilí nad lidem. Totální lež se definitivně vymyká kontrole a zaplavuje takřka celý vesmír. Naprostý rozpor mezi slovem a činem se nezbytně zvrací buď v cynický dvojsmysl nebo v neméně zhubnou sebezáslepenost. Ty vznikají jako přirozená reakce na lež, s níž je člověk nucen se smířit, přičemž jsou tím zachváceny všechny buňky vládnoucí pyramidy. I ty nejvyšší. Tyranie jedince nad vůlí mas zanechává dlouhé a bolestné následky. Lež, která jednou už uspala zdravý rozum a svědomí, se podobá narkotiku. Nostalgie po "pořádku" a "tvrdé ruce" se nedá vyléčit jednorázovou kúrou. Dvacet let jsme zbytečně ztratili a nemoc přešla v chronickou fázi.

Cituju úryvek z článku J. Parnova Vzpomínky na konec světa /Litgazeta č. 24/88/. Zabývá se v něm sice fenoménem fašismu, ale v závěru nenapadně přejde k problému sovětské společnosti. Kení už osamocen v tom, jak odhalení absolutní nadvlády ideologie nad zdravým rozumem, a tedy i nad vlastním zájmem, dospívá ke konstatování jejího totalitního charakteru. Stalinský systém likvidoval přece v rozporu s prospěchem země vědce, vojevůdce, techniky, umělce jen proto, že musel být ideologicky odhalován mýtický "zakonspirovaný nepřítel".

Odhalování zrůdností tohoto systému je dnes pro sovětskou literaturu nejnaléhavější téma a má ve společnosti největší ohlas. Životní palčivost výpovědi je často tak silná, že utlumí umělecké nároky kritiky. Týká se to i vášnivě diskutované epopoje Vasilije Grossmana Život a osud /čas. Oktjabr č. 1-4/, což je druhá část válečné dialogie, jejíž první díl vyšel česky r. 1959 pod názvem Za Volhou není země. Je pro nás dnes obtížné pochopit, čím toto dílo v r. 1952 vyvolalo odpor sovětského tisku a oficiální odsouzení, po němž se autor musel kát. Je to běžný válečný román podle norem socialistického realismu a jeho "ideologická diverze" byla patrně v tom, že neoslevoval Stalina. Na první pohled rozpoznáme autorův záměr vytvořit obdobu Vojny a míru, jak po tom volala kritika. kompoziční a syžetové konstrukce jsou do značné míry replikou Tolstého epopoje, Grossman se prostě o svůj vzor opřel vědomě,

nezastírá ho.

Omyl tohoto napodobivého postupu, už předem rezignujícího na neotřelost a původnost vypravěčského pocení, je zřejmý: na tolatého cíle se oceňuje jeho šíře, nikoli hloubka. A tak vzniklo panoráma, v němž místo organických syžetových vazeb sledáváme epizodickou tříšť, autor nestačí dát postavám důkladnější charakteristiku, takže člověku se jeden hrđina plete s druhým. V románu *Život a osud* spisovatel do značné míry potlačil důsledky nešťastného původního záměru, ale jeho zátěž nese text dál. Nejproblematičtější jsou pasáže věnované Němcům, ty jsou poplatny běžnému stereotypu. Román je psán metodou, odvozenou v základu od realismu 19. století. Ošidnost tohoto nezájmu o moderní proza-térské prostředky se vyjeví zvláště tehdy, chce-li autor zživotnit postavu nějakou citovou složitostí. Tu je jeho vzhled do rozumu nezvládnutelné oblasti člověka pruděrní do té míry, že místo zživotnění cítíme staromódní šablonu mistra, nikoli projev erotické uvolněnosti současníků. Máme-li tedy proniknout k tomu, čím román tak strhuje sovětské čtenáře a čím může rezonovat i u nás, musíme nedostatky "starorealistické" vypravěčské metody vzít jako na milost. Román nebude nikdy mít nadčasový umělecký význam svého vzoru, je aktuálním uměleckým zpodoběním jednoho tragického úseku ruských a sovětských dějin.

Život a osud je román dialogů, diskusí, sporů, úvah a ideových polemik, které vyplývají ze základní Grossmanovy románové koncepce. Chápe válku jako dvouj zápas o svobodu: oteřřený zápas s fašismem a skrytý zápas se stalinismem. Tímto pojetím přerůstá téměř rámec válečného příběhu a klade otázku po osudu země vůbec a projektu socialismu v ní zvlášt. Stalingradská bitva není autorovi symbolem převahy vojenského umu sovětských vojevůdců /Stalinovu genialitu rozhodně popírá/, je mu symbolem tragického rozporu společnosti spoutané tyranskou zvlá: vítězství nad fašismem umožní despotii ještě víc se upevnit. Po skončené bitvě uzavírá vypravěč své úvahy takto:

"Stalingradské vítězství předurčilo výsledek války, ale mlčenlivý spor mezi zvítězivším lidem a zvítězivším státem pokračoval. Na tomto sporu závisel osud člověka a jeho svoboda."

Toto pojetí státu zcela odcizeného lidu se dnes nezdá bůhvíjak odvážné, ale Grossman k němu dospěl v r. 1960! Loyž román o rok později odevzdal časopisu Zvezda, začala jeho kalvárie: bezpečnost provedla u něho v bytě prohlídku a všechny kopie díla zabavila, tušíc v něm sílu ideologické třaskoviny. Spisovatel požádal N. S. Chruščova o nápravu policejní zvůle, přijal ho však pouze M. Suslov a zaprorokoval si, že román vyjde leda za 200 - 300 let. Grossman se tentokrát nepokořil a odmítl cokoli měnit. Hereze ostatně^{ne} spočívala v jednotlivých slovech či větách, nýbrž v pojetí skutečnosti. Brzy nato /1964/ Grossman ani ne šedesátiletý zemřel.

Celé široké dějové řečiště a všechny jeho přítoky důsledně usměrňuje pojem svobody člověka jako jeho nejvlastnějšího práva a zároveň názor, že ho o ni připravuje totální násilí státu. Z tohoto napětí se odvíjejí peripetie životních osudů hrdinů i atmosféra dějinných událostí. Svoboda se ovšem může v románu demonstrovat jen jako svoboda potlačená, pokořená, jako touha po svobodě, zatím nenaplněná a stále víc ohrožovaná. Potlačovatele tužeb po volnosti zosobňují v románě komisaři. Předrevolučním bolševikům neupírá Grossman osobní čestnost a obětavost, zato "nové kádry" z 30. let mu představují lidsky odpuštné typy licoměrných a bezohledných kariéristů. Mocná politická mašinérie si ovšem své diktované oběti opracuje tak, že v rozhodujících momentech je tento rozdílný vlastně bezvýznamný, neboť i osobně čestné komunisty jejich víra oslepuje natolik, že se panicky bojí počiny, tohoto "dynamitu svobody". Vzdávají se tudíž i své lidské povinnosti zít podle svědomí a podřizují se příkazům moderního "boha pomsty".

Téma degradace člověka na dobrovolnou oběť tyranie variuje Grossman na několika typech. Celou dílogií prochází komisař Krymov, člověk složitého politického, duchovního i celového osudu. Za vítězství svých idejí by dal život, je nezištný, poctivý, tvrdý sám k sobě. Idea je mu ale na vše, a tak v krizových střetnutích zdravého rozumu a autoritářské vůle vždycky v sobě potlačí hlas lidskosti. Schvaluje např. rozkulačování i čistky roku 1937, což jsou pro Grossmana dvě základní historické etapy na cestě k ztotalitárnění sovětské společnosti. Jednoho Krymova se-

lhání jsme svědky i za války. Je vyslán, aby v proslulém stalin-gradském domě, v němž hrstka obránců sebeobětavě brání nacistům v postupu, zlikvidoval "republiku svobody" a zavedl tam "bolševický pořádek". Krymov ohromí demokratické vztahy mezi kapitánem Grekovem a jeho podřízenými, vojácké reptání na život v kolchozech atd. Grekov mu vysvětlí, že oni tu bojují za svobodu člověka, nejen proti fašismu. "A co byste chtěl vlastně změnit?" ptá se komisař. "Všechno, každý druh nátlaku," odpovídá kapitán. V noci je komisař zraněn a odnesen do týlu. Pojme podezření, že ho nezasáhla německá kulka, že ho postřelil záměrně kapitán Grekov. Napíše v tomto smyslu hlášení, čímž ho posílá na jistou smrt. Mezitím ovšem je dům rozbombardován a všichni obránci zahynou v troskách.

Tyto zrady sebe sama si začíná Krymov uvědomovat, až když je sám absurdně obviněn ze spojení s cizí rozvědkou a mučen, aby se přiznal. "Všichni jsme byli nemilosrdní k nepřítelům revoluce, ale proč je revoluce nemilosrdná k nám?" nechápe zmatený Krymov. Pomalu mu dochází, že krutost není metoda, kterou se dá vybudovat harmonicky se vyvíjející společnost šťastných lidí, jak slibovala idea proletářské revoluce. Kozvracejí ho pochyby, zda omyl nespočíval už někde v samých základech, v počátečních představách hnutí. Připomíná mu je spoluvězeň, bývalý vyšetřovatel KGB a stalínista do morku kostí, který v násilí, v nucené práci všech vidí ideál uskutečněného komunismu, pak zmizí rozdíl mezi spořádaným životem za ostnatým drátem a neukázněným životem mimo něj. Tato zřejmá logika, aniž to tušila, domyslela stalinský systém donucovacích prací v koncentracích do důsledků, jimiž se ztotožnila s vizí svého úhlavního nepřítelů Trockého, jenž chtěl z dělníků učelat "mobilizované vojáky práce" a z celé země kasárna.

Životní dramata spojená s krachem iluzí prolívají i postavy epizodické. Abarčuk je fanatik askeze ve jménu revoluce, v nejprostších projevech života vidí maloměšťáctví, proto se rozejde se ženou, odřekne se dítěte, rodičů a příbuzných. Taky on se ovšem ocitne v lágru - a zakládá tam stranickou organizaci, i zde se cítí něčím víc než jsou ostatní vězni. Tragédie ho čeká při setkání s milovaným učitelem a bývalým čekistou Magarem, který ho přijímal do strany. Ten mu na smrtelné posteli říká:

"Zmýlili jsme se... Necháпали jsme, co je svoboda. Fotlečili jsme ji. Ani Marx ji nedocenil: svoboda je postata

všeho, smysl, základna nad základnou."

Tato skepse lidí, kteří pro falešnou ideu prohráli život, směřuje čtenáře k úvahám vpravdě heretickým: Nebyla už v původním revolučním projektu zabudována neúcta ke svobodě jako důsledek úsilí o uchopení a udržení moci za každou cenu? Není jen záchrannou iluzí dovolávat se Lenina, jenž by nebyl připustil stalinskou zvlášť? Není dnešní hledání jiného mravního řádu společnosti důkazem, že idea třídní nenávisti ve své ortodoxnosti vede k rozpadu hodnot, jež mají stmelovat celek?

Toto socialistické hoře z rozumu, či spíše hoře z přecenění rozumového kalkulu je v sovětské literatuře takto bezohledně tematizováno poprvé. Promlouvá i ze syžetu spjatého s postavou bolševika ze staré leninské gardy Kostovského. Náhodou se ocitne v nacistickém lágru a tam ho vyhledá esesák Lisa, nefistofelský svědce. Tvrdí, že oni dva přece nepatří k nemyslivé masě, jsou s to uvažovat o svých systémech s nadhledem, vědí i o nedostacích, ale v zájmu jejich historických cílů plní každý příkaz strany. Mezi nacismem a stalinismem, přesvědčuje Kostovského Lisa, není v podstatě rozdíl: my likvidujeme židy, vy sedláky, vy i my máme koncentráky, jednoho vůdce, jednu vůli strany. Ten, kdo v této válce prohraje, bude dál žít v tom, kdo zvítězí... Kostovskoj náhle pohlédne do propasti, ovane ho stín pochyb. A pochyby jsou pro něj horší než osobní smrt, znamenají smrt víry, bez níž se hrouť celý svět stalinského socialismu. Je zřejmé, že má-li Lissovu "filozofii" účinně popřít, musí odmítnout každou zvlášť, zvlášť státu odsuzujícího k smrti hladem milióny lidí a popravujícího rasově "nepřátele". A tu ho k jeho údivu osloví odkaz náboženského myslitele Ikonnikova, jehož přezíral, protože tento podivín hlásal dobrotu jako nezbytný a základní projev lidskosti a své učení stvořil obětí života. Kostovskoj cítí, že třídní násilí je třeba nahradit něčím, na co se bál i jen pomyslet: tolerancí, svobodou, právem každého žít podle svědomí.^{x/} Vžitý stereo-

x/ Tyto úvahy jako by pokračovaly v zamyšleních mnoha dalších současných spisovatelů. V. Bykev např. píše: "Nejzlobnější z četných lidských omylů je domněnka, že nepřáteli jsou všichni, kdo nejsou jako my, kdo se od nás liší. Čím, to se vždycky najde: třídní nebo rasovou příslušností, rozdílnou vírou či světovým názorem nebo dokonce uměleckým stylem. Cožpak jsme dostali málo podobných ponaučení, utrpěla naše

typ je však pro něj nepřekonatelný: i teč schválí rozhodnutí stranické organizace lágru zařadit /pomocí českého písaře/ do transportu smrti muže, jenž se svým charismatem stal přirozeným vůdcem chystané vzpoury zajatců. Zdál se totiž organizaci poče- zřelý - nebyl ve straně a jeho rodiče byli rozkulačeni.

Komisař z nových kádrů Getmanov, v civilu tajemník oblastního výboru strany, taková lidská dramata neprožívá, je duchaprázdný a bez svědomí, vojáci jsou pro něj snadno nahraditelný "materiál". Scéna jeho loučení před odjezdem na frontu s ženou a přáteli z téže "nomenklatury" privilegovaných má přízračnou atmosféru patolízalství, předstírání, podezřívavosti a potlačovaného strachu. Právní stav této politické garnitury je vykreslen bez násilné snahy o karikování, a přesto působí jako oblučná karikatura mezilidských vztahů. Getmanov už bezpečně ovládl umění, jak bodrostí a demagogií zakrývat vnitřní pustotu a neschopnost, je sebevědomý a žoviální, nemá nejmenší pochyby o tom, že komunisté mají neomezené panské právo "řídit masy", rozhodovat o jejich životě a smrti, oni jsou přece pány v domě, oni rozhodují, co je právo a kdy / zákon platí a kdy nikoli. Když plukovník Novikov, jemuž jde o záchranu životů i techniky, zdrží o čes minut oproti rozkazu útok tanků, Getmanov mu hrozí polním soudem. Tak se ale ukáže, že Novikov postupoval správně a komisař mu tedy pateticky děkuje "jménem komunistů" za skvěle vyřešený úkol. Ale vzápětí píše nahoru udavačské hlášení. Denuncování je pro něj samozřejmou normou politické práce.

Nejšťastnější ruku měl Grossman při líčení osudů fyzika Štruma, vedoucího laboratoře, v níž se konají pokusy s rozbitím jádra atomu. Za evakuace v Kazani zažije období svobodomyšlných debat a nadějí, ale po návratu do Moskvy zjišťuje, že všechno se vrací do starých kolejí a že tupá moc je ještě sverepější a bezohlednější. Poprvé vyplňuje podrobný dotazník s proslulým pátým bodem: národnost. Losud nikdy se nezamýšlel nad svým židovstvím, teč se na

- - -

x/ pokr. ze str.5: kultura /a taky věda, technika, ekonomika/ málo škody letitou izolací od zahraniční vědy, kultury, technologie jenom proto, že byly buržoazní, a tedy pro nás nepřijatelné? Teč se bude muset po dobu mnoha generací měnit naše vedomí, aby se to zlomilo." /Sov. kultura č. 70/88/.

každém kroku setkává s projevy "ideologie státního nacionalismu". Jeho příběh vyjevuje peripetie panské, milosti, jež po zajících skáče. Jeho studii zprvu všichni vynášejí, ale stačí slovo mladého aparátníka, vědeckého ignoranta, a za pomoci poslušných nch-sledů ve vedení ústavu je práce odsouzena jako idealistická. Štrum prožívá duševní muka, přátelé ho přesvědčují, že stačí jen formálně se kát, on však se nakonec rozhodne ignorovat zasedání, kde má být kritizován. Okamžitě ucítí uspokojení, prožívá slastný pocit vnitřní čistoty, vždyť se zachoval tak, jak kládal:

"Naše hlavní neštěstí je, že nežijeme podle svědomí. Řešíme to, co si myslíme. Děláme opak toho, co cítíme... Mlčeli jsme, když v sedmatřicátém byly popraveny tisíce nevinných lidí. A to mlčeli ti nejlepší. Byli přece i takoví, co popravy hlasitě schvalovali. Mlčeli jsme k hrůzám kolektivizace. Myslím, že mluvíme příliš brzy o socialismu, socialismus není jen těžký průmysl. Spocívá především v právu na svědomí. Zbavit člověka práva na svědomí je něco strašlivého. A najde-li v sobě člověk sílu jednat podle svědomí, pocítí příliv štěstí."

Přátelé se s ním ovšem přestanou stýkat, každý se mu vyhýbá, do ústavu nemá přístup a ročně se ocitne bez prostředků, přijde i o privilegované přiděly potravin. Štrum si div nezoufá z toho, jak tvrochlavostí zničil nejen svou kariéru, ale i své blízké. Každou chvíli čeká zazvonění u dveří - zatčení. Ale místo toho zazvoní telefon: volá Stalin. Přes noc je ze zavržence oblíbenec moci. Ale ti, co ho ztratili, ani zrační přátelé necítí svůj mravní veletoch jako hanebné selhání - vždyť každý jednal "podle okolností", a tak to přece žádá mrav této země. Kdyby vrchnost znovu provedla opačný obrát, obrátí se na obrtíku i oni. Také nejvyšší vědeckou elitu společnosti ovládá duch pokořenosti, jsou v ní z ustoleny základní lidské hodnoty a zvráceny představy o charakteru, hrdosti a cti.

Štrumovo statečné odmítnutí sebekritiky mu vynese obdiv lidí, jichž si váží, a to mu lichotí. Ale v přízni moci je skryta lest: trvalé ohrožení. Brzy je s lichocením vybídnut, aby jako přední vědec spolupodepsal prohlášení, odsuzující "pomlouvačnou protisovětskou kampaň" na Západě. Štrum ví, že poprava vynikajících lékařů, proti níž je kampaň vedena, byl zločin. Ale tentokrát v sobě nenajde sílu k odporu. Páteř mu neohnul živočišný strach, nýbrž dobře známý "démon souhlasu". Pohrdá sám sebou, zažívá kocovinu, zklamal ty, kteří do něho vkládali naděje, ale neutěšuje se, ne-

omlouvá, chápe své drama jako hořkou lekci, jež ho varuje, že člověk nemá být nikdy hrdý na chvilkovou statečnost, jeho charakter je přece pokoušen neustále, každou hodinu, každou minutu, musí po celý život bojovat sám se sebou o právo být člověkem.

Nevím, zda každý čtenář bude s to ~~známez~~ nevnímat konvenčnost vyprávěčství do té míry, že tím nebude rušen a že zaslechne z textu výkřik zoufalství nad zhrouteným snem o zdůstojnění osobnosti za socialismu a zároveň výzvu, aby zdiskreditované metody minulosti byly ocvrženy, popřeny a odsouzeny, aby místo nenávisti řídila mezilidské vztahy tolerance, aby místo násilí a donucování zavládla svoboda. K vyslovení tohoto poselství se scustřeňuje celá fabulační výstavba románu, kterou v tomto smyslu podpírají i nesyžetové pasáže, vyprávěčovy úvahy:

"Pravda je jedna. Neexistují dvě pravdy. Je těžké žít bez pravdy nebo se zlomky, s částmi pravdy, s ošekanou, přistřiženou pravdou. Část pravdy není pravda."

Ústřední téma o svobodě jako základu lidskosti, bez něhož nemůže člověk trvale žít, a o pravdě, bez níž společnost chřadne, vnitřně se rozkládá a hyne, je v Grossmanově románu rozvinuto způsobem v sovětské literatuře nebývalým. Kulturní elita si už význam těchto mravních kategorií uvědomuje, rychle nerovnává páteř, nabývá sebevědomí a hrdost. Utrpěla za brežněvovského neostalinismu mnohem menší ztráty než naše kultura, nezná už dnes "vnitřní emigraci", umlčené spisovatele a umělce. I přesto ne rozdííl od nás chápe své ztráty jako nedozírnou škodu, která se musí v celonárodním zájmu napravit:

"Heslo 'nikdo není nenahraditelný' zrodil stalinský byrokratický systém, aby bylo možné likvidovat osobnosti... Díky této načuté 'ideologii' jsme přišli o talentované výtvarníky, spisovatele, hudebníky a ochudili jsme naši kulturu. V umění je skutečný talent vždycky nenahraditelný, neboť je neopakovatelný, jedinečný a nezaměnitelný... Snad je na čase projevit dobrou vůli a ušlechtilost vůči těm, kdo chtějí získat nazpět sovětské občanství. Tyto talenty může ještě naše vlast potřebovat. A třeba mít na mysli, že nevraživost vůči vlasti a nevraživost vůči konkrétním vůdcům země nejsou rozhodně synonyma. Vůdci se mění, lid a země, jak známo, zůstávají... To, co bylo vzato, odnato minulou vládou, musí být vráceno vládou nynější. Přičemž se domnívám, že se to má udělat bez jakýchkoliv podmínek, bez nezbytného pokání a sebebičování. Veliká země musí být velkomyslná."

E. Kjazanov, Velkomyslnost,
Moskevská je novosti č.25/88

My, malá země, prokazujeme všechno, jenom ne velkomyslnost, my jako bychom si mohli dovolit dokonce pohrdat talenty a ochuzovat národní kulturu. Přes všechny krásné řeči o demokratizaci, je u nás ideologická nesnášenlivost v plné síle, a to jen potvrzuje, že brežněvovakými tanky oživený neostalinismus u nás vesele přežívá. Ale dříve či později si život vynutí respekt ke svým potřebám, respekt k člověku a jeho svobodě a usvědčí ideologickou ortodoxii z poškozování nejvlastnějších zájmů národa.

Milan Jungmann

329

Milan Šimečka

Stránky z denníku
/Tentokrát ne z mého/

21. 8. 1988

Muselo už být hodně po půlnoci, když mě vzbudilo zvonění telefonu. Mžoural jsem na hodinky, ale kolik bylo, to se mi vykourilo z hlavy. Volal mě někdo známý, protože mě oslovil jménem a jménem po otci, ale nevím, kdo to byl. Řekl jenom: Tak přece přišli, podívej se z okna, je to dobytek! Nic jsem nechápal, ale jako bych plnil nějaký tajemný příkaz, doklopytal jsem náměsíčně k oknu a hleděl jsem do teplé srpnové noci. Všude bylo ticho a mrtvo, hvězdnatá obloha hlásala slávu Boží. Nic! Jen naproti se rozvítlo v jednom bytě, někdo otevřel okno a vyklonil se ven. Že by ho také napálili? Kdeže to měl přijít?

V té chvíli jsem zaslechl vzdálený, tlumený hukot. Byl to hukot velkého množství něčeho. Sklo v okně začalo jemně drnčet. Začal jsem v temném bručení rozeznávat skřípění a cinkání. Vyklonil jsem se z okna a na konci bulváru jsem uviděl světla, vyskakovala po dvojicích a řadila se za sebe. Za několik minut, dlouhých jak celé dny, už projížděli pod okny. Vojáci v tancích, obrněných autech, v džípech. Za nimi kamiony a rakety. Skřípění pásů ohlušovalo. V bytech se rozsvěcovala světla, nad námi začalo plakat dítě. To nebyli naši vojáci, měli jiné čepice a na nohou šněrovací boty. Vyjeveně jsem na to všechno hleděl s palčivým zotfalstvím v srdci. Už jsem pochopil, nemohlo to znamenat nic jiného, přišli, aby nás zbavili té krátké svobody. Přišla žena v mečném košili, hleděla se mnou do ulice a po tvářích jí stékaly slzy. Řekla jen: Co bude s námi, Matičko Boží? Z vrat protějšího domu vyběhl mužik v pyžamu a hrozil pancéřovým obludám pěstičkou. Hle, řekl jsem si, malý ale statečný.

Přes ženiny protesty jsem se nedbale oblékl a podél stěn domů jsem příkrčeně spěchal ke středu města. Přidávali se zamračení muži a plačící ženy, ve dvorech startovali mládenci v kožených bundách motor-ky. Rudé náměstí už bylo obsazeno cizími vojsky, tanky stály v dlouhé řadě před GUMem a hlavně děl mířily na Kreml. Uprostřed náměstí se pře- valoval hlučící a neorganizovaný dav. Když se pohnul k obrněncům, za- skřípěly pásy a dav ustoupil. Pohlédl jsem na Mauzoleum, muselo se tu střílet, i v šeru svítání bylo vidět malé krátery přímo ve jméno ~~im~~ Vla- dimíra Iljiče. Od úst k ústům šly hrůzné pověsti. Před chrámem Vasila Blaženého prý leží tři mrtví chlapečci, kteří se okupantům postavili na odpor, jsou to prý členové oblíbené rockové skupiny. Gerbačov byl prý

odvlečen v poutech, do Berlína nebo do Prahy. Našli se prý zrádci, kteří cizí vojska pozvali. Nikdo však nevěděl nic přesného. Jeden muž křičel, že je delegátem devatenácté všesvazové konference a chtěl zřejmě promluvit, jenže lidé neměli chuť ho poslouchat. Stará žena řekla: Je pozdě, synáčku. Najednou se však ozvalo volání a stále sílilo a sjednocovalo se. Nad Rudým náměstím hřměla hesla - PERESTROJKA! GLASNOST! GORBAČOV! A zase znovu a znovu, jako za časů Chozjajina. A jiní křičí :Zrádci! A volají jména. Smilčím je však, protože se mi příčí obviňování bez důkazů.

Přiblížil jsem se k vojákům, kteří pošukávají zbraněmi na pancéřích. Jejich tváře jsou bezvýrazné a oči jakoby vyhaslé. Jsou zaprášeni a unaveni. Jeden důstojník se pokouší uklidnit lidi kolem. Mluví dobře rusky. Říká, že se všechno vysvětlí, že k nám necítí nepřátelství a že si ruského lidu váží. Krčí rameny a říká, že rozkaz je rozkaz. Vykládá omluvně, že má pět tisíc korun měsíčně a že jeho dcera se právě přihlásila na gymnázium. Vytáhne z kapsy fotografie své dcery a dává ji kolovat. Jeden muž si odplivne a říká: Čubčí syn a čubčí dcera! Lidé se smějí a důstojník se směje taky. Napětí povoluje i když náměstí pořád bouří. Jedna žena podává cizím vojákům láhev minerálky a pirohy zabalené v šátku. Dívám se na tu scénu a říkám si: Hele, jak dobré srdce má náš lid!

Prošel jsem mezi tanky a potácel se dále jako bez duše. Hlavou mi vířily zmatené myšlenky. Co dělat? Ach, jak často jsme tuto otázku v našich dějinách slyšeli? Napřed Černyševskij a pak Lenin. A teď znovu. Co dělat? Který národ se nám může rovnat v utrpení? Mezi námi, Gorbačov zašel přece jen asi daleko. Neznám ostatně nikoho, kdo by tu ještě svobodu a aktivitu potřeboval. A ti spisovatelé a novináři! Mluvit o tom, že jsme sami nadšeně spolupracovali na svém zetročení, to musí lid přijmout jako urážku. Novináři se trochu také mohli krotit. Ten Korotič a jeho Ogoňok! V televizi člověk vidí jen samé špatnosti, ani žít se mu nechce. A všechny ty kluby nám byl také čert dlužen. Možná to nemyslí ti, co přišli, s námi tak zle. Burlackij už ale jistě do burlakoval. Stál jsem frontu na Doktora Živaga, a co teď s ním? Ve starém kufříku do sklepa.

Klopýtal jsem automaticky k domovu. Bylo už ráno a slunce vyšlo nad Moskvou. Cizí vojáci roztopili polní kuchyně a vařili kávu. Měli ji v kostkách. Ve dvoře se tlačil velký shluk lidí. Stále tam nákladní auto a vojáci rozdávali láhve vodky. Lidé ztratili svobodu, ale zdá se, že je to rozjařilo. Spěchal jsem už rovnou domů. Ať se děje, co se děje, musím jít do úřadu. Moje neúčast v práci by se mohla vykládat později jako jakýsi druh protestu. Můj šéf nebyl nikdy nadšeným stoupencem perestrojky.

biblická antropologie nezná ideu rozdělení člověka na "duševní svět" a tělo. Bucharin viděl slovanské děti za socialismu tělesně trpět, s břís-ky nafouklými před smrtí hladem. Rozpoznával však nepochybně i duševní utrpení těchto dětí v nejzasší evropsky myslitelné lidské mezi: ponižova-ly se chvatně před tím, kdo na jejich žebrotě měl jako člověk mocenský podíl. To, co svědci označili za "hysterický pláč", bylo u Bucharina průlomem do vlastní duše. On se na Ukrajině nesetkal jen s tělesným utrpením dětí: na základě lidskosti jednou stvořené přešly i duševní útrapy dětí do jeho, t. j. Bucharinova, duševního světa. Duševní světy nezmírají lehce, ale ~~u lidí mnohdy~~ u lidí mnohdy přestupují k dalšímu životu. Bucharin rozdál celou svou hotovost - chtěl se jako materialis-ta vykoupit hmotně - a nešlo to! Než se dal do hysterického pláče, věřil Bucharin v materialistickou pozitivní sílu, která vytváří trvalý tlak na vznikání lepšího světa, aniž je přitom obětováno samo lidství. Sám se však přesvědčil, že věřil v chiméru: proto musel být popraven. Politbyro za Stalina totiž vyznávalo sílu moci. Tuto sílu samotnou pokládalo již za jev revolučně pozitivní, staralo se o její upevnování a síle /"revo-lučního proletariátu"/ byl ochotno ~~prakticky bez výjímky~~ ^{v masovém měřítku} obětovat samo lidství. Bucharinův hysterický pláč byl stresem osamocенého člověka, který se setkal viditelně s utrpením Boha v dětech: Bůh se projevuje v dítěti, chudý, bez pomoci, v hladovém prostředí stájí a přesto vyvolává pozitivní sílu lidství, skrze úraz duše. /Prakticky v tomto smyslu líčí i sovětské materiály příběh: Bucharin versus ukrajinský hladomor dětí./ Bucharin jako člověk pocítil hloubku kořenů svého duševního světa: kdo pohání svět ku-ředu nevšímavě k nepatrným v hladu, pohrdá dítětem, odepírá pomoc potřeb-nému ve jménu revoluce, ten odepírá bohu, t. j. síle, která vytváří tlak na změnu světa, aniž je přitom obětováno samo lidství. Je znamením lidské civilizace provždy ono biblické: "Naleznete dítě".² Jak se kdo zachová? Na utišení "hysterického pláče" lze použít i účinnější prostředek, s delší platností, než jsou "kozlíkové kapky".

Člověk Dubček plakal v noci 21. srpna dle svědectví V. Bilaka rov-něž "hystericky". Pochopitelně, že za vojenského vpádu byly na mnoha místech ČSSR - a smrti hroznou - zahubeny děti: střelbou i pásy tanků. V tu noc však byl Dubčekův duševní svět otřesen v pocitu zmrhané lásky! Podstatou podobného světa - v němž je možné milovat první stát socialismu - bylo u Dubčekovců, Čechů a Slováků, tradiční rusofilství obou národů. Ne sama jsem 22. srpna 1968 v Brně na náměstí Svobody viděla, jak mnozí lidé se slzami v očích trhali legitimace SČSP a věšeli je na výlohu tamní prodejny Sovětské knihy. Přes takto zakryté skla nebylo možné zahlédnout ocekliiv z knižní kultury v azbuce. Ty slzy mi připadaly tehdy logické: Češi a Slováci totiž za své rusofilství ve svých dějinách tvrdě platili a Člověk Brežněv, svým rozhodnutím o okupaci Československa za noci, ne-tušil, jak bolestně hluboké kořeny podtíná. Mohlo se to obejít u někte-

rých komunistů, z jisté síly své milujících Sovětský svaz, bez hysterického pláče?

☞ Poznání sousedů, Poláků trpících po dlouhá staletí pod knutou Ruska, zůstalo Čechoslovákům nepochopitelné - jako národní zážitek - až do srpna 1968. (Je skutečností, že Únor 1948 se odehrál bez přítomnosti jakýchkoliv sovětských vojsk v Československu: situace v jiných evropských zemích nemyslitelná.) Neboť ne jen láska /a vzpomeňme např. Leoše Janáčka a jeho oběti pro Ruský kroužek/, ale už pouhý pozitivní vztah k Rusku býval totiž v zkušenostech Čechů a Slováků /trpícím pod knutou Němců a Maďarů/ něčím trestným. Tvrdě se za tento pozitivní vztah platilo, až po obětování samotného lidství /a civilizační podstaty lidskosti/. Když už používám v příměru poetického slova knuta, ocituji pro vysvětlení zapadlou zprávu z českého tisku. V mých očích je to rusofilská báseň, i když se jedná o pouhý novinový článek: dle mého vkusu je to dostatečně účinný text, vysvětlující právě svojí námatkovitostí z ošatky, na základě jakých tlaků proniklo rusofilství masově do duševního světa našich národů. Hloubka kořenů bývá zalévána krví; vzácnou v nevinnosti - dětinství!

Cituji z agrárnického ~~listu~~ Venkova, deníku ze 17. srpna ~~1917~~ 1917:

Aurelie Kotíková, 21letá komtoiristka z Erna, zaslala v září 1914 dopis svému strýci, Vladimíru Kotíkovi, barvíři a majiteli realit ve Velké Bytce. Dopis obsahoval toliko běžná soukromá sdělení a poznámku že rakouské vojsko odtáhlo z Erna. Příložený byly opisy obou ruských proklamací

carovy a generála Rennenkampa.
 Kotíková udala, že tyto proklamace
 byly jí ukázány nějakým vojákem
 za návštěvy v brněnské nemocnici
 a vojáci se smíchem vypravovali,
 že proklamace svrhl ruský aeroplán;
 opsala si je a poslala je v dopise
 svému strýci. Úřady pátraly po vojáku,
 který ty proklamace měl, ale marně.

Tato dívka odsouzena byla
 drem Arthurem Königem k smrti.

"Arbeiterzeitung" praví o tom:
 Jde o věc, která, ač může býti velezradou,
 mohla by býti také hloupostí nebo dětinstvím!

Než důležité je, co z dopisu Kotíkové
 všecko vzešlo. Také Vladimír Kotík odsouzen
 byl k smrti, a to za to, že dal ze svého
 poznámkového zápisníku opsat obě proklamace
 úředníku Hladíkovi z brněnského pozemkového
 ústavu. Hladík, který zhotovil na stroji otisky,
 odsouzen byl rovněž k smrti. A poněvadž dal
 jeden obtah vrchnímu řediteli Slámovi, který
 však proklamaci doma spálil, odsouzen byl Sláma
 na 5 let do těžkého žaláře; úředník Gygal,
 který proklamaci také četl a později také spálil,
 odsouzen byl k 3 letům těžkého žaláře.

Dalším postiženým byl však úředník Páral,
 který rovněž četl proklamaci a ukázal ji později
 pojišťovacímu úředníku Brůchovi. Páral odsouzen
 byl k smrti, Brůcha dostal tři léta kriminálu.
 Břežanovský, jenž dostal proklamaci od Brůchy
 a ukázal ji úřednicí Postové a cukráři Tomanovi,
 odsouzen byl k smrti; Toman dostal tři léta.
 Břetová nebyla odsouzena, ač proklamaci také čtla.

Nezletilá holčička Tichá dala jeden otisk
 17letému žáku průmyslové školy Ocáskovi. Ten byl
 odsouzen na 18 měsíců těžkého žaláře. Žák
 Stochleba, 18letý, jenž bydlel s Ocáskem, našel
 opis proklamace doma na stole, zase si jí opsal,
 vzal ji do školy /obchodní akademie/ a četl ji
 spolužákům. Stochleba odsouzen byl na 12 let
 těžkého žaláře.

Proklamace se dostala do školy.

Všichni žáci, kteří naslouchali čtení proklamace, byli vsazeni do vězení a odsouzeni na 18 měsíců těžkého žaláře. Byli to: Pavlát 17letý, Havránek 17letý, Čech 16letý, Novák 17letý, Adamec 15letý, Bajgar 17 letý, Nahunek 15letý, Hut 17letý, Roháč 17letý. Na 1 rok byli odsouzeni: Němec 19letý, Hrubý 16letý, Ševčík 17 letý, Demel 17letý, Keprt 18letý, Pelíšek 16letý, Botar 18letý, Faiti 17letý, Javorník 16letý, Kopřiva 17letý, Pitauer 16letý. Jedno čtení proklamace, jemuž tito hoši naslouchali, vydalo 24 a půl roku těžkého kriminálu!

Tím však není celá věc u konce. Žák Josef Hudec stenografoval si proklamaci cara, když ji Stochleba četl a tak získal opis. Ukázal jej příteli studentovi Beranovi a pak stenogram zničil. Hudec dostal 10 let těžkého žaláře a Václav Beran, 16letý hoch, dostal také 10 let, neboť ukázal zase svůj stenogram kamarádům Gebaukrovi a Tesařovi. Ti proklamaci čtli a dostali každý rok vězení. Jeden opis proklamace dostal však do rukou ještě 16letý žák Boh. Blahák. Ten jej ukázal krejčovskému pomocníkovi Odehnalovi, u něhož bydlel. Za to dostal 10 let těžkého žaláře, a poněvadž Odehnal si učinil další opis ve svém kalendáři a ukazoval jej v dílně, odsouzen byl k smrti.

Krejčovští pomocníci Janeček a Mareček čtli proklamaci u Odehnala. Mareček byl odsouzen na 3 léta. Janečkova věc byla odevzdána příslušnému vojenskému soudu. Než Mareček dal proklamaci "dále". Obžalován byl takto ještě krejčovský pomocník Špaček, ale osvobozen, ježto jeho proklamace neměla už jména "car a Rensenkampf". Dále přistříhovač Diviš, jenž už měl v ruce pouhý cár papíru sotva čitelný, který pak dostala do rukou policie. Odtud šla policie po stopě zpět po všech osobách zde vyjmenovaných až k oné Kotíkové a vzniklo z toho odsouzení 39 lidí! Šest rozsudků smrti a 91 let těžkého žaláře!

Ano, jenom ve své nezastřené brutalitě formuje moc citlivé hranice duševního světa ~~světa~~, který ani u materialistů nezírá ~~o~~ nad takovým poznáním stavu věcí budoucích - slzel -
 Člověk Dubček v noci 21. srpna 1968. Materialisté mají též své Getsemany

Zahradníčka mezi vyvolené básníky českého lidu... A nijak neopomíjí jeho katolictví! Cituji z 3. dílu dvousvazkové antologie, ze s. 326:

"Zahradníček Jan, geb. 1905 in Mastník bei Třebíč, gest. 1960 in Uhřetov bei Velké Meziříčí. Nach unterbrochenem Philosophiestudium freischaffend, ab 1940 Redakteur der katholischen literarischen Zeitschrift Akord," atd.

Proč nelze v edici Má vlast sdělit socialistickým zájemcům z NDR, kteří v masovém množství navštěvují Českomoravskou vysočinu, ~~sdělit~~ fakta, které existují? Proč jsme svědky nekulturní situace, kdy Němec je v současnosti o českých básnících informován lépe, než osvědčený autor knih z edice Má vlast /J.P. Kříž/ připustí? Za takovou situaci nesou v ČSSR kulturní zodpovědnost konkrétní lidé, kteří s ochotou poskéků zapomenutlivosti jisté knižní texty sepisují: honorář je jim žádounější než relace vlastní paměti. Jaká prodejnost ta zjevná u redaktorů reálného socialismu: a jakých veřejných odměn se jim dostává! / Ten, kdo píše pro edici Má vlast texty v duchu ideologie bez paměti, dochází své odměny v měřítku okresním, krajském a závodním. Cituji z první strany Brněnského večerníku /č.99 z 22. 5. 1987/, z článku s titulkem: "První cena do večerníku" -

"Na čelném místě ve III. kategorii pro krajské, okresní a závodní časopisy v VI. ročníku novinářské soutěže ... se umístil redaktor Brněnského večerníku Jiří Kříž. V těchto dnech převzal I. cenu za práce Balada o noci a zítřku, Nejenom jít a dívat se a Květinový střih na Vysočinu, v nichž působivým způsobem přiblížil...", atd./

Za reálného socialismu se prvních cen dostává ~~za~~ činnosti, která působivým způsobem přiblíží - cokoliiv - kromě neúprosné pravdy. Takovým dílům se dostává masové publicity /např. nákladu 30 000 výtisků/. Oproti tomu naprosto v nepostačujícím množství výtisků vyšla péčí Okresní knihovny v Třebíči publikace s názvem Literární Třebíčsko. Autorka dr. Jaroslava Václavková v ní popisuje bez váhání, mezi postavami českého písemnictví, jež dala tato oblast celé vlasti, i Jana Zahradníčka. Inu, významného ocenění se od současníků z různých těch svazů v ČSSR nedečká: kariéra na celá desetiletí je za socialismu budována tak, aby komunistický tisk mohl vyzdvihnout její základní fundament - "dobré znalosti především kulturní historie"! T.j. vždy vědět, co se v tisku od necných očekává: mrknutí oka dle stalinského tíku a hesla - "Jsou lidé, jsou problémy. Nejsou lidé, nejsou problémy."

Kproklamované "dobré znalosti především kulturní historie" podtýká, s úsměvem smutným: u edice Má vlast, při zjevné nedostatečnosti autoraké, by aspoň redaktoři v Praze měli vědět, kde se Gustav Mahler na Českomoravské vřehovině narodil. Ne tedy "v Kališti u Jihlavy", jak tvrdí v knize J.P. Kříž. Vesnice Kaliště v okrese Jihlava skutečně

není rodištěm G. Mahlera: narodil se v okrese jiném, na české straně
vrchoviny a to v Kališti u Humpolce. I v nepřestávající okupaci mé
vlasti, zachovávejte v místopisu aspoň tu odbornost školsky zjevnou,
soudruzi! Pánové cenní.

Vlasta Tylová: *Nenávraty*. /Blok, Brno 1976, vydání I., ilustrováno, odp. red. Z. Záborská, stran 60, náklad 500, cena váz. 9,- Kčs./

Situaci v československé literární obci nelze vidět černobíle. Mnozí, kteří v 70. letech zaplnili svými příspěvky stránky novin a redakce nakladatelství - místo autorů umlčených - prošli sobě vlastním vývojem. Průběh 20 let od srpna 1968 umožnil početné řadě literárních tvůrců, aby si uvědomili sílu svého charakteru. I v tom smyslu, že může být nepodplatitelný. A netýká se to jen autorů známých, např. z první linie samizdatu, ale i těch, k nimž je přisouvána etiketa: ti provinční.

Vlasta Tylová /roč. 1936/ svými články a básněmi zaplňovala v 70. letech deníky KSČ, jako Rudé právo, Rovnost, Brněnský večerník, a také Literární měsíčník, měsíčník Čs. voják či Svět práce. Byla členkou brněnského literárního klubu a její jméno se ocitalo na plakátech ve spolupráci se Svazem českých spisovatelů, odbočkou v Brně. /Viz např. nedělní matiné z 25. ledna 1976, kde členové Mahenovy činohry recitovali ukázky z její poezie./ V té době byl jejím básnickým kolegou na stránkách stranického tisku pracovník aparátu KSČ Ota Řídký, či Ivo Odehnal, František Schildberger a podobně.

Vznik Charty 77 a zvláště nenávistná kampaň reálného socialismu proti její existenci upozornila mnohé literáty /a zvláště ty, kteří prožili rok 1968 v plné své dospělosti/ na viditelnou omezenost své dosavadní publicistické činnosti. Začínali rozpoznávat, že vládci v ČSSR jim vymezili prostor pro pouhou mravenčí píli, s přísným nepřestupováním hranic rájů mraveniště. Uvědomění, že jejich mravenčí nepatrná tykadélka, používaná veřejně při ohledávání skutečností, nevyvolávají mravenčení ze zážitků pravdy u čtenáře, není vhodnou motivací k práci. Před působením Charty 77 si ještě mohli myslit, že jemnost náznaků a doteků nabírá v jejich pohledu rysy společensky razantní; dokumenty Charty 77 je však svou společenskou razantností zaskočily a zůstaly jim dvě možnosti, jak na ně reagovat. /Ignorance nebo intelektuální konfrontace ve svědomí./

Odpověď lze vysledovat pouze na faktech, případ od případu. Málčko k rozpoznání společenské pravdy v ČSSR potřeboval pouze nenávistný atak režimu proti Chartě 77. Mnozí spíše museli prožít osobní příkoří při vlastní literární tvorbě: ovšem i pak jejich společenské rozhodování trvalo léta. Původní předpoklad - zaplníme uvolněná místa ve viditelné literatuře, protože ti, kteří byli umlčeni, nás nemohou ovlivňovat - nevyšel. A to je základ, s něhož lze při 20. výročí okupace vycházet: co už jen oficiálních literátů přijalo za své z názorů (těch původně umlčených) a operují s nimi jako s násovy vlastními, ochotnými

Vlasta Tylová svou první knížku vydala jako vyzrálá žena /když předtím se její verše objevovaly knižně jen ve sbornících - Vzrušeným dechem, atd./ Na záložce sbírky je představena jako "autorka střední generace" a normalizovaná kritika v ČSSR ji uvítala s nadšením. V denním tisku byla její poesie označena v r. 1977 za "nejvýznamnější přínos" z r. 1976, atd. Svou prvotinu rozdělila do tří oddílů: K vlastní podobě, Rozklenutí a Barevný vítr. Čtenář už v tomto dělení do tří proudů rozpoznával, že tato autorka čerpá ze značného počtu rukopisných sbírek. Proč nedošlo k vydání dalších knih Vlasty Tylové? Stačí ocitovat jedinou básničku z prvotiny /ze s. 36/ a už tím je mnohé zodpovězeno:

Název: TAJEMSTVÍ. / S krtčí vynalézavostí koření / leží vyvrácený z hlíny. // Vida ho, lišáka! / Vzhůru šel rovně / a vypadal tak, jak má vypadat strom, / i zeleň měl přesně namíchanou. // Země si musela zvyknout, / ženahoru lže / a do hloubky cítí."

Není to pravdivý portrét lidského formátu literáta z řadu zasloužilých umělců, na jehož trvalou existenci si česká země musí zvyknout? Vlasta Tylová své fejetony zasílala do kulturních rubrik stranického tisku. Co nechají zodpovědní redaktoři preklouznout v poezii, to v denním tisku zvládnou opravit svými škrty. Pro příklad cituji z fejetonu Tylové "Bestseller" otištěného dne 20.2. 1981:

"Člověk nemá před zlořády utíkat, má proti nim bojovat, nebo o nich aspoň vědět. Ale záporné jevy se nemusí vozit z ciziny, je jich dost i u nás... Potkáváme úplatkáře, dočteme se v černé kronice o zlodějích a podvodnících, denně potkáváme pomstychtivost, malichernost, lakotu a sobectví rodinných mikrokoncernů".

Poslední dvě slova reálně socialistický redaktor škrtl, jako mnohá jiná. Potřeboval, aby sobectví bylo neutrální jako sobectví a nebylo naznačováno / v souvislosti s knihou o mafii "Kmotr"/, že i v ČSSR existují rodinné mikrokoncerny. /Co kdyby někdo vztáhl podobnou úvahu např. na rodinu V. Bilaka, jehož syn je významným pracovníkem aparátu ÚV KSČ a zeť zase ÚV KSS?/

Po tomto posledním mikrosubeji s redaktory přestala Vlasta Tylová spoléhat na funkčnost veřejného působení literáta v ČSSR. Stáhla se do ústraní, od příspěvků do Sborníku Halasův Kunštát 1981 už dále své texty psala bez ohledu na veřejný ohlas. I v jejím případě se dá mluvit o zákonitostech podobného /dobrovolného/ psaní do šuplíku. Deset let po zveřejnění své literární prvotiny nachází Vlasta Tylová cestu do československého sanidatu. Přispívá podstatně do Moravské čítanky 1986, sama vyhledává Zdeňka Retreka a jiné zakázané literáty: je v ní netajená touha po svéobodné duševní činnosti, těžká nemoc však její život uzavírá na jaře 1988...

Ivan K a d l e č í k

Moreny

(besednica)

Bolo mi včera smutno za veselými pohrebmi.

Keď mlčky zomrie starinký nasýtený živctom až potiaľ, kde mal kedysi zuby, alebo suchá babka, čo nepozná nič len už trýzeň, a zem zavrie za nimi nenávratné vráta, dočasní pozostali sa temer usmievajú.

No včera sme pochovali mladého obesenca. Bolo to desivé aj pre profesionálov (veď sme už s pánom farárom vyplnili - ako kolónky v kádrovom dotazníku - niekoľko cintorínových radov). Dokonca aj ten, nazvime si ho riaditeľ Domu smútku alebo generálny riaditeľ Jednotného ústavu pre hlboký žiaľ (po slovensky JÚPHŽ), nemal náladu na žartíky ako obvykle, keď sa pripravujeme v služobnej miestnosti na pietný obrad a tešíme sa na radostný pohreb (úľava po dizonancii), aký bude zajtra. Boh je väčší ako naše srdcia zmorené.

Na povale, na padláši opusteného rodičovského domu sa obesil sused a poctivý alkoholik Janko M. Hovoríť o normalizovanej ľahostajnosti? Farár čosi naznačil, keď sa v kázni spýtal, kde sme všetci boli, keď brata človeka blížneho obklúčili tiene úzkosti a povrazy smrti. Spolupracovníci, susedia, rodina, vrchnosť... Nikomu nechýbal? A kdeže by sme boli, pán farár? Len doma, doma, prezerali sme si výplatnú pásku, do práce sme bežkali, rátali percentá štvrtročných prémie. Už v materskej škôlke nás učia, že nemáme dušu; a pamäť - aj náročnú - len v povolenej miere povrazom priškrtenú.

Ostrým chlapíkom s obuškami za opaskom sa obrátil žalúdok naruby, keď po niekoľkých týždňoch našli Janka: celý bol vraj čierny, len spoza saka mu liezli tučné biele červíky ako bryndzové halušky na ľudskej slaninke. Aké veľké? - pýtam sa riaditeľovho námestníka JÚPHŽ a zároveň vedúceho márneho oddelenia a chladiacich zariadení. Asi dva centimetre, vraví, a rukou ukázal ako sa vlnia, chcete ich vidieť?, je ich plná chladnička ešte aj te-

raz, keď ich už odviezli spolu s bývalým Jankom do banskobystrickej pálenice-krematória či Ústredného útvaru priateľov príjemného žehu (ÚÚPPŽ) na grilovanie, to bude praskot škvarenej vody, mäsa, tuku, kostí, drahého textilu z ropy a finálnych výrobkov nášho obuvníckeho priemyslu. Dnes ma už mrzí, že som nešiel: veď kedy uvidíš vlastnú budúcnosť, veď kedy pochopíš, čo si?

Týmito rukami, ukazuje generálny riaditeľ, som ho odrezal z tuhého povrazu, ale najprv som podložil truhlu vystlanú igelitovou fóliou, lebo tiekol; zobral som mu okuliare, veď je tma, z vrecka doklady a zopár desaťkorunáčok, z dlane kľúče od domu, potom zatíkol vrchnák, pani doktorka, vy sem ani nechoďte, zdá sa, že je celkom naozaj mŕtvy, stačí zavoňať z ulice. A viete, prečo u nás nemôže byť takzvaná prestavba? (Nečakane použil anekdotu nelascivnu, akú tak rád šepká pani farárke, aby sa chichotala, ale iba slušnú, politickú.) Lebo nemáme čo prestavovať. Aby sme mohli niečo prestaviť, najprv by sme museli postaviť - a čo sme postavili? Čo nám stojí? Možno azda povedať, že idem, keď časť môjho tela stojí? Alebo keď, oddychujúc, telo mi leží a malý kus z neho toporne postáva? Všetci obyvatelia našej obce sú geniálni a charakterní ľudia, len každý z nich je presvedčený, že jeho sused je chmuľo a podvodník. Nikoho nič a nik nezaujímá, každý sa stará len o svoje blaho, iba o moje blaho sa starám ja. Dáte si trocha rumu, pán profesor, čo mi zvýšil, keď som Janka snímal z vešiaka, mám ho tam v chladničke, pokračoval, ani smrť ho nezastaví, pokračoval, morbidna choroba z povolania, pokračoval ten pochabý.

Ušiel som chytro preč, zbabelec pred skutočnosťou a pravdou. Radšej si doma v papučiach, v župane prečítam celú a naozajstnú Pravdu. Lebo som už len básnik, sám sebe chudobný príbuzný. (Dám si trocha rumu z chladničky, ale zo svojej.) Veď ani len k morbidným udalostiam u nás pred dvadsiatimi rokmi nemám už viac čo povedať. (Pred desiatimi rokmi som práve v takomto čase bol na polícii v okresnom meste. A hovorí mi ten Z. Kováč - všetci sme kováčmi svojho osudu: No, čo zase tí vaši kamaráti v Prahe vymyslia k výročiu? - Ach, ako ten čas letí, ani som nezbadal a už toľko rokov, zavtipkoval som ako vždy, keď mám plné gate.) Už ani modliť sa niet z čoho. Hospodin je väčší ako zakrpatené srdcia obesené.

P.S. Furt toho nie je dosť, ani nebude. Umiera mi pes Haro pod oblokom, tak pokorne, tak odovzdane, odkukávam to od neho (veď od koho sa mám učiť?). Zahrabeme ho. A vyhrabeme pritom desať rokov svojho života strateného bez spiatočnej adresy. Nenávratné vráta.

A umiera mi aj starý priateľ pošepky ako dážd. Pozerám na chudé ramená (kríža) v pyžame, biele prsty, a vidím pri tom noty, čo budem hrať, počujem vlastné tony, ktoré mu zahrám v kostole nádherne (nad hru?). Plakať, hrať, písať? Je krutá voľba, kruté odsúdenie.

Zase zvučí hrana, John Donne. Veselo?

85

August 1988

Ludvík Vaculík: Srpnový červenec
(fejeton)

Léto máme zas jedno z nejpěknějších, úroda obilí zlatá, teplo se drží, náhlé bouřky skoro denně přeletí nad krajinou, pokaždé v jiném okrese, a hned zas je zářivo. Někde se, pravda, jeví plíseň okurek, jinde kroupy natloukly zrající ryngle, což je něco pro veselé vosy. Je to léto podle dobré české literární tradice a byla by milá chůze po zemi, kdyby člověk mimo cesty hned nezabředal do vládních kopřiv. Ten rozpor mezi dobrými přírodními možnostmi pro náš talent a tím, co nad námi vládne, v létě vždycky bije do mého vědomí víc než v období bahen, chřipkových mlh a jiných slot, kdy člověk pochopitelně vyvozuje jedno z druhého.

Nedávno jsem šel na stanici autobusu a už z dálky mě zaujal neobyčejný úkaz. Asi deset prázdninových studentek tam v oranžových výstražných vestách komíhalo březovými metlami a snažilo se o cosi, co po nich život dosud nežádal: zametat chodník. My ostatní, zvláště my starší pomstychtiví občané, jsme se z té požívané těšili. Já jsem vnímal zároveň stud přihlášených či přidělených dívek i shovívavou sympatii publika, kterou jim zařizoval dědek také v oranžové vestě tím, že jim s humorem dával kapky. Jak se tam motaly, odměřoval jim úseky chodníku a předváděl, jak má vypadat odborná hromádka jízdének, vajglů a prachu k nabrání na lopatu. Dívce vlekoucí metlu dosti mdle pravil: "Poradím ti dobrý grif!" Vzal jí metlu z rukou, postavil ji kolměji, aby ostřeji vybírala škvíry, a začal s ní pohybovat třikrát rychleji: takový prostý grif.

Ke scéně se přiblížil autobus a ohleduplně přistál, aby nezbouřal kopečky špíny pod obrubníkem. Odjížděl jsem v něm s úvahou o tom, jak tento režim, jenž kdysi začal rozkazem "Práci čest!", končí daleko od cti práce, pohrdán nejvíc dělníky, posmíván mládeží,

přelstíván a okrádán všemi. Ale nebude-li to už moc dlouho trvat, že se pak najdou zbylí dělníci, od nichž se čest práce bude zas moci rozšířit. Potom se také veřejně ukážou všechny dřívější lidské ctnosti, které se teď před pronásledovateli schovávají v hlubokém soukromí.

V pořadu "Hovoříme s ministry" ukazovala onehdy televize nějakého člověka, jehož tvář nesla rysy státní duševní panelárny: jeho jméno nemá žádný význam a jeho slova opačný, než říkal. Říkal, že věřící občané prý mají stejná práva jak pomazaní nevěřící. A zatím já bych ti, ty somár, kdyby v tobě bylo k čemu mluvit, mohl vyprávět o komunistovi z Brumova, jehož si stranický výbor pozval, aby mu vytkl, že dovoluje manželce chodit do kostela. Když odpověděl, že je to její věc, zeptali se ho, proč se s ní tedy nerozvede. A tu ten nedoktor socialistických věd, ten obyčejný, nezvumlovaný člověk jim řekl, že to se tedy rozvede s komunistickou stranou. Když jsem o tom slyšel, měl jsem divokou radost, jakou by určitě byl měl Hospodin z deseti spravedlivých v jednom známém ateistickém městě. Protože je-li u nás tisíc takových lidí, nejsme načisto ztraceni. "A co kdyby jich bylo jenom padesát, jenom dvacet, pane?" slyším otázku. Kdyby jich jenom dvacet bylo, odpovídám, a jenom deset, jsme zachráněni, protože to by byl ideální počet na novou vládu.

Všichni dávno pozorují, jak utrácíme zásoby uhlí, vody, půdy. Povšimněme si ale také, jak se u nás vyčerpávají zásoby lidské dobroty. Po řadu generací, řekněme pětadvacet, se na tomto území snažili učitelé, kněží, umělci, hospodáři, ba i někteří státníci dovést lidi k lepší podobě: k čistotě a pořádku, k práci a kázni, ke zbožnosti i hrdosti, ke skromnosti i nepoddajnosti, k soucitu i odvaze ... a dohromady k moudrosti, kdy je která z těch dobrých vlastností víc namístě. To se ovšem nedělo bez poruch a pádů, ale byly to ovšem poruchy a pády. Až přišel tento takovýto náš řád, odvolal se

k dějinám a zabral celé to dědictví pro stát: všecko nadání a pracovitost, lidský smysl pro spravedlnost, obětavost a schopnost nadšení, lásku rodičů k dětem... A jestliže si někdo nechal něco ze svých ctností pro své osobní rozhodování, bylo s ním zle. První byli potrestáni bojovníci za svobodu vlasti, protože v ní chtěli zůstat svobodni, potom rolníci za lásku k poli, Sokolstvo za věrnost masarykovské republikánské myšlenky, církve a náboženské řády za zbožnost, studenti za legraci, dělníci za to, že se živí prací, vědci za kritický rozum, umělci za fantazii, děti za rodiče, a ženy - ženy za všecko. Cikáni a židé ze zvyku. Tento a takovýto náš řád si už ve třetí generaci národa vyvoluje lidi: ctižádostivé ale zbabělé, pracovité avšak hloupé, hloupé a ukázněné, surové a poslušné, věrné ale nekritické...

V každém období naší minulosti najdeme příkladnou panující vlastnost, k níž se můžeme hlásit: měli jsme udatné husity, ale i učené benediktiny, sociálně cítící kněžstvo i oduševnělé dělnictvo. Jakou panující ctnost může dnešní panství přidat k tomu odkazu? O čem budou příští historikové říkat, že se v tomto období rozvinulo, zaskvělo, vyznamenalo: školství? právní věda? doprava? zdravotnictví? nezávislé vojenství? Známe zjednodušené historické charakteristiky, jako že "za krále holce byla za groš ovce". Dnešek může zplodit přirovnání, o nichž se pak, jak to bývá, nebude ani vědět, z čeho pocházejí: "otrávený jak Labe v Kolíně", "ubohý jak družstevní kráva". A bude-li historik hledat kladný rys naší doby, nevím, co najde. Snad to, že všecky nás přece jen nedokázala zničit.

Zavěsil jsem na strom láhev s trochou ovocné šťávy. Chodím se mezi tímto psaním dívat, jak vosy lezou do té sladké pasty, nemůžou ven, jenom se motají, lezou po sobě a jedna druhou potápí.

(Červenec 1988)

Ludvík Vaculík:

Srpnový den

(fejeton)

Do vyvrcholení jubilejního roku chybějí dva týdny. Křivka politického vzrušení vlády - protože vrchol křivky je kousek za polovičkou - podobá se křivce vzrušení u ženy, ale u takové, co si to dělá sama, protože s ní nikdo nechce nic mít. My vzrušení nejsme. Slyšel jsem sice, že prý v Čakovicích na letišti je nakreslený půdorys Václavského náměstí, na němž si policie nacvičuje potlačování lidového hnutí za samostatnost Československa, ale já tomu nevěřím, protože je to zruďné a docela možné, všude to vyvracím a jsem rád, že to můžu vyvrátit i tady. Na Moravě zas prý uvolnili polovičku jedné věznice pro lidi, jako jsou Šabata, Uhl, Havel..., čemuž také nevěřím, protože to bych tam jistě přišel i já, a to bych se snad už teď musel schovat, ne?

Rozumný pachatel si letos spáchal své trochu dopředu, aby v inkriminované chvíli nebyl pak na místě činu. Redakce Lidových novin, například, vydala dvojčíslo a rozjela se, krom Zdeňka Urbánka. Jen cizinci to nechápou a derou se na jeviště událostí, jež by rádi bez úhony zažili. Já už neberu telefon, aby to zas nebyl někdo takový a nechtěl po mně vzpomínku na minulost či názor na budoucnost.

Já si o letošním srpnu nebudu Srpna všímat. Budu po vzoru sobotní přílohy Rudého práva místo o hlavní věci psát o hloupostech. Dokonce jsem sestavil křížovku, ale nemůžu jí tu použít, protože nedokážu v tajence ("lidový povzdech") spravit chybu: vychází mi "Jděte do šití". Udělal jsem tedy aspoň skrývačku: v dalším textu máte najít několik nesprávností.

Jak to v srpnu dělávám, někdy s Josefem, chtělo se mi zas projít se ulicemi a užít některých míst, kolem nichž jindy musím jenom proletět jak důležitý. Nejsou přece jen špatné věci, cítím to. Ale ani teď jsem neměl dost času, musel jsem jít autem. To jsem nechal

na parkovišti u Rudolfiny a táhl se vedrem ke Staroměstskému náměstí. To se změnilo v obraz až pohádkový. Konečně je tu všecko doděláno, na krátký čas, a historické místo vypadá světově originální, krásné a pro neznalce i svobodné. Rozmýšlel jsem se, mám-li si sednout do ohrádky s oranžovými slunečníky před kavárnou, či pod zelené před Staroměstskou restaurací. Tyto ohrádky vyrostly všude jak na povel: před Savarinem na Příkopech, dvě přímo uprostřed ulice, jedna v uličce za rohem hotelu Paříž. Objevily se opravdu jak na rozkaz, aby rozveselily toto město, a připomněly mi příhodu zapsanou v ruském zápisníku K.H.Borovského: jak důstojník na nějaké slavnosti vrazí vojákově facku se slovy "Gljadi vesěleje!" - tvař se veseleji.

I když se nechci nechat šidit žádnou tvářností, vešel jsem pod slunečníky na jižní, stinné straně náměstí, kde už z nitra domů táhl chladnější van. Vybral jsem si židli zády k radnici, a už přede mne číšnice postavila studeně orosenou sklenici plzně. Hluboce jsem se napil a opřel se o opěradlo. Zadíval jsem se na barevnou domovní řadu, nad níž strmí šedé věže Týnského chrámu, konečně zbažené lešení. Dům "U zvonu", obnovený k překvapení Pražanů goticky, vypadá jak neuvěřitelně pravá vykopávka nebo jak vymyšlená hračka staromilských architektů podvodníků: je moc krásný, a ta nalomená římsa v prvním patře dodává mu autenticity.

Kolem kovového ozdobného plotu proudil pestrý letní dav jak nějaký živel patřící do obrazu, a já si uvědomil, jak mě jednotlivě nikdo z něho nezajímá. Mě nepřitahují cizí lidé, nejsem zvědavý na jejich příběhy, já jsem se asi zavřel ve své oboře vybraných zájmů, věcí, knih a tváří. Vidím já vůbec? Můj zrak neproráží stěnu kladných ani záporných předpojetí, postojů a názorů. Můj pohled se ničím neobnovuje, na mém plátně neblíkne změna záběru, úhlu ani barvy. Co ti lidé odevšad vidí tady, kde já vidím toto? Jakou cenu ještě může mít, co já si myslím? Nejvyšší čas přestat si něco mys-

let! Anebo aspoň nikomu to už necpat.

Po mé levé ruce muž, obrácený k radnici, dopil s chutí své pivo a chtěl platit. Podával číšnici, snědé dívce s velikýma očima, dvě dvacetikoruny. Říkala mu něco, nerozuměl, odstrčila mu ruku a vybrala si z jeho peněženky na stole desetikorunu, na niž chtěla dávat zpátky, on však německy řekl, ať to nechá. "Odkud jste?" zeptal jsem se ho. "Ze Sárska," odpověděl, "u nás je také dobré pivo, ale tady člověk pije originál." Neřekl jsem mu, že já cítívám brouka potemníka už i v plzeňském; nevím, jak se německy jmenuje. "Ale u vás je přece i dobré víno, ne?" řekl jsem. "To je," přikývl, "moselské. Byl jste tam?" Popřál jsem mu dobrý den a on odešel.

U mého ramene, ale zvenku za ohrádkou, se kdosi zastavil, vzhlédla (abych nenechával jen dvě souhlásky na novém řádku) jsem, byl to muž středních let unavené tváře, postavy i oděvu, držel na břichu aparát a seřizoval ho směrem k radnici. Podíval jsem se na značku jeho aparátu, byla to otlučená Smena. Podivil jsem se, že fotí tak od břicha, chtělo se mi říct mu něco proti tomu, neudělal jsem to. Ten člověk, myslím si, neměl dost společenské sebejistoty k veřejnému gestu, tady tak běžnému, zvednout přístroj k oku a vybírat si moment. xx Bývá mi jich někdy líto, těchto lidí, a zároveň se bojím jejich chudoby a ušlápnutosti.

Když jsem za chvíli šel kolem své židle zvenku, už na ní seděl kdosi jiný, snad povolanejší: muž pevné klidné tváře, bledý jak horník, neholený toho rána, měl šedé vlnité vlasy, pěknou bleděmodrou košili s kapsami značky Toska, a už před ním stála sklenice, už se napil a už se prostě díval, spravedlivě. Šel jsem na parkoviště, nasedl a jel ke Zdeňku Urbánkovi; máme přece jen dodělat nějakou maličkost.

(Srpen 1988)

K o m u n i k é

Ve dnech 6. a 7. srpna se uskutečnilo přátelské setkání spisovatelky Edy Kriseové a spisovatele Václava Havla. V rámci tohoto setkání proběhlo jednání o širokém spektru otázek zajímavých obě strany. Ve většině projednávaných okruhů problémů bylo dosaženo úplné shody názorů obou zúčastněných stran. Obě strany se například shodly na tom, že dříve, než se uklidnily, byly vážně pohoršeny obsahem komuniké ze dne 26.6.1988, publikovaným v časopisu *Obsah* a nepřevzatým světovými agenturami. Obě strany - podobně jako mnoho dalších spisovatelů z Čech, Moravy a Slovenska - se totiž chtěly účastnit plánovaného setkání spisovatelů na Bezmíří 26.6., a to navzdory tomu, že někteří z jeho potenciálních účastníků byli Federálním ministerstvem vnitra ČSSR přemlouváni, aby se plánovaného setkání nezúčastnili. S hořkostí vzaly obě strany - podobně jako mnoho dalších spisovatelů z Čech, Moravy a Slovenska - na vědomí unáhlené a politicky, kulturně, společensky i morálně problematické rozhodnutí dvou ^{svých} pražských kolegů, že se dané setkání nebude za dané situace konat. O to větší bylo jejich rozhořčení, když ve výše jmenovaném komuniké byly označeny za sraby, kteří ze strachu z policie na výše zmíněné setkání nepřijeli. Obzvláště je přitom šokovalo, že jedním ze signatářů výše zmíněného komuniké byl jeden z oněch dvou výše zmíněných kolegů, kteří výše jmenované setkání z vlastní vůle zrušili a všem ostatním své rozhodnutí ústně či telefonicky oznámili, nebo prostřednictvím třetích osob vzkázali, a niž dokonce mnohým z nich řekli, proč výše zmíněné setkání z vlastní vůle zrušili. Obě strany, podepisující toto komuniké, znovu zdůrazňují, že jejich prvotní rozhořčení už pominulo a že zde o něm referují jen proto, že mají rády pořádek a domnívají se, že jejich kolegové a světová veřejnost mají právo vědět i o rozhořčeních, která opadla.

Na Hrádečku 7. srpna 1988

Eda Kriseová

Václav Havel

Pocity, v tomto komuniké popsané, prodělali rovněž:

Petr Kabeš, Eva Kantůrková, Zdeněk Urbánek

